

3 Editionen und Rekonstruktionen

3.1 *Handschriften, die den Editionen zugrunde liegen*

Im Folgenden werden die Handschriften aufgelistet, die der Edition zugrunde liegen. Die Handschriften sind alphabetisch geordnet. In der ersten Zeile werden Sigle, Signatur, Provenienz, Datierung und der Typ der liturgischen Handschrift benannt. In der zweiten Zeile werden die Inhalte angegeben, die sich auf den veronesischen Stadtheiligen Zeno beziehen. Dabei bedeutet: O-CR Offizium im Cursus romanus; O-CM Offizium im Cursus monasticus; Hy Hymnen; Le Lesungen mit Angabe der BHL-Nummer. In der letzten Zeile finden sich Hinweise auf weitere Literatur zu der jeweiligen Handschrift.

Aug	Augsburg Staats- und Stadtbibliothek 2° 204 Augsburg, St. Ulrich und Afra (?), saec. 15 Breviarium
Inh.	O-CM; Hy; Le-BHL9010–9011
Lit.	SPILLING 1984, ¹ S. 196–199
Civ¹	Civiale Museo Archeologico Nazionale XII Civiale (Dom), saec. 15 med. Passionarium
Inh.	Le-BHL9010d
Lit.	SCALON / PANI 1998, ² S. 109–115
Civ²	Civiale Museo Archeologico Nazionale XXI Civiale (Dom), saec. 12 med. Passionarium
Inh.	Le-BHL9010d
Lit.	SCALON / PANI 1998, S. 135–139

¹ Vgl. Herrad Spilling: Die Handschriften der Staats- und Stadtbibliothek Augsburg. Bd. 2 2° COD 101–250. Beschrieben von Herrad Spilling (Die Handschriften der Staats- und Stadtbibliothek Augsburg 2), Wiesbaden 1984, S. 185–187; 158–159. Im Folgenden: Spilling 1984.

² Vgl. Cesare Scalon / Laura Pani: I codici della Biblioteca Capitolare di Cividale del Friuli (Biblioteche e archivi 1), Florenz 1998. Im Folgenden: Scalon / Pani 1998.

- Civ³** **Civiale Museo Archeologico Nazionale XVI**
 Cividale (Dom), saec. 13 med.
 Passionarium
 Inh. Le-BHL9001
 Lit. SCALON / PANI 1998, S. 123–126
- Civ⁴** **Civiale Museo Archeologico Nazionale XXX**
 Cividale (Dom), saec. 14/15 (vor 1433)
 Antiphonarium
 Inh. O-CR (unvollständig)
 Lit. CAMILOT-OSWALD 1997,³ S. 7–9 der
 Handschriftenbeschreibungen
 SCALON / PANI 1998, S. 153–154
- Civ⁵** **Civiale Museo Archeologico Nazionale XXXIV**
 Cividale (Dom), saec. 14 / 15 (vor 1433)
 Antiphonarium
 Inh. O-CR
 Lit. CAMILOT-OSWALD 1997, S. 9–11 der
 Handschriftenbeschreibungen
 SCALON / PANI 1998, S. 158–159
- Civ⁶** **Civiale Museo Archeologico Nazionale XLVII**
 Cividale (Dom), saec. 15 (vor 1433)
 Antiphonarium
 Inh. O-CR
 Lit. CAMILOT-OSWALD 1997, S. 17–20 der
 Handschriftenbeschreibungen
 SCALON / PANI 1998, S. 185–187
- Kr** **Kremsmünster Stiftsbibliothek CC60**
 Verona (Abtei San Zeno Maggiore), saec. 15 (um 1467)
 Breviarium
 Inh. O-CM; Hy; Le-BHL9010–9011
 Lit. FILL 2000,⁴ S. 301–308

³ Vgl. Raffaella Camilot-Oswald: Die liturgischen Musikhandschriften aus dem mittelalterlichen Patriarchat Aquileia (Monumenta Monodica Medii Aevi. Subsidia 2), Kassel 1997.

⁴ Vgl. Hauke Fill: Katalog der Handschriften des Benediktinerstiftes Kremsmünster. Teil 2 Zimeliencodices und spätmittelalterliche Handschriften nach 1325 bis einschliesslich CC 100. 2 Bde. (Denkschriften der philosophisch-historischen Klasse 270), Wien 2000.

Mü¹	München BSB Clm 23143 Bad Reichenhall (Augustinerchorherrenstift St. Zeno), saec. 14 Breviarium Inh. O-CR; Hy; Le (keine BHL) Lit. HALM 1881, ⁵ S. 56
Mü²	München BSB Clm 24882 Bad Reichenhall (Augustinerchorherrenstift St. Zeno), a. 1458 Breviarium Inh. O-CR; Hy; Le (keine BHL) Lit. HALM 1881, S. 151
Mü³	München BSB Clm 16402 Bad Reichenhall (Augustinerchorherrenstift St. Zeno), saec. 15 Sammelhandschrift (Augustinus, Orationes etc.) Inh. Hy Lit. HALM 1881, S. 64
Mü⁴	München BSB Clm 23147 Bad Reichenhall (Augustinerchorherrenstift St. Zeno), saec. 14. Historia auf einer dazugebundenen Papierlage, saec. 16 Breviarium Inh. O-CR; Hy Lit. HALM 1881, S. 56
NovaraII	Novara Biblioteca Capitolare II Novara (Dom), saec. 11 Lectionarium sanctorum Inh. Le-BHL9007 Lit. MAZZATINTI 1896, ⁶ S. 78–79
NovaraLXIII	Novara Biblioteca Capitolare LXIII Novara (Dom), saec. 10 Lectionarium sanctorum Inh. Le-BHL9007 Lit. MAZZATINTI 1896, S. 74

⁵ Vgl. Karl Halm u. a.: *Catalogus codicum latinorum Bibliothecae Regiae Monacensis. Codices num. 15121–21313* (Catalogus Codicum Manu Scriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis 2,3), München 1878. Im Folgenden: Halm 1881.

⁶ Vgl. Giuseppe Mazzatinti: *Inventari dei Manoscritti delle Biblioteche d'Italia* Bd. 6, Forlì 1896. Im Folgenden: Mazzatinti 1896.

- Vr¹** **Verona Biblioteca Capitolare XCIV(89), ‚Carpsum‘**
Verona (Dom), saec. 11 med.
Liber ordinarius
- Inh. O-CR; Hy
- Lit. MARCHI / SPAGNOLO 1996,⁷ S. 170–172; MEERSSEMANN
1974,⁸ S. 79–86; VENTURINI 1930,⁹ S. 69–73,
116–118; BORDERS 1983,¹⁰ S. 431–436
-
- Vr²** **Verona Biblioteca Capitolare XCVI(90*)**
Verona (OSB San Zeno Maggiore?), saec. 12 ex.
Lectionarium sanctorum
- Inh. Le-BHL9010–9011
- Lit. MARCHI / SPAGNOLO 1996, S. 174–176
-
- Vr³** **Verona Biblioteca Capitolare XCVIII(92)**
Verona (Dom), saec. 11 in./med.
Antiphonarium
- Inh. O-CR
- Lit. MARCHI / SPAGNOLO 1996, S. 179–180; ROPA 1972,¹¹
S. 23–24; VENTURINI 1930, S. 79–81; BORDERS 1983,
S. 458–461; HESBERT 1963,¹² S. XXII–XXIII
-
- Vr⁴** **Verona Biblioteca Capitolare CIII(96)**
Verona (Dom), saec. 12/13
- Inh. O-CR (nur A für die kleine Horen. ‚Diurnale‘);
- Lit. MARCHI / SPAGNOLO 1996, S. 184–186;
BORDERS 1983, S. 465–467

⁷ Vgl. Silvia Marchi: I Manoscritti della Biblioteca Capitolare di Verona. Catalogo descrittivo redatto da don Antonio Spagnolo, Verona 1996. Im Folgenden: Marchi / Spagnolo 1996.

⁸ Vgl. Gilles G. Meersseman u. a.: L'orazionale dell'arcidiacono Pacifico e il Carpsum del cantore Stefano. Studi e testi sulla liturgia del duomo di Verona dal IX all'XI sec. (Spicilegium Friburgense 21), Freiburg 1974. Im Folgenden: Meersseman 1974.

⁹ Vgl. Maria Venturini: Vita ed attività dello „scriptorium“ veronese nel secolo XI, Verona 1930. Im Folgenden: Venturini 1930.

¹⁰ Vgl. James M. Borders: The Cathedral of Verona as a Musical Center in the Middle Ages. Its History, Manuscripts, and Liturgical Practice. 2 Bde., Chicago 1983. Im Folgenden: Borders 1983.

¹¹ Vgl. Giampaolo Ropa: Liturgia, cultura e tradizione in Padania nei sec. XI–XII, in: Quadrivium 13, 1972, S. 17–156.

¹² Vgl. René-Jean Hesbert: Corpus Antiphonarium Officii. Bd. 1 Manuscripti „cursus Romanus“ (Rerum Ecclesiasticarum Documenta. Series Maior. Fontes 7), Rom 1963.

- Vr⁵** **Verona Biblioteca Capitolare CIX(102)**
Verona (OSB San Zeno Maggiore?), saec. 11 ex.
Hymnarium
- Inh. Hy
Lit. MARCHI / SPAGNOLO 1996, S. 196–199; STÄBLEIN 1956,¹³
S. 597–606, 357–404; BORDERS 1983, S. 462–465
- Vr⁶** **Verona Biblioteca Capitolare MLII**
Verona (Dom), a. 1368
Antiphonarium
- Inh. O-CR
Lit. MARCHI / SPAGNOLO 1996, S. 736–738;
CASTIGLIONI 1988,¹⁴ S. 421–426
- Vr⁷** **Verona Biblioteca Capitolare MLIII**
Verona (Dom), a. 1368
Antiphonarium
- Inh. O-CR
Lit. MARCHI / SPAGNOLO 1996, S. 736–738;
CASTIGLIONI 1988, S. 421–426
- VrCiv¹** **Verona Biblioteca Civica 739 I**
Verona (OSB San Zeno Maggiore), saec. 15 ex.
Antiphonarium
- Inh. O-CM
Lit. BIADego 1892,¹⁵ S. 385; CASTIGLIONI 1985,¹⁶ S. 408–411

¹³ Vgl. Bruno Stäblein: 1: Hymnen. Die mittelalterlichen Hymnenmelodien des Abendlandes (Monumenta Monodica Medii Aevi 1), Kassel 1956.

¹⁴ Vgl. Gino Castiglioni: I corali tardotrecenteschi del capitolo veronese, in: Gian Maria Varanini (Hg.): Gli scaligeri 1277–1387. Saggi e schede pubblicati in occasione della mostra storico-documentaria allestita dal Museo di Castelvecchio di Verona (giugno–novembre 1988), Verona 1988, S. 421–426. Im Folgenden: Castiglioni 1988.

¹⁵ Vgl. Giuseppe Biadego: Catalogo descrittivo dei manoscritti della Biblioteca comunale di Verona, Verona 1892.

¹⁶ Vgl. Gino Castiglioni: Note sui codici quattrocenteschi del Monastero di San Zenone Maggiore nella Biblioteca Civica di Verona, in: Emanuela Sesti (Hg.): La miniatura italiana tra Gotico e Rinascimento: atti del II Congresso di Storia della Miniatura Italiana (Storia della miniatura 6) 1985, S. 389–413. Im Folgenden: Castiglioni 1985.

VrCiv²	Verona Biblioteca Civica 745 Verona (OSB San Zeno Maggiore), saec. 15 med. Hymnarium
Inh.	Hy
Lit.	CASTIGLIONI 2007, ¹⁷ S. 213–228; CASTIGLIONI 1985, S. 397–398
Y	Yale University Library Beinecke rare Book & Manuscript Library 744 Verona (OSB San Zeno Maggiore), saec. 15 (vor 1427 Babcock/1450 Castiglioni) Hymnarium
Inh.	Hy
Lit.	CASTIGLIONI 2007, S. 213–228; CASTIGLIONI 1985, S. 389–413; BABCOCK 1992, ¹⁸ S. 105–116

3.2 Editionsrichtlinien

Zweck der Edition ist es, einen lesbaren, standardisierten Text bereitzustellen, ohne die Varianz in der Überlieferung zu verdecken. Die für die einzelnen Textelemente herangezogenen Quellen werden eingangs der jeweiligen Edition aufgelistet. Die Siglen werden im vorangestellten, alphabetisch angeordneten Handschriftenkatalog aufgelöst.

Die edierten Texte werden tabellarisch präsentiert, geordnet nach den jeweiligen Sektionen des Stundengebets, bei denen sie zum Vortrag kamen. Beispielsweise wurden die Hymnen unterteilt und die Strophen jeweils der Vesper, Matutin oder Nokturn zugeordnet. Das gilt für den Text der Historia und der Hymnen, der in einer Tabelle ediert wurde, deren linke Spalte die Struktur und Elemente des Stundengebets abbildet. Die Elemente des Stundengebets sind auf Deutsch bezeichnet, weil die Bezeichnungen der Elemente in den Handschriften uneinheitlich sind. So wird der Überblick über den Ablauf des Heiligenfestes bewahrt. Dabei wurden folgende Abkürzungen verwendet: A: Antiphon, R: Responsorium, V: Vers, I: Invitatorium, M-A: Magnificat-Antiphon, L-A: Laudes-Antiphon, B-A: Benedictus-Antiphon. Auch die Lesungen werden den Angaben der Handschriften folgend in einer Tabelle wiedergegeben.

In den weiteren Spalten wird der edierte Text präsentiert. Bei einheitlicher Überlieferung in allen Zeugen, abgesehen von Varianten in der Schreibweise

¹⁷ Vgl. ders.: Tre salteri, un officio e qualche riflessione sulla miniatura veronese in età tardogotica, in: *Rivista di storia della miniatura*, 2007, S. 213–228. Im Folgenden: Castiglioni 2007.

¹⁸ Vgl. Robert G. Babcock / Walter Cahn: A New Manuscript from the Abbey of San Zeno at Verona, in: *The Yale University Library Gazette* 66, 1992, S. 105–116

der Wörter, der Hinzufügung der Doxologie oder eines Alleluias, wird nur eine Spalte verwendet:

Omnes alii codd.

A1 Ab utero matris fuit sanctificatus beatus Zeno et a cunabulis benedictus.

Wo signifikante textliche Unterschieden zwischen einzelnen Überlieferungsträgern existieren, werden die entsprechenden Elemente parallel präsentiert:

	<i>Vr¹ Vr³ Vr⁶ Vr⁷ Mü¹</i>	<i>Civ⁴ Civ⁵ Civ⁶</i>	<i>Mü²</i>
M-A1	Dum Zeno pontificatus honore valde polleret, meritis non paucis existentibus, Gallieni caesaris filiam a ruinosa peste Dei virtute sanavit	Clementissime Christi confessor Domini beatissime Zeno, te suppliciter petimus, ne nos derelinquas, sed apud Dominum pius semper pro nobis intercessor existas, quo te opitulante ad gaudia aeternae vitae pervenire mereamur	Beatus Christi confessor et pontifex Zeno digne veneratur hymnis et laudibus hominum qui ad consortium pertransit angelorum, eius precibus nobis indulgentia reddatur peccatoribus

Auch die Texte für monastische Lesungen werden in mehreren Spalten abgedruckt, um darzustellen, dass der Umfang der Lesungen sich auch bei gleichbleibendem Inhalt unterscheidet.

Offensichtliche Fehler wurden behoben (zum Beispiel wird aus einem Nominativ ein Akkusativ gemacht, wo die grammatikalische Struktur des Satzes danach verlangt). Der Wortlaut der Handschrift wird dann in der Fußnote wiedergegeben.

Die Schreibweise der Wörter orientiert sich aus pragmatischen Gründen am klassischen Latein. Orthographische Abweichungen in den unterschiedlichen handschriftlichen Zeugen werden der Einfachheit halber stillschweigend normalisiert. Dies betrifft vor allem die Schreibweise von -c und -t; -t und -d; -u, -w und -v; -i, -ii und -y; -x oder -c für -ch (zum Beispiel in: *christi, cristi, xristi*); -e oder -ę für -ae; -h für -o (zum Beispiel wird: *per hos puelle* in *per os puellae* vereinheitlicht). Auch Doppelkonsonanten wie -ff oder -ss (*novissimus* für *novissimus*) und die Schreibung -in für -imm, -nm für -mm (*conmercia, commercia*), -nl für -ll (*conlaudo, collaudo*) wurden anhand der klassischen Orthographie einheitlich normalisiert.

Moderne Interpunktionen wurden dort eingesetzt, wo sie zur Sinnklärung beitragen. Die Groß- und Kleinschreibung von Eigen- und Ortsnamen wurde normalisiert und entsprechend der Interpunktion eingeführt. Der Notation in den Handschriften folgende Worttrennungen und -zusammenfügungen wurden nicht beibehalten, die Normalisierung orientiert sich hier an der Schreibweise von Georges.¹⁹ Abkürzungen wurden stillschweigend aufgelöst. Abgekürzte Einzelworte sowie Termini wie *nomina sacra* (*Dominus, Deus, Christi* und so weiter)

¹⁹ Karl E. Georges: Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch, Hannover ⁸1913.

wurden aufgelöst. Ergänzungen durch die Editorin werden durch eckige Klammern ausgezeichnet.

Die prosaischen Elemente der Stundengebete, die die Mehrheit des edierten Materials ausmachen, sind anhand von grammatikalischen und syntaktischen Merkmalen gegliedert und mit entsprechender Interpunktion versehen. Gereimte oder versifizierte Elemente werden in passender Form (Vers- und Absatzgliederung) präsentiert. Ein Element, das in der Handschrift nur mit Incipit verzeichnet ist, ist am Ende des in der Handschrift zu findenden Satzes durch ... markiert. Folgende lateinische Abkürzungen wurden im Apparat eingesetzt:

<i>add.:</i>	fügte hinzu
<i>add. sed cancell.:</i>	fügte hinzu, aber löschte
<i>antep.:</i>	stellte davor
<i>cf.:</i>	vergleiche
<i>coni.:</i>	hat vermutet
<i>corr. ex:</i>	korrigierte aus
<i>des.:</i>	hört auf
<i>exp.:</i>	expungierte
<i>hic des.:</i>	hört hier auf
<i>hic inc.:</i>	hier beginnt
<i>in ... corr.:</i>	hat zu ... korrigiert
<i>ex ... corr.:</i>	hat aus ... korrigiert
<i>in margine:</i>	am Rande
<i>inc.:</i>	beginnt
<i>legi nequit:</i>	kann nicht gelesen werden
<i>om.:</i>	hat weggelassen
<i>post rasuram:</i>	nach der Rasur
<i>postea suprascr.:</i>	hat später darüberschrieben
<i>praem.:</i>	hat vorangestellt
<i>scr.:</i>	schrieb
<i>sub macula:</i>	unter einem Fleck
<i>super rasuram:</i>	auf Rasur
<i>suppl.:</i>	hat ergänzt
<i>suprascr.:</i>	hat darüberschrieben

3.3 Editionen

3.3.1 Historia

Zeno-historia Dum Zeno pontificatus honore (*cursus romanus*)

Basiert auf den Handschriften: Cividale MAN XXX (*Civ⁴*), Cividale MAN XXXIV (*Civ⁵*), Cividale MAN XLVII (*Civ⁶*), München BSB Clm 23143 (*Mü¹*), München BSB Clm 24882 (*Mü²*), Verona BC XCIV(89) (*Vr⁴*), Verona BC XCVIII(92) (*Vr³*), Verona BC CIII(96) (*Vr⁴*), Verona BC MLII (*Vr⁶*), Verona BC MLIII (*Vr⁷*).

FESTANLASS	<i>Vr¹</i> Depositio sancti Zenonis episcopi	<i>Vr³</i> In natale sancti Zenonis	<i>Vr⁶ Vr⁷</i> In festivitate ²⁰ sancti Zenonis episcopi et confessoris	<i>Vr⁴</i> Sancti Zenonis	<i>Civ⁴ Civ⁵ Civ⁶</i> In festo sancti Zenonis	<i>Mü¹ Mü²</i> Historia in depositione sancti Zenonis
I. VESPER	<i>Civ⁴ Civ⁵ Civ⁶</i> O Zeno...		<i>Mü¹ Mü²</i> Dum Zeno pontificatus honore valde polleret meritis et existeret Gallieni caesaris filiam a ruinosa ²¹ peste Dei virtute sanavit			
A1			<i>Mü¹</i> Ingrédiente sacerdote Christi palatium et facto crucis signo ²³ mox coepit daemon clamare dicens: „Tu, Zeno, expellis me et ego propter		<i>Mü²</i> O dilecte Dei praesul sanctissime Zeno ad te clamantes et festa tui celebrantes exaudi clemens cunctis	
RESPONSORIUM	<i>Civ⁴ Civ⁵ Civ⁶</i> Sancte Zeno...					

²⁰ Festivitate] *om.* *Vr⁷*.
²¹ Ruinosa] *sub macula Mü²*.
²² Sancte Zeno...] *cf.* R9.
²³ Signo] *singno cod.*

	tuam sanctitatem stare non possum V Etsi hinc abiero eo Veronam ibique invenies me. Et ego...		suffragia praebens V Hi quicumque rei fuerint sua crimina questi. Exaudi...
M-A1	<i>Mü¹ Vr¹ Vr³ Vr⁶ Vr⁷</i> Dum Zeno pontificatus honore valde polleret, meritis non paucis existentibus ²⁴ , Gallieni caesaris filiam ²⁵ a ruinosa peste Dei virtute sanavit ^{26,27}	<i>Civ⁴ Civ⁵ Civ⁶</i> Clementissime Christi confessor Domini beatissime Zeno, te suppliciter petimus, ne nos derelinquas, sed apud Dominum pius semper pro nobis intercessor existas, quo te opitulante ad gaudia aeternae vitae pervenire mereamur	<i>Mü²</i> Beatus Christi confessor et pontifex Zeno digne veneratur ²⁸ hymnis et laudibus hominum, qui ad consortium pertransit angelorum, eius precibus nobis indulgentia reddatur peccatoribus

MATUTIN

I	<i>Vr¹ Vr³</i> Confessorum regem... ²⁹	<i>Civ⁴ Civ⁵ Civ⁶ Mü¹ Mü² Vr⁶ Vr⁷</i> Aeternum trinumque Deum laudemus et unum ^{30/} qui sibi Zenonem transvexit in ³¹ aethera sanctum ³²
---	--	---

²⁴ Non paucis existentibus] et existeret Mü¹.

²⁵ Filiam] filia Vr³.

²⁶ Sanavit] alleluia ALIA ANTIPHONA Confessor sancte sacerdos magne Zeno beate intercede pro nobis add. Vr³ alleluia add. Vr⁶ Vr⁷.

²⁷ Dum...sanavit] Dum Zeno... Mü¹ Dum Zeno pontif Vr¹.

²⁸ veneratur] venerator Mü².

²⁹ Confessorum regem] regem conf Vr¹.

³⁰ Unum] verum Mü¹.

³¹ In] ad Mü¹/Mü².

³² Sanctum] alleluia add. Vr⁶ Vr⁷.

I. NOKTURN

- A1 Ab utero matris fuit sanctificatus beatus Zeno et a cunabulis benedictus³³
- A2 Probitatis et³⁴ scientiae iugibus incrementis ad hoc pertingere meruit ut per sacerrimam³⁵ vitam pastor in populis³⁶ efficeretur³⁷
- A3 Continuis³⁸ ieiuniis et orationibus crebris a Domino petebat ut sibi aditum³⁹ praedicationis in populos⁴⁰ aperiret⁴¹
- R1 Hic⁴² est sacer antistes⁴³ Zeno quem gemina virtute Dominus⁴⁴ sanctitatis et⁴⁵ sapientiae⁴⁶ decoravit, cuius praeclara fulserunt in mundum⁴⁷ miracula et in caelis⁴⁸ adeptus est angelorum commercia⁴⁹
V Iste est qui ante Deum magnas⁵⁰ virtutes operatus est et omnis terra doctrina eius repleta est⁵¹. Et in caelis...
-
- 33 Ab...benedictus] Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum amen *add. Civ*⁵ Ab utero matris *Vr*¹ alleluia *add. Vr*³ *Vr*⁶ *Vr*⁷.
- 34 Et] *om. Mül*¹.
- 35 Sacerrimam] *corr. ex acerrimam Mül*¹.
- 36 Populis] populo *Mül*¹.
- 37 Probitatis...efficeretur] Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum amen *add. Civ*⁵ probitatis *Vr*¹ alleluia *add. Vr*³ *Vr*⁶ *Vr*⁷.
- 38 Continuis] *sub macula Mül*².
- 39 Petebat...aditum] *sub macula Mül*².
- 40 Populos] populo *Mül*¹ *Mül*².
- 41 Continuis...aperiret] Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum amen *add. Civ*⁵ continuis *Vr*¹ alleluia *add. Vr*³ *Vr*⁶ *Vr*⁷.
- 42 Hic...commerciam] Hic est sacer *Vr*¹.
- 43 Antistes] antiste *Vr*³.
- 44 Dominus] Domino *Vr*³.
- 45 Et] *om. Mül*¹.
- 46 Sapientie] sapientia *Vr*³.
- 47 Mundum] mundo *Civ*⁴ *Civ*⁵ *Civ*⁶ *Mül*¹ *Mül*².
- 48 Caelis] celo *Mül*¹.
- 49 Commercial] consortia *Civ*⁴ *Civ*⁵ *Civ*⁶ alleluia *add. Vr*³ *Vr*⁶ *Vr*⁷.
- 50 Magnas] magna *Vr*³.
- 51 Iste...caelis] Iste est qui *Vr*¹.

- R2 Ab utero sanctificatus beatus Zeno et a cunabulis⁵³ benedictus, ad hoc pertingere meruit ut pastor in populis per sacerrimam vitam⁵⁴ efficeretur⁵⁵
 V In omnem terram sonus exiit⁵⁶ conversationis⁵⁷ eius et sanctitas⁵⁸ luculenter emicuit⁵⁹. Per sacerrimam...⁶⁰
- R3 In⁶¹ secretiori parte⁶² oratorij⁶³ continuus⁶⁴ ieiunij et crebris⁶⁵ orationibus a Domino petebat ut sibi⁶⁶ dignaretur aditum⁶⁷ praedicationis in populos⁶⁸ aperire⁶⁹
 V Ad convertendas in amore Christi animas hominum die noctue⁷⁰ deditus erat⁷¹. Ut sibi...⁷²

⁵² Et in caelis...] Cuius... Civ⁴ Civ⁵ Civ⁶ Mü¹ Mü² Vr⁶ Vr⁷ alleluia add. Vr¹.

⁵³ A cunabulis] sub macula Mü².

⁵⁴ Ut pastor...vitam] ut per acerrimam vitam pastor in populo Mü¹ ut per sace[r]rimam] vitam pastor in populo Mü².

⁵⁵ Ab...efficeretur] Ab utero sanctificatus... Vr¹ alleluia alleluia add. Vr³ Vr⁶ Vr⁷.

⁵⁶ Sonus exiit] exivit sonus Mü¹ Mü².

⁵⁷ In omnem...conversationis] cf. Ps 18, 5 In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum.

⁵⁸ Sanctitas] eius add. Mü¹ Mü².

⁵⁹ In...sacerrimam] In omne... Vr¹.

⁶⁰ Per sacerrimam...] Ut... Civ⁴ Civ⁵ Civ⁶ Mü¹ Mü² Vr⁶ Vr⁷ alleluia alleluia add. Vr¹.

⁶¹ In...aperiret] In secretiori... Vr¹ alleluia alleluia add. Vr³ Vr⁶ Vr⁷.

⁶² Parte] partem Vr³.

⁶³ Oratorij] hic des. Civ⁴ oratori Vr³.

⁶⁴ Continuus] om. Mü² corr. ex continuus Vr⁶.

⁶⁵ Crebris] om. Mü¹ Mü².

⁶⁶ Petebat...sibi] sub macula Mü²

⁶⁷ Aditum] additum Mü¹.

⁶⁸ Populos] populo Mü¹ sub macula Mü².

⁶⁹ Aperiret] aperire Civ⁵ Civ⁶ Mü¹ Vr⁶ Vr⁷ sub macula Mü².

⁷⁰ Hominum...noctue] sub macula Mü².

⁷¹ Ad...sibi] Ad conver... Vr¹.

⁷² Ut sibi...] alleluia alleluia add. Vr¹.

II. NOKTURN

- A4 Affabilis ita⁷³ erat in sermonibus et in⁷⁴ habitu mitis ut⁷⁵ Deus in ipso conlaudaretur ab omnibus venientibus ad se⁷⁶⁷⁷
- A5 Dum exercitio piscationis fungeretur⁷⁸ in fluvio⁷⁹ vidit quendam hominem in plaustro sedentem per praecept⁸⁰ in amnem⁸¹ demergi⁸²
- A6 Vir Dei, elevata sursum manu⁸³, fecit signum crucis dicens: „Revertere retro Sathanas, ne perimas hominem quem Deus creavit“⁸⁴
- R4 *Mü¹ Mü² Vr¹ Vr³ Vr⁶ Vr⁷* *Civ⁵ Civ⁶*
 Affabilis ita erat in sermonibus et mansuetudine⁸⁵ atque habitu mitis Iuxta Athesis fluvium iussit beatus confessor Zeno ut Deus in ipso conlaudaretur ab omnibus⁸⁶ ad se venientibus⁸⁷ construi oratorium ubi post modum quievit in V Ita existerat alacer ut mox ad⁸⁸ eum properantes⁸⁹ relictis idolis Domino

73 Ita] itaque Mü¹ Mü².

74 In] om. Mü¹Mü².

75 Mitis ut] *sub macula Mü²*.

76 Venientibus ad se] ad se *sub macula Mü²* ad se venientibus Vr⁶ Vr⁷.

77 Affabilis...se] Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum amen *add. Civ⁵ afabilis ita Vr¹ alleluia add. Vr³ Vr⁶ Vr⁷*.

78 Funderetur] *sub macula Mü²*.

79 Fluvio] flumine Civ⁵ Civ⁶.

80 Praecept] precipitante Mü¹Mü² preces Vr³.

81 Annem] Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum amen *add. Civ⁵ amne Mü²*.

82 Dum...demergi] Dum exercitio Vr¹ alleluia *add. Vr³ Vr⁶ Vr⁷*.

83 Manu] manus Vr³.

84 Vir...creavit] Vir Dei ele Vr¹ alleluia *add. Vr³ Vr⁶ Vr⁷*.

85 Mansuetudine] *sub macula Mü²* mansuetudinem Vr³.

86 Conlaudaretur ab omnibus] *sub macula Mü²*.

87 Afabilis...venientibus] Afabilis ita Vr¹ alleluia alleluia *add. Vr³ Vr⁶ Vr⁷*.

Domino crederent Iesu⁹⁰ Christo⁹¹, Ut Deus...⁹²

Mü¹ Mü² Vr¹ Vr³ Vr⁶ Vr⁷

Dum in fluvio Athesis⁹³ piscationis exercitio fungeretur, erectis sursum oculis, vidit quendam hominem in plaustro sedentem, bubus⁹⁴ subiunctis, in annem⁹⁵ dimergi⁹⁶
V Tanta enim velocitate ferebatur ut cunctis ostenderetur⁹⁷ antiqui hostis arte peractum.⁹⁸ Vidit...⁹⁹

Civ⁵ Civ⁶

Affabilis ita erat in sermonibus et mansuetudine atque habitu mitis ut Deus in ipso collaudaretur ab omnibus ad se venientibus
V Ita existeret alacer ut mox ad eum properantes relictis idolis domino crederent Iesu Christo. Ut Deus...¹⁰⁰

Mü¹ Mü² Vr¹ Vr³ Vr⁶ Vr⁷

Elevata sursum manu beatus Zeno fecit sanctae¹⁰¹ crucis signum¹⁰² frequenti vice¹⁰³ et dixit: „Revertere retro Sathanas, ne perimas¹⁰⁴ hominem¹⁰⁵ quem Deus creavit.“¹⁰⁶

Civ⁵ Civ⁶

Dum in fluvio Athesis piscatione fungeretur erectis sursum oculis vidit quendam hominem in plaustro sedentem bubus subiunctis in annem dimergi

⁸⁸ Ut mox ad] *sub macula Mü²*.

⁸⁹ Properantes] *properaret Vr³*.

⁹⁰ Crederent Iesu] *sub macula Mü²*.

⁹¹ Ita...Christo] Ita existe *Vr¹*.

⁹² Ut Deus in...] *om. Mü¹ alleluia alleluia add. Vr¹*.

⁹³ Athesis] Athesi *Vr⁶ Vr⁷*.

⁹⁴ Bubus] bobos *Mü²*.

⁹⁵ Annem] amne *Mü¹ annem Vr⁷*.

⁹⁶ Dum...dimergi] Dum in fluvio *Vr¹ alleluia alleluia add. Vr³ Vr⁶ Vr⁷*.

⁹⁷ Ostenderetur] videretur *Mü¹ Mü²*.

⁹⁸ Tanta...peractum] Tanta enim *Vr¹*.

⁹⁹ Vidit...] alleluia alleluia *add. Vr¹*.

¹⁰⁰ Affabilis...Iesu Christo] *cf. R4 in Mü¹ Mü² Vr¹ Vr³ Vr⁶ Vr⁷*.

V Quod signum ut vidit daemon evanuit velut fumus cum clamoribus ac stridore nefando.¹⁰⁷ „Revertere...”¹⁰⁸

V Tanta enim velocitate ferebatur ut cunctis ostenderetur antiqui hostis arte peractum. Erectis... Gloria patri et filio et spiritui sancto. Vedit...

III. NOKTURN

- A7 Beatus Zeno dixit: „Non te permittit Dominus aliquid agere adversus servum”¹⁰⁹ suum.⁴¹¹⁰
- A8 Misericabilis pater totaque¹¹¹ domus regia maerore affligebatur eo quod acriter puella suffocaretur¹¹²
- A9 Sacerdos Dei Zeno sedebat super lapidem et artis apostolicae documenta sequens piscabatur in flumine¹¹³

101 Sancte] *om. Mü¹ Mü².*

102 Signum] signo *Vr³.*

103 Vice] voce *Vr³.*

104 Perimas] punias *Mü¹.*

105 Hominem] *om. Mü².*

106 Elevata...creavit] Elevata sur *Vr¹* alleluia alleluia alleluia *add. Vr³* alleluia *add. Vr⁶ Vr⁷.*

107 Quod...revertere] Quod signum *Vr¹.*

108 Revertere] alleluia alleluia alleluia *add. Vr¹ Vr⁷.*

109 Servum] sanctum *Civ⁵ Civ⁶.*

110 Beatus...suum] Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum amen *add. Civ⁵ Beatus Zeno dixit Vr¹ alleluia add. Vr³ Vr⁶ Vr⁷.*

111 Totaque] simulque tota *Mü¹ Mü².*

112 Misericabilis...suffocaretur] Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum amen *add. Civ⁵ Misericabilis pater Vr¹ alleluia add. Vr³ Vr⁶ Vr⁷.*

113 Sacerdos...flumine] Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum amen *add. Civ⁵ Sacerdos Dei Zeno Vr¹ alleluia add. Vr⁶ Vr⁷.*

Mü¹ Mü² Vr¹ Vr³ Vr⁶ Vr⁷

R7

Festians itaque daemon ingressus est palatium caesaris Gallieni et comprehensam eius unicam filiam¹¹⁴ coepit eam¹¹⁵ crudeliter vexare^{116, 117}
 V Miserabilis pater simulque tota¹¹⁸ domus eius¹¹⁹ cruciatu et maerore¹²⁰ affligebatur¹²¹. Et comprehensam...¹²²

Mü¹ Mü² Vr¹ Vr³ Vr⁶ Vr⁷

R8

Ingrediente Christi¹²³ sacerdote¹²⁴ palatium et facto crucis signo, mox coepit daemon clamare dicens: „Tu, Zeno, expellis me et ego propter tuam sanctitatem¹²⁵ stare non possum.¹²⁶

Civ⁵ Civ⁶

Elevata sursum manu beatus Zeno fecit sanctae crucis signum frequenti vice et dixit: „Revertere retro Sathanas ne perimas hominem quem Deus creavit.“
 V Quod signum ut vidit daemon evanuit velut fumus cum clamoribus ac stridore nefando.
 Revertere...

Civ⁵ Civ⁶

Beatissimus Christi confessor Zeno petiit a rege ut in urbe Verona destruerentur omnia manufacta idola et conderetur cum omni honore Iesu Christi catholica ecclesia

¹¹⁴ Comprehensam...filiam] comprehensa eius unica filia Mü¹ Mü².

¹¹⁵ Eam] om. Vr⁶.

¹¹⁶ Vexare] vexaret Vr¹ Vr³.

¹¹⁷ Festians...vexare] Festians itaque Vr¹ alleluia alleluia add. Vr³ Vr⁶ Vr⁷.

¹¹⁸ Simulque tota] totaque Vr⁶ Vr⁷.

¹¹⁹ Eius] regia Mü¹ Mü² Vr⁶ Vr⁷.

¹²⁰ Cruciatu et maerore] a antep. Vr⁶.

¹²¹ Miserabilis...affligebatur] Miserabilis Vr¹.

¹²² Et comprehensam...] alleluia alleluia add. Vr¹.

¹²³ Christi] om. Mü¹.

¹²⁴ Christi sacerdote] sacerdote Christi Mü².

¹²⁵ Sanctitatem] sanctitate Vr³.

¹²⁶ Ingrediente...possum] Ingrediente sacerdote UT SUPRA Mü¹ stare non possum sub macula Mü² Ingrediente Vr¹ alleluia alleluia add. Vr³ alleluia alleluia add. Vr⁶ Vr⁷.

V Etsi¹²⁷ hinc¹²⁸ abiero eo Veronam ubique¹²⁹ invenies me¹³⁰. Et
ego...¹³¹ V Cumque sanasset¹³² filiam regis petiit a rege ut in
urbe Verona destruerentur...

R9 Sancte Zeno Christi confessor, audi rogantes¹³³ servulos et impetratam¹³⁴ caelitus tu defer indulgentiam¹³⁵ 136
V O sancte Zeno, sidus¹³⁷ aureum Domini¹³⁸ gratia servorum¹³⁹ gemitus solita suscipe clementia¹⁴⁰. Et impetratam...¹⁴¹ 141

LAUDES

A1 Dominus Iesus Christus omnipotens est, oportet enim¹⁴² ut mirabilia Dei¹⁴³ omnibus manifestentur¹⁴⁴
A2 Exurgens¹⁴⁵ beatus sacerdos fecit orationem perrexitque ad palatium ubi affligebatur pro sua filia rex¹⁴⁶

127 Etsi...me] Etsi hinc Vr¹.
128 Etsi hinc] *sub macula* Mü² hic Vr⁷.
129 Ubique] ibique Mü² Vr³ Vr⁶ Vr⁷.
130 Invenies me] *sub macula* Mü².
131 Et ego...] alleluia alleluia *add.* Vr¹.
132 Sanasset] sanasset Civ⁵.
133 Audi rogantes] *sub macula* Mü².
134 Impetratam] impetrata Civ⁵.
135 Defer indulgentiam] defer indulgentiam Mü².
136 Sancte...indulgentiam] Sancte Zeno Vr¹ Sancte Zeno REQUIRATUR IN SANCTI MARTINI Vr³ alleluia *add.* Vr⁶ Vr⁷.
137 Sidus] *postea suprascr.* Mü¹.
138 Domini] *sub macula* Mü².
139 Servorum] servuorum Mü¹.
140 O...clementia] clementia Mü² O sancte Zeno Vr¹.
141 Et...] Gloria Patri et filio et spiritui sancto Tu defer... Civ⁵ Civ⁶ Vr⁷ om. Mü¹ Tu defer... Mü² alleluia alleluia *add.* Vr¹ Gloria patri et filio et spiritui sancto alleluia *add.* Vr⁶.
142 Enim] eim Vr⁶.
143 Dei] eius Mü¹Mü² Vr⁶ Vr⁷.
144 Dominus...manifestentur] Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum amen *add.*
Civ⁵ Dominus Ihesus Christus Vr¹ alleluia *add.* Vr³ Vr⁶ Vr⁷.

- A3 Ingreddiente Christi confessor palatium¹⁴⁷ facto crucis signo¹⁴⁸ per os¹⁴⁹ puellae daemon clamavit¹⁵⁰ dicens: „Tu, Zeno, venisti¹⁵¹ ad expellendum me et¹⁵² propter tuam sanctitatem stare non possum.“¹⁵³
- A4 Tenens beatus Zeno manum puellae dicens¹⁵⁴; „In nomine Domini mei Iesu Christi praecipio tibi exi ab ea¹⁵⁵ daemon.“¹⁵⁶
- A5 Christi namque sacerdos ab omni daemoniace¹⁵⁷ incursionis¹⁵⁸ ludificatione¹⁵⁹ sanam restituit filiam regis¹⁶⁰
- BENEDICTUS- Acceptam¹⁶¹ beatus Zeno coronam a rege¹⁶² distribuit pauperibus dicens: „Si Dominus operatur¹⁶³ excelsa, ipsi perpetuae A laudes referantur¹⁶⁴ et gloria.“¹⁶⁵
-
- 145 Exurgens...rex] Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum amen *add. Civ*⁵
- 146 Exurgens beatus *Vr*¹ alleluia *add. Vr*³ *Vr*⁶ *Vr*⁷.
- 147 Pro...rex] pro sua rex filia *Mü*¹ *Mü*².
- 148 Palatium] palatio *Vr*¹ *Vr*³ *Vr*⁶.
- 149 Crucis signo] signo crucis *Mü*¹ *Mü*².
- 150 Os] hos *Vr*³.
- 151 Daemon clamavit] demon clavit *Mü*¹ clamavit demon *Mü*².
- 152 Venisti] advenisti *Mü*².
- 153 Et] ego *add. Mü*¹ *Mü*².
- 154 Ingreddiente...possum] Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum amen *add. Civ*⁵
- 155 Ingreddiente *Vr*¹ alleluia *add. Vr*³ *Vr*⁶ *Vr*⁷.
- 156 Dicens] dixit *Civ*⁵ *Civ*⁶ *Mü*¹ *Mü*² *Vr*⁶ *Vr*⁷.
- 157 Ea] hac puella *Mü*¹ *Mü*².
- 158 Tenens...daemon] Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum amen *add. Civ*⁵
- 159 Tenens beatus Zeno *Vr*¹ alleluia *add. Vr*³ *Vr*⁶ *Vr*⁷.
- 160 Daemoniace] demonice *Vr*³ *Vr*⁶ *Vr*⁷ *Vr*⁴ demo *suprascr. Vr*⁷.
- 161 Incursionis] *corr. ex* incursiones *Vr*³.
- 162 Ludificatione] ludificationem *Vr*³.
- 163 Christi...regis] Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum amen *add. Civ*⁵ Christi namque sacerdos *Vr*¹ alleluia *add. Vr*³ *Vr*⁶ *Vr*⁷.
- 164 Acceptam...gloriam] Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum amen *add. Civ*⁵
- 165 Acceptam beatus *Vr*¹ alleluia *add. Vr*³ *Vr*⁷.
- 166 Coronam a rege] a rege coronam *Mü*¹ *Mü*².
- 167 Operatur] *postea suprascr. Mü*¹.
- 168 Laudes referantur] laudis referatur *Civ*⁶ *Civ*² *Civ*⁵ *Vr*¹ *Vr*³ *Vr*⁴ *Vr*⁶ *Vr*⁷.

	<i>Vr⁴</i>	
PRIM		
A		Dominus Iesus Christus omnipotens est oportet enim ut mirabilia eius omnibus manifestentur ¹⁶⁶
TERZ		
A		Exurgens beatus sacerdos fecit orationem perrexitque ad palatium ubi affligebatur pro sua filia rex ¹⁶⁷
SEXT		
A		Ingrediēte Christi confessore palatium facto crucis signo per os puellae daemon clamavit dicens: „Tu, Zeno, venisti ad expellendum me et propter tuam sanctitatem stare non possum ¹⁶⁸ .”
NON		
A		Christi namque sacerdos ab omni daemonicae incursionis ludificatione sanam restituit filiam regis ¹⁶⁹
II. VESPER		
	<i>Vr⁶ Vr⁷</i>	
A1		Dominus Iesus Christus... ¹⁷⁰

¹⁶⁵ Et gloria] gloria *Mü*¹ Et gloriam *Vr¹ Vr³*

¹⁶⁶ Manifestentur] alleluia *add. Vr⁴*.

¹⁶⁷ Rex] alleluia *add. Vr⁴*.

¹⁶⁸ Possum] alleluia *add. Vr⁴*.

¹⁶⁹ Regis] alleluia *add. Vr⁴*.

¹⁷⁰ CUM RELIQUIS Dixit dominus CUM RELIQUIS IN FINE PSALMUS Memento domine *Vr⁶ Vr⁷*.

Mü¹ Mü² Vr¹ Vr³ Vr⁶ Vr⁷

MAGNIFICAT- Sancte confessor Zeno, pastor Domini¹⁷¹ gregis,
A te deprecamur: intercede pro nobis ut mereamur
tecum esse¹⁷² in caelis¹⁷³

ZUSATZ-
GESANG

ZUSATZ-
GESANG

Civ⁵ Civ⁶

Beatum et gloriosum antistitem sanctum Zenonem qui flore mentis et
documento fidei sanctam illustravit ecclesiam
precamur ut suis precibus liberemur nostris a criminibus¹⁷⁴

Exultet magno gaudio
Veronensis ecclesia
tali freta subsidio
et fulcita clementia.

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et
semper et in saecula saeculorum amen

O Zeno sanctissime
forma sanctitatis,
speculum munditiae,
lima pravitatis
plebem tuam respice
iunge nos beatis.

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et
semper et in saecula saeculorum amen

¹⁷¹ Domini] nostri *add. Mü¹* nostri *Mü²*.

¹⁷² Tecum esse] *sub macula Mü²*.

¹⁷³ Sancte...caelis] Sancte confessor Zeno *Vr¹* alleluia alleluia *add. Vr³ Vr⁶ Vr⁷*.

¹⁷⁴ A criminibus] saeculorum amen Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum amen
add. Civ⁵.

Zeno-historia Dum Zeno pontificatus honore (cursus monasticus)

Basiert auf den Handschriften: Augsburg StStadtB 2° 204 (Aug), Kremsmünster SB CC60 (Kr), Verona BCi 739 I (VrCiv¹)

FESTANLASS	Aug	VrCiv¹	Kr
	In ordinatione sancti Zenonis	In translatione sancti Zenonis episcopi et martiris ¹⁷⁵	In ordinatione sancti Zenonis episcopi et confessoris

I. VESPER

Omnes codd.

Dominus Iesus Christus...¹⁷⁶

A1

RESPONSORIUM

Summe Dei praesul beate Zeno tuam catervam protege namque credimus tuis laudibus nos semper esse
salvandos.¹⁷⁷

V Qui filiam Gallieni caesaris a daemónio liberasti tuis laudibus instantem conserva plebem. Namque...¹⁷⁸

MAGNIFICAT-A

Clementissime Christi confessor¹⁷⁹ Domini beatissime Zeno te suppliciter petimus ne nos¹⁸⁰ derelinquas sed
apud Dominum pius semper pro nobis intercessor existas quo te opitulante ad gaudia aeternae vitae
pervenire mereamur¹⁸¹

¹⁷⁵ Martiris] *super rasuram ms.*

¹⁷⁶ CUM RELIQUIS DE LAUDIBUS PS Dixit dominus CUM RELIQUIS *Aug Kr VrCiv¹.*

¹⁷⁷ Salvandos] alleluia *add. VrCiv¹.*

¹⁷⁸ Namque] V Ora pro nobis... *add. Aug V Gloria patri et filio et spiritui sancto. Salvandos... add. VrCiv¹.*

¹⁷⁹ Confessor] *martir super rasuram VrCiv¹.*

¹⁸⁰ Nos] *ne add. sed cancell. Kr.*

¹⁸¹ Mereamur] alleluia R Sancte Zeno... *add. VrCiv¹.*

MATUTIN

INVITATORIUM

Aeternum trinumque Deum laudemus et unum/
qui sibi Zenonem transvexit in aethera sanctum

I. NOKTURN

- A1 Ab utero matris¹⁸² fuit sanctificatus beatus Zeno et a cunabulis¹⁸³ benedictus¹⁸⁴
A2 Probitatis et scientiae iugibus incrementis ad hoc pertingere meruit ut per sacrerrimam vitam pastor in
populis efficeretur¹⁸⁵
A3 Continuis ieiuniis et orationibus crebris a Domino petebat ut sibi aditum praedicationis in populos
aperiret¹⁸⁶
A4 Affabilis ita erat in sermonibus et in habitu mitis ut Deus in ipso collaudaretur ab omnibus venientibus ad
se¹⁸⁷
A5 Cum exercitio piscationis fungeretur in flumine vidit quendam hominem in plaustro sedentem per praeceps
in amnem dimergi¹⁸⁸
A6 Vir Dei elevata sursum manu fecit signum crucis dicens: „Revertere retro Sathanas ne perimas hominem
quem Deus creavit.“¹⁸⁹

182 Matris] sue add. Aug.

183 A cunabulis] accunabilis Kr.

184 Benedictus] alleluia add. VrCiv¹.

185 Efficeretur] alleluia add. VrCiv¹.

186 Aperiret] alleluia add. VrCiv¹.

187 Se] alleluia add. VrCiv¹.

188 Dimergi] alleluia add. VrCiv¹.

189 Creavit] alleluia add. VrCiv¹.

- R1 Hic est¹⁹⁰ sacer antistes Zeno quem gemina virtute Dominus sanctitatis et sapientiae decoravit cuius praeclara fulserunt in mundo miracula et in caelis adeptus est angelorum consortia¹⁹¹
V Iste est qui ante Deum magnas virtutes operatus est et omnis terra doctrina eius repleta est. Cuius...
- R2 Ab utero sanctificatus beatus Zeno et¹⁹² a cunabulis benedictus ad hoc pertingere meruit ut pastor in populis per sacerrimam vitam efficeretur
V In omnem terram sonus¹⁹³ exiti conversationis eius et sanctitas luculenter emicuit. Ut pastor...
- R3 In secretiori parte oratorii continuis ieiuniis et crebris orationibus a Domino petebat ut sibi dignaretur aditum praedicationis in populos aperire¹⁹⁴
V Ad convertendas in amore¹⁹⁵ Christi animas hominum die noctue deditus erat. Ut sibi...
- R4 Iuxta Athesis fluvium iussit beatus confessor¹⁹⁶ Zeno construi oratorium ubi post modum quievit in Domino¹⁹⁷
V Ibi que sepultus corpore et in caelo spiritus eius. Quievit...¹⁹⁸

¹⁹⁰ Est] *om. Aug.*

¹⁹¹ Consorcia] alleluia *add. VrCiv*¹.

¹⁹² Et] *om. Kr.*

¹⁹³ Sonus] *om. Kr.*

¹⁹⁴ Iste....aperire] *om. et super rasuram posterior manus scr.* Iacob autem genuit Ioseph virum Mariae de qua natus est Iesus qui vocatus Christus alleluia seculorum amen Missus est angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilaeae cui nomen Nazareth ad virginem desponsatam viro cui nomen erat Ioseph alleluia seculorum amen Ascendit autem Ioseph a Galilaea de civitate Nazareth in Iudeam in civitatem David quae vocatur Bethlehchem alleluia seculorum amen Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta ut putabatur filius Ioseph alleluia seculorum amen Ad Magnificat Fili quid fecisti nobis sic ecce pater tuus et ego dolentes quaerebamus te alleluia seculorum amen Pro commune dominice tercie per Paskam Amen dico vobis quia plorabitis et flebitis vos mundus autem gaudebit vos vero contristabimini sed tristitia vestra vertetur in gaudium alleluia *VrCiv*¹.

¹⁹⁵ Amore] amorem *VrCiv*¹.

¹⁹⁶ Confessor] martir *super rasuram VrCiv*¹.

¹⁹⁷ Domino] alleluia *add. VrCiv*¹.

¹⁹⁸ Quievit...] V Gloria patri... Quievit... *add. Kr.*

II. NOKTURN

- A7 Beatus Zeno dixit: „Non te permittit Dominus aliquid agere adversus servum¹⁹⁹ suum.“²⁰⁰
 A8 Miserabilis pater²⁰¹ totaque domus regia maerore affligebatur eo quod²⁰² acriter puella suffocaretur²⁰³
 A9 Sacerdos Dei Zeno sedebat super lapidem et artis apostolicae documenta sequens piscabatur in flumine²⁰⁴
 A10 Beate²⁰⁵ Zeno praesul qui regis unicam salvatam a daemonum potestate nos te rogantes et deprecantes libera²⁰⁶
 A11 Coepitque beatus pontifex in Verona destruere omnia idola et fabricare Christi ecclesias²⁰⁷
 A12 Iuxta Athesis²⁰⁸ fluvium iussit beatus Zeno construi oratorium in quo quievit in Domino²⁰⁹
 R5 Affabilis ita erat in sermonibus et mansuetudine atque habitu mitis ut Deus in ipso collaudaretur ab omnibus ad se ventientibus²¹⁰
 V Ita existeret alacer ut mox ad eum properantes relictis idolis Domino crederent Iesu Christo. Ut Deus...

199 Servum] *add. in margine Aug.*

200 Suum] alleluia *add. VrCiv¹.*

201 Pater] *om. Aug.*

202 Quod] quo *VrCiv¹.*

203 Suffocaretur] alleluia *add. VrCiv¹.*

204 Flumine] alleluia *add. VrCiv¹.*

205 Beate] beato *Aug.*

206 Libera] alleluia *add. VrCiv¹.*

207 Ecclesias] alleluia *add. VrCiv¹.*

208 Athesis] Athasi *Aug.*

209 Domino] alleluia *add. VrCiv¹.*

210 Venientibus] alleluia *add. VrCiv¹.*

- R6 Dum in fluvio Athesis²¹¹ piscationis exercitio²¹² fungeretur erectis sursum oculis vidit quendam hominem in plaustris sedentem bubus subiunctis in amnem dimergi²¹³
V Tanta enim velocitate ferebatur ut cunctis ostenderetur antiqui hostis arte peractum. Erectis sursum...
- R7 Elevata sursum manu beatus Zeno fecit sanctae crucis signum frequenti vice et²¹⁴ dixit: „Revertere retro Sathanas ne perimas hominem quem Deus creavit.“²¹⁵
V Quod²¹⁶ signum ut vidit daemon²¹⁷ evanuit velut fumus cum clamoribus²¹⁸ ac stridore nefando.
„Revertere...
- R8 Beatissimus Christi confessor²¹⁹ Zeno petiit a rege ut in urbe Verona destruerentur omnia manufacta idola et conderetur²²⁰ cum omni honore Iesu Christi catholica ecclesia²²¹
V Cumque sanasset filiam regis petiit a rege ut in urbe Verona. Destruerentur...

III. NOKTURN

- A13 Iste est de sublimibus caelorum praepotentibus unus quem manus Domini²²² consecravit matris in visceribus cuius nos precibus adiuvari supplices deposcimus²²³

211 Athesis] Athasi Aug.
212 Exercitio] om. Aug VrCiv¹.
213 Dimergi] alleluia alleluia add. VrCiv¹.
214 Et] om. Kr.
215 Creavit] alleluia alleluia alleluia add. VrCiv¹.
216 Quod] Quot Aug.
217 Daemon] demun Kr.
218 Clamoribus] clamore Aug.
219 Confessor] martir super rasuram VrCiv¹.
220 Et conderetur] et conterentur et conderetur scr. Aug.
221 Ecclesia] alleluia alleluia alleluia add. VrCiv¹.
222 Domini] in i add. sed cancell. Kr.
223 Iste est...deposcimus] alleluia add. VrCiv¹; cf. CAO 3420.

R9 Festinans itaque daemon ingressus est palatium caesaris Gallieni et comprehensam eius unicam filiam coepit eam crudeliter vexare²²⁴
V Miserabilis pater totaque domus regia cruciatu²²⁵ et maerore affligebatur. Et comprehensam...

R10 Ingridiente Christi sacerdote palatium et facto crucis signo mox coepit daemon clamare dicens: „Tu, Zeno, expellis me et ego propter tuam sanctitatem stare non possum²²⁶
V Etsi hinc abiero eo Veronam ibique invenies me. Et ego...”

R11 Sacerdos Dei altissimi Zeno interveni pro delictis nostris in conspectu Domini²²⁷
V Ut vitae presentis et futurae percipiamus consolationem. In conspectu...

R12 Sancte Zeno Christi confessor, ^{228, 229} audi rogantes servulos et impetratam²³⁰ caelitus tu defer indulgentiam²³¹
V O sancte Zeno, sidus aureum Domini gratia servorum gemitus solita suscipe clementia. Et impetratam...²³²

LAUDES

A1 Dominus Iesus Christus omnipotens est oportet enim ut mirabilia Dei omnibus manifestentur²³³

²²⁴ Vexare] alleluia alleluia *add.* *VrCiv*¹.

²²⁵ Cruciatu] a *praem.* *VrCiv*¹.

²²⁶ Possum] alleluia alleluia *add.* *VrCiv*¹.

²²⁷ Domini] alleluia *add.* *VrCiv*¹.

²²⁸ Confessor] martir *super rasuram* *VrCiv*¹.

²²⁹ Sancte...confessor] Sancte confessor Zeno Christi *Kr.*

²³⁰ Impetratam] impetrata *Aug.*

²³¹ Indulgentiam] alleluia *add.* *VrCiv*¹.

²³² Impetratam] V Gloria patri et filio et spiritui sancto alleluia *add.* *VrCiv*¹.

²³³ Manifestentur] alleluia *add.* *VrCiv*¹.

A2	Exurgens beatus sacerdos fecit orationem perrexitque ²³⁴ ad palatium ubi affligebatur pro sua filia rex ²³⁵
A3	Ingrediente Christi confessore ²³⁶ palatium facto crucis signo per os puellae daemon clamavit ²³⁷ dicens: „Tu, Zeno, venisti ad expellendum me et propter tuam sanctitatem stare non possum.“ ²³⁸
A4	Tenens beatus Zeno manum puellae dixit: „In nomine Domini mei Iesu Christi praecipio tibi ²³⁹ exi ab ea daemon.“ ²⁴⁰
A5	Christi namque sacerdos ab omni daemoniacae incursionis ludificatione sanam restituit filiam regis ²⁴¹
BENEDICTUS-A	Acceptam beatus Zeno coronam a rege distribuit pauperibus dicens: „Si Dominus operatur excelsa ipsi perpetuae laudes referantur ²⁴² et gloria.“ ²⁴³
PRIM	
A	Dominus Iesus Christus omnipotens est oportet enim ut mirabilia Dei omnibus manifestentur
TERZ	
A	Exurgens beatus sacerdos fecit orationem perrexitque ad palatium ubi affligebatur pro sua filia rex
SEXT	
A	Ingrediente Christi confessore palatium facto crucis signo per os puellae daemon clamavit dicens: „Tu, Zeno, venisti ad expellendum me et propter tuam sanctitatem stare non possum.“

²³⁴ Perrexitque] perrexit Aug.

²³⁵ Rex] alleluia add. VrCiv^l.

²³⁶ Confessore] martire super rasuram VrCiv^l.

²³⁷ Clamavit] clamat Aug.

²³⁸ Possum] alleluia add. VrCiv^l.

²³⁹ Tibi] te Aug.

²⁴⁰ Daemon] alleluia add. VrCiv^l.

²⁴¹ Regis] alleluia add. VrCiv^l.

²⁴² laudes referantur] laudis referatur Aug Kr VrCiv^l.

²⁴³ Gloria] alleluia add. VrCiv^l.

NON
A

Christi namque sacerdos ab omni daemoniace incursionis ludificatione sanam restituit filiam regis

II. VESPER

A1

Dominus Iesus Christus...²⁴⁴

MAGNIFICAT-A

O beatum et gloriosum antistitem sanctum Zenonem qui flore meriti et documento fidei sanctam illustravit ecclesiam precamur ut suis precibus liberemur nostris a²⁴⁵ criminibus²⁴⁶

244 CUM RELIQUIS DE LAUDIBUS PS Dixit dominus CUM RELIQUIS *Aug Kr VrCiv^l*.

245 A] *supra*scr. *Kr*.

246 Criminibus] V Ora pro nobis...*add. Kr*.

3.3.2 Hymnen

Hymnen aus San Zeno Maggiore

*Zeno pontifex inclite*²⁴⁷, *Iesu redemptor omnium*²⁴⁸, *Deus tuorum militum*²⁴⁹

Basiert auf der Handschrift Verona BC CIX(102) (*Vr*⁵)

FESTANLASS

In sancti Zenonis episcopi

AD VESPERUM YMNUS

Zeno pontifex inclite,
Christi athleta splendide
adesto nostris vocibus,
quas²⁵⁰ pie tibi fundimus.

O gloriose patrone,
nostrae salutis opifex
ut digne demus cantica
nostra dirumpe crimina.

Adesse tuis famulis
dignare dux amabilis,
sentiant nostra pectora
semperque tua numina.

Tu es nostrum refugium,
tu robur potentissimum,
tu salus et protectio
nostraque iubilatio.

O pastor pie et clare,
nobis benigne succurre
nosque supplices respice
vota servorum suscipe.

Deo patri sit gloria
eiusque soli filio
cum spiritu paraclito
et nunc et in perpetuum.²⁵¹ Amen.

²⁴⁷ cf. AH 22, Nr. 496, S. 291–292.

²⁴⁸ cf. AH 2, Nr. 110, S. 76.

²⁴⁹ cf. AH 2, Nr. 99, S. 76.

²⁵⁰ Quas] quae *coni.* AH 22, Nr. 496, S. 291.

²⁵¹ Perpetuum] *hic des.* AH 22, Nr. 496, S. 292.

AD NOCTURNUM YMNUS Iesu redemptor omnium...²⁵²

IN LAUDIBUS YMNUS Deus tuorum militum²⁵³
corona, spes et praemium
attende pronis auribus
indignis nostris vocibus,

Qui Zenonem episcopum
ab omni purum crimine
eductum carnis cavea
locasti super aethera.

Ob eius alma merita
nostra relaxa crimina,
hic libera de noxiis
et in futuris saeculis.

Te cuncta laudant pariter
summe cunctorum arbiter
est, cuius regnum stabile
per aevum sine tempore. Amen

Effulget orbis speculum,²⁵⁴ *Post haec curavit*,²⁵⁵ *Praesulis sancti*²⁵⁶

Basiert auf den Handschriften: Augsburg StStadt 2° 204 (*Aug*), Kremsmünster SB CC60 (*Kr*), München BSB Clm 23143 (*Mü*¹), Verona BCi 739 I (*VrCiv*¹), Verona BCi 745 (*VrCiv*²), Yale BeineckeL 744 (*Y*)

AD VESPERAS HYMNUS Effulget orbis²⁵⁷ speculum²⁵⁸
Zeno praesul mirificus,
cuius festa solemnia
anni nobis fert orbita.

²⁵² Omnium...] REQUIRATUR IN NATALE CONFESSORUM *ms.*; cf. AH 51, Nr. 117, S. 133–134.

²⁵³ cf. AH 19, Nr. 323, S. 184–185 De sancto Luca (basiert ebenso aus *Vr*⁵).

²⁵⁴ cf. AH 22, Nr. 497, S. 292.

²⁵⁵ cf. AH 22, Nr. 498, S. 292.

²⁵⁶ cf. AH 22, Nr. 499, S. 292–293.

²⁵⁷ Orbis] orbi *Mü*¹.

²⁵⁸ Effulget...speculum] Effulget orbis speculum et cetera *VrCiv*¹.

Qui Christi²⁵⁹ fide fervidus
hoc²⁶⁰ praesens spernens saeculum
flore virtutum praeditus
caeli possedit praemium.

Hic onus carnis baiulans
plura fecit miracula,
ut floret lux clarissima
caecas fugavit tenebras.

Nempe piscans²⁶¹ in flumine
vidit plaustro praecipitem²⁶²
cum bubus²⁶³ suis rusticum
ad amnis ima mergere.

Quod hostis hoc nequissimus
patrasset cernens vir pius
preces fudit ad Dominum
eius poscens auxilium.

Subvenit Christi gratia,
quae se credentes munerat
ac²⁶⁴ liberavit hominem
reddens²⁶⁵ saluti pristinae.²⁶⁶

AD NOCTURNUM HYMNUS Post haec²⁶⁷ curavit²⁶⁸ filiam
imperatoris unicam,
quam fecerat hospitium
daemon tunc sibi²⁶⁹ pessimus.

²⁵⁹ Christi] Christu *corr. ex* Christus Mü¹.

²⁶⁰ Hoc] hac Aug ac Kr Mü¹ ac *corr. ex* hac VrCiv² Y.

²⁶¹ piscans] piscas Kr.

²⁶² Praecipitem] precipite, *corr. ex* precipitem Y.

²⁶³ bubus] bubis Kr.

²⁶⁴ Ac] *corr. ex* hac Y.

²⁶⁵ Reddens] d *suprascr.* VrCiv².

²⁶⁶ Pristinae] Deo patri... V Ora pro nobis... *add.* Aug Deo patri sit gloria... V Ora pro nobis sancte Zeno *add.* Kr. VERSUS Ora pro nobis beate Zeno *add.* VrCiv¹ Deo patri sit gloria... *add.* VrCiv² Y.

²⁶⁷ Haec] hoc Mü¹.

²⁶⁸ Post...curavit] Post hec curavit... VrCiv¹.

²⁶⁹ Tunc sibi] sibi tunc VrCiv² Y.

Athesis²⁷⁰ amnis alveus
excrecens ultra solitum
conscendit ad eximium
ecclesiae fastigium.

Confestim fulgent merita
viri sancti dignissima,
nam mansit aqua solida
cum sit natura fluida.

Precamur ergo supplices,
Zeno praesul sanctissime,
ut caeli nobis Dominum
efficias propitium.

Quo post abluta crimina
fruamur eius gloria
habiture felicia
in aeternum solemnia.
Praesta pater piissime...²⁷¹

AD LAUDES HYMNUS

Praesulis²⁷² sancti²⁷³ reddeunt colenda
festa Zenonis Dominum²⁷⁴ sequentis,²⁷⁵
qui diem nobis celebrem sacrauit
fine beato.

Magnus²⁷⁶ excelsus²⁷⁷ fuerat sacerdos
praedicans gentes bene transmarinas²⁷⁸
inde Veronam hunc ad urbem Deus²⁷⁹
mittere curavit.²⁸⁰

²⁷⁰ Athesis] Atthasis Y.

²⁷¹ Piissime] et cetera amen *add.* Mü¹.

²⁷² Praesulis] presul Mü¹ presul *post rasuram* Y.

²⁷³ Praesulis sancti] Praesulis sancti... VrCiv¹.

²⁷⁴ Dominum] Deum Mü¹.

²⁷⁵ Sequentis] sequentes Mü¹ Y.

²⁷⁶ Magnus] agnus *scr.* Mü¹.

²⁷⁷ Excelsus] excelsi Mü¹.

²⁷⁸ bene transmarinas] penetrans marinas Aug Kr VrCiv² Y bene transmarinos Mü¹.

²⁷⁹ Hunc ad urbem Deus] Deus hunc ad urbem *postea scr.* VrCiv² Y.

²⁸⁰ Curavit] curat Aug VrCiv² Mü¹ Y.

Qua Deo multum populum lucratus
instruit verbis, solidavit actis
in Deo tum²⁸¹ patiendo mortem
vivit in aevum.

Nunc²⁸² in aeternis meritis corruscat
clarus et mundo²⁸³ manifestus omni,
qui²⁸⁴ Deo²⁸⁵ soli studuit placere
corpore vivens.

Pastor aeterno radians triumpho
servulos audi tibi supplicantes,
praemium iustis veniam deposce²⁸⁶
crimine lapsis.

Quo Dei magna miseratione
ordinem²⁸⁷ caeli decimum²⁸⁸ replentes
ipsius²⁸⁹ vultum videamus omni
tempore saeculi
amen.²⁹⁰

Hymnus aus Bad Reichenhall

*Summe rex regno*²⁹¹

Basiert auf den Handschriften: München BSB Clm 16402 (*Mü*³), München BSB Clm 23147 (*Mü*⁴)

Summe²⁹² rex regno dominans superno²⁹³
rector et celsi sapiens Olympi
lege qui vastum stabili per orbem
cuncta gubernas.

²⁸¹ Tum] tamen *Kr* tamen *suprascr.* *Mü*¹ tandem (dem *suprascr.*) *VrCiv*² *Y.*

²⁸² Nunc] hunc *Mü*¹.

²⁸³ mundo] mirificus *add Mü*¹.

²⁸⁴ Omni qui] omnique *Mü*¹.

²⁸⁵ Deo] *hic des.* *Mü*¹.

²⁸⁶ Deposce] deposce veniam iustis *Aug de suprascr.* *VrCiv*².

²⁸⁷ Ordinem] ordine *Aug Kr.*

²⁸⁸ Decimum] *ci suprascr.* *VrCiv*².

²⁸⁹ Ipsius] ipsum *Aug.*

²⁹⁰ Amen] V Ora pro nobis beate Zeno *add. Kr* V Ora pro nobis... *add. VrCiv*¹.

²⁹¹ Cf. AH 4, Nr. 499, S. 263–264.

²⁹² Summe] Carmen saphicum in divi Zenonis laudem editum ab Andrea Svevulo canonico huius cenobii sancti Zenonis *antep.* *Mü*³.

²⁹³ superno] supremo *Mü*⁴ *AH.*

Tu Cephe navi pelago natanti
provides nautas maris²⁹⁴ alta doctos
hanc tuo qui ne pereat procellis
flamine ducunt.

Munus ad tantum fideique transtra
atque Zenonem dederis locandum
quem parens quando²⁹⁵ peperit sacra
ventris ab umbra.

Hostis ut novit puerum nephandus
indolis sanctae rapit hunc Veronae
matre de cara Medioquelani
vexit in arces.

At tuo tutus clipeo beatus
ne sacros daemon laniaret artus
exteris exul subiit nutrices
lacte ducandus.

Cumque discernens veniebat aetas
litteras morum radians decore
hausit ac annis iter a tenellis
flexit ad astra.

Patrias tandem remeans in oras²⁹⁶
ad sacrum felix ubi praesulatus
culmen ascendit populique factus
pastor amatus.

Grex ut aeternis fruiturus esset
pascuis verbum servit salutis
fulgido firmans operum bonorum
lumine dicta.

Te Deum laudant sua mira magnum
morte nam victis animas reduxit
daemonum turbas domuit tuoque
numine pellit.

²⁹⁴ maris] navis AH.

²⁹⁵ quando] *quondam* Mü⁴ AH.

²⁹⁶ oras] *horas* Mü³.

Unde per mundi mare navigantes
nos iuva ventis placidis ut ipsi
eius ad portum meritis vehamur
aetheris altum.

Laus honor summo tibi sit parenti
gloriae splendor genitoque verbo
pneumati sancto decus atque virtus
nunc et in aevum.²⁹⁷

3.3.3 Lesungen

Lesungen der Zenoliturgie am Veroneser Dom (BHL 9007)

Basiert auf den Handschriften: Novara BC II (*NovaraII*) und Novara BC II LXIII
(*NovaraLXIII*)

INCIPIT PROLOGUS DE VITA BEATI ZENONIS.²⁹⁸

Pontificum splendor, iustorum norma virorum

Aequilibra Zeno trames et ordo boni.

Acta viri cuius totum respersa per orbem,

Quanta nequit dextra scribere lingua loqui.

Sed tamen e multis perstringam pauca legenti,

In quibus antistes fulserit ille sacer.

Pro dolor!, antiquo quidam correptus ab hoste

In fluvium sese precipitando ruit.

Tunc crucis efficiens sacratae signa subinde,

Mortis ab articulo sustulit ipse pater.

Ipse domum petit Gallieni caesaris, in qua

Nata iacet gravibus exagitata malis.

Illam namque taeter vexabat spiritus, unde

In luctum mater vertitur atque pater.

Sed Domini veniens ad regis²⁹⁹ iussa sacerdos

Cum iubet obsessam deserit alta gemens.

Hoc etiam minitans quod non post multa Veronae,

Impedimenta sui sint subeunda sibi.

Cuius amore stilo depinximus ista redemptor,

Illius munda crimina nostra prece.

²⁹⁷ aevum] Hoc carmen reverendissimus in Christo pater dominus Ludovicus Ebmer episcopus
chiemensis concessit atque autorizavit ut in ecclesia nostra in festis divi Zenonis pro ymno
cantetur anno Domini 1498 *add. Mü*³.

²⁹⁸ Incipit prologus de vita beati Zenonis] Vita beati *NovaraII*.

²⁹⁹ regis] *suprascr. NovaraLXIII*.

Incipit vita et actus beatissimi Zenonis episcopi VI Idus decembris.³⁰⁰ [I]³⁰¹ Olim peritissimorum disciplinabilis mos extitit virorum indagazione diligenti sanctorum vitas exquirere earumque seriem stili officio sollicitate ac rationabiliter memoriae posteritati³⁰² assignare, quatenus ob suae studium doctrinae ipsorum in orbe imitatione potirentur et eorum quandoque consortio in perhennis vitae gloria fruerentur. Sic etenim instat sapientis mens ad investigandas sanctorum vitas, tamquam si aliquis sitiens ardore solis adustus, avide fontium concupiscat fluentia, vel etiam si quis desideratissimum ex remota regione audire ambiat nuntium, aut certe si quilibet³⁰³ deliciarum dapibus enutritus, in quodam longinquo itinere positus esuriens, ad solitam sui cupiat ventris pervenire satietatem.

II Nos itaque licet eis, qui talia conscribere, simus scientia impares, et penitus ad exprimenda, quae gestimus inefficaces, quoniam rei materiam verborum compositio non aequiperat, ea tamen, quae de beati Zenonis virtutibus vel scriptis vel faminibus ediscere valuimus disseramus. In diebus imperatoris Gallieni, qui per successiones caesarum vigesimus septimus in eorum est catalogo subrogatus, quo etiam tempore, Dionisius vir reverentissimus a beato Petro apostolo vigesimus tertius Romanae praesidebat ecclesiae, in provincia Italia in civitate Verona beati Zenonis acta claruentur. Cuius viri virtutes ad liquidum, quas in conversatione vel in miraculis peregit, explicare non sufficientes, aliquas tamen iuxta quod attingere possumus, enarrare veridica ratione conamur.

III Fuit quippe a matris utero sanctificatus, et a cunabulis benedictus, ut assertionem divinam in eo repeti videretur, quod Hieremiae dictum est: „Priusquam te formarem in utero, novi te et antequam exires de ventre sanctificavi te.“³⁰⁴ Denique probitatis atque scientiae iugibus incrementis ad hoc pertingere meruit, ut per sacerrimam vitam fieri pastor in populo mereretur. Nempe audiant populi omnes, qui eius cupiunt nosse miracula, quia in omnem terram sonus exiit conversationis eius et sanctitas luculenter emicuit. Erat enim sedens in monasterio in secretiori parte oppidi Veronensis, continuis ieiuniis et orationibus crebris a Domino petens, ut sibi dignaretur aditum melliferae praedicationis in populos aperire. Igitur ad convertendas in amorem Christi animas hominum die noctuque deditus erat. Revera quoniam sanctus ei spiritus purarum illuminator mentium doctor existebat, sicut ipsa veritas loquitur dicens: „Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis.“³⁰⁵ [IV] Ita sane affabilis erat in sermone, et in mansuetudine, seu in habitu mitis, ut iure Deus in ipso collaudaretur ab omnibus venientibus ad se, ita alacer et splendido³⁰⁶ nitore facundiae vividus, ut mox ad eum properantes relictis idolis et pravitate

³⁰⁰ Incipit vita et actus beatissimi Zenonis episcopi VI Idus decembris] Vita beati Zenonis *NovaraII*.

³⁰¹ Die Teilung der Lesungen entspricht *NovaraII*, da sie nur dort vollständig angegeben ist.
³⁰² posteritati] posteritatis *NovaraII NovaraLXIII*.

³⁰³ quilibet] quislibet *NovaraII NovaraLXIII*.

³⁰⁴ Priusquam ... te] cf. Ier 1, 5.

³⁰⁵ Non ... vobis] cf. Mt 10, 20.

³⁰⁶ splendido] splendidifico *scr. NovaraLXIII*.

gentilitatis exempti Domino crederent Iesu Christo. Per idem tempus iuxta urbem Veronam, dum egrediens idem vir a monasterio in Atesi fluvio piscationis exercitio fungeretur erectis sursum oculis vidit ex adverso quendam hominem in plastro sedentem bobus subiunctis per praeceptis in amnem dimergi. Tanta quippe miserabilis velocitate ferebatur, ut palam cunctis cernentibus daretur intellegi, hoc diaboli arte fuisse peractum. Sanctus itaque vir, dum intentis luminibus hoc a longe prospiceret, cognovit lymphaticam viri ruinam factum diaboli esse. Interea vir Dei elevata sursum manu fecit sanctae crucis signum frequenti vice et dixit: „Revertere retro Sathana, ne perimas hominem quem Deus creavit.“ Quod videlicet signum ut diabolus aspexit, velut fumus vento raptatus³⁰⁷ evanuit et clamoribus nimiis ac stridore nefando, quasi de alta rupe cum impetu decideret ait: „Etsi non hic me permittis animas hominum mea obsessione lucrari, tamen paratus sum in patrias notas circumquaque sitas, ad tuum perneciter abire impedimentum.“

V Sanctus autem Dei Zeno dixit: „Non te permittit Dominus dire aliquid agere adversus servum suum.“ His ita peractis, cum detestabili ululatu et clamore discessit. Festinans itaque daemon ingressus est concite palatium caesaris Gallieni arreptamque filiam eius, quae tunc temporis unica parentibus erat, coepit crudeliter vexare. Miserabilis ergo pater simulque tota domus regia in tristiam versa, cruciatu et maerore³⁰⁸ ingenti affligebantur, eo quod tam acriter puella suffocaretur. Quae dum crudeli vexatione corriperebatur, coepit per os infantulae regis filiae daemon clamare dicens: „Non egrediar a corpore isto, nisi Zeno venerit episcopus, ac per ipsius imperium coactus migrabo.“ Mox itaque ut hoc regi Gallieno innotuit, missis apparitoribus sollicita intentione coepit investigare, sic ubi sanctum potuisset invenire virum. Ex iussu autem regis milites velocibus ad virum Dei gressibus pergunt. Ille vero sedebat super lapidem, qui in proximo erat monasterii, et artis apostolicae documenta proficiens, ex more piscabatur in flumine. Venientes ergo milites, quoniam ignotus eis erat, coeperunt sollicite sanctum Dei sacerdotem interrogare dicentes: „Quis es tu, homo Dei? Indica nobis, si vidisti Zenonem episcopum, quem nos ex iussu regis perquirimus.“ At ille respondit: „Ad quod missi estis edicite. Ego enim quamvis tantillus servus Christi, tamen Zeno vocor.“

VI Igitur conferentes ad invicem milites dicebant inter se: „Quid multa colloquimur? Indicemus, pro qua re istum destinati sumus ad virum.“ Tunc patenter intimantes beato sacerdoti dixerunt: „Rogat te rex venire ad se, quia vult faciem tuam videre.“ Zeno respondit: „Quid meam rex vult humilitatem cernere, qui omnium Christianorum manifestis indicibus inimicus esse non desinit?“ At illi³⁰⁹ respondentes dixerunt: „Obsecrat enim te rex, ut filiam ipsius, quae immani atrocitate a daemonio vexatur, sanitati restituas, quia unica illi est.“ Ille vero dixit eis: „Dominus Iesus Christus omnipotens est. Ite“, inquit, „ecce ego paulatim subsequor vos. Oportet enim ut mirabilia Dei luce clarius omnibus

³⁰⁷ raptatus] *in raptus corr. Novarall.*

³⁰⁸ cruciatu et maerore] *cf. Cic. Verr. 2,5,123.*

³⁰⁹ illi] *ex ille corr. Novarall.*

manifestentur.“ Quo dicto milites viam, qua venerant, repedarunt. Exurgens vero beatus sacerdos, ne diutius „absconderetur civitas supra montem domus Domini posita“³¹⁰, fecit orationem perrexitque ad palatium, ubi cruciabatur et lamentabiliter affligebatur pro sua filia rex. Sanctus quoque Dei episcopus Zeno, dum celeri peragratione iter ageret, ante eo pervenit, quam hi qui missi fuerant milites. Ingrediente siquidem Christi sacerdote palatium et facto crucis signo coepit confestim per os infantulae daemon clamare dicens: „Ecce tu, Zeno, venisti ad expellendum me et ego propter tuae pavorem sanctitatis hic stare non possum.“

VII His quidem auditis tenens sacerdos manum puellae dixit: „In nomine Domini nostri Iesu Christi praecipio tibi: „Exi ab ea, daemon!“ At ille publica coepit et horribili voce clamare dicens: „Etsi hinc a te expulsus fuero eo Veronam ibique invenies me et eos in quibus habitem stantes in platea expectantes te.“ Christi namque sacerdos sanam mox ab omni daemonicae incursionis ludificatione restituit filiam regis. Protinus autem ut rex Gallienus vidit hoc factum, attonitus admiratione coronam regalem, quam capite gestabat, sancto sacerdoti obtulit dicens: „Tam salutifero medico qui sanam unicum filiam meam restituit, nullis muneribus aliis placere possum, nisi ipsam ei quam habeo meam offeram coronam.“ Cumque hoc gestum multitudo vidisset populi, quae ad palatium convenerat, a tenebris infidelitatis et errore conversa gentili, crediderunt unanimiter in Iesum Christum Dominum nostrum, obsecrantes sacerdotem Christi, ut docerentur viam salutis et baptismum mererentur in remissionem percipere delictorum.

VIII At ubi sacerdos coronam accepit a rege, statim in partes divisam distribuit pauperibus dicens: „Si Dominus operatur excelsa, ipsi perpetuae laudes referantur et gloria.“ His ita gestis, petiit beatissimus Zeno, ut ei licentia tribueretur omnia idola destruendi et basilicas in Christi nomine fabricandi. Cuius almificis precibus adquevit rex affatim in omnibus, quae ille poposcerat. Nempe talibus et his similibus incedebat opinatus virtutibus, ut compleretur in eo, quod Dominus apostolis ait: „Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones et omnem virtutem inimici.“³¹¹ Post haec igitur ingressus sacerdos civitatem Veronam, intrepidus praedicabat in Christi nomine verbum et hoc instanter agebat, ut funditus idola destruerentur et in honorem Domini aedificarentur ecclesiae.

VIII Denique, dum haec agerentur, multitudo populi paganorum saeviens incessanter moliebatur, ut impedimentum Christi famulus pateretur. Sed vigilante in servis suis Christo vincebatur mendacium, quod pura et rectissima fides ab infidelium cordibus abigebat. His equidem ita patratissimos sacrosanctos agebat antistes pro populi intercessione salutaria, seu ab ineunte aetate in Christi amore solitus erat. Qui nimirum dum haec indesinenter ageret operante manu voluntatis Dei, cuius in omni vitae transeuntis tempore nutui oboedierat non multo post in pace receptus est. Porro quia in virtutibus exhibitae sanctitatis³¹² veluti

³¹⁰ absconderetur ... posita] cf. Mt 5, 14.

³¹¹ Ecce ... inimici] cf. Lc 10, 19.

³¹² sanctitatis] sanitatis *Novara* *LXIII*.

fulgidissimum sidus omni populo claruit, in honore Dei et ipsius sancti sacerdotis quidam ex genere Gallieni fecit reverendo eius nomini basilicam, haud procul a fluvio, ubi longo tempore corpus ipsius requievit. Qui etiam venerabilis locus in recta ineffabilis ac beatae Trinitatis confessione signis et miraculis coruscat.

LECTIO SANCTI GREGORII DE MIRABILIBUS BEATI ZENONIS EPISCOPI³¹³

Quando apud Romanam urbem alveum suum Tiberis egressus est, tantumque crescens, ut unda eius super muros urbis influeret atque in ea maximas regiones occuparet apud Veronensem urbem fluvius Athesis excrescens ad beati Zenonis martyris atque pontificis ecclesiam venit. Cuius ecclesiae, dum essent ianuae apertae, aqua in eam minime intravit. Quae paulisper crescens usque ad fenestras ecclesiae, quae erant tectis proximae, pervenit. Siquidem stans aqua ecclesiae ianuam clausit ac si illud elementum liquidum in soliditatem parietis fuisset immutatum cumque essent multi interius inventi, sed aquarum multitudine ecclesia omni circumdata, qua possent egredi non haberent ibique siti ac fame deficere formidarent, ad ecclesiae ianuam veniebant. Ad bibendum hauriebant aquam, quae – ut praedixi – usque ad fenestras excreverat et tamen intra ecclesiam nullo modo defluebat.³¹⁴ Hauriri itaque ut aqua poterat, sed defluere ut aqua non poterat. Stans autem ante ianuam ad ostendendum cunctis meritum martyris et aqua erat ad adiutorium et quasi aqua non erat ad invadendum locum.

Lesungen der Zenofeste aus San Zeno Maggiore (BHL 9010–9011)

Basiert auf den Handschriften: Augsburg StStadtB 2° 204 (*Aug*), Kremsmünster SB CC60 (*Kr*), Verona BC CXVI(90*) (*Vr*²)

Vita sancti Zenonis episcopi³¹⁵

Eo tempore quo Valerianus cum filio suo³¹⁶ Gallieno fascēs Romani³¹⁷ imperii suscepit prima fronte regiminis humanus et benignus existitit erga famulos Dei quia mitissima sors regnorum solet esse sub novo rege.³¹⁸ Sed³¹⁹ postquam vetustari coepit in regno depravatus est et a veritate deiectus per quendam doctorem pessimum magistrum et principem Aegyptiorum magorum, ut iustos et sanctos viros interemi iuberet. Tamquam qui³²⁰ adversarentur magicis artibus quibus ipse³²¹ sordebat.³²² Fuso³²³ per omnem Romani regni latitudinem sanctorum

³¹³ Lectio...episcopi] miraculum beati Zenonis *Novar*II.

³¹⁴ defluebat] defluebit *Novar*II.

³¹⁵ Vita sancti Zenonis episcopi] Vita beati Zenonis Veronensis episcopi *Aug* In ordinatione sancti Zenonis episcopi et confessoris *add. Kr*.

³¹⁶ Suo] *om. Vr*².

³¹⁷ Romani] romano *Kr*.

³¹⁸ Rege] Tu *au add. Kr, hic des. lectio I Kr*.

³¹⁹ Sed] *hic inc. lectio II Kr*.

³²⁰ Qui] *om. Kr*.

³²¹ Ipse] *om. Kr*.

³²² Sordebat] *hic des. lectio II Kr Vr*².

³²³ Fuso] *hic inc. lectio III Kr Vr*².

sanguine³²⁴ Valerianus illico nefarii³²⁵ auctor edicti. A Sapore³²⁶ rege Persarum captus imperator populi Romani ignominiosa servitute apud Persas consenuit, hoc infamis³²⁷ officii continua donec vixit damnatione sortitus ut ipse a clinis³²⁸ humi regem semper ascensurum equum non manu sed dorso attolleret.³²⁹ Ac³³⁰ Gallienus claro Dei iudicio territus et tam misero college permotus exemplo pacem ecclesiis³³¹ trepida satisfactione restituit, quo adhuc septra Romana regente³³² Dyonisius vir reverentissimus apostolicae sedis apicem ascenderat.³³³ Eodem³³⁴ temporis curriculo³³⁵ Zeno egregius pastor ac praestantissimus tam opere quam sermone in urbe Verona fuit intronizatus et populi magnitudine et aedificiorum altitudine et reliquis incrementis et ornamentis urbanis inter alias³³⁶ Italiae civitates florebat.³³⁷

Sed³³⁸ Veronensis fidei radicem hic orthodoxae fidei doctor firmavit et omnia deliramenta paganorum velut clara lux tenebras ab urbe sua fugavit³³⁹ et populum adhuc informem sigillo formae Dei imaginavit.³⁴⁰ Fuit³⁴¹ quippe a matris³⁴² utero sanctificatus et a cunabulis benedictus ut assertione³⁴³ divina in eo repeti videretur quod Hieremiae dictum est: „Priusquam te formarem in utero novi te et antequam exires de ventre sanctificavi te³⁴⁴“³⁴⁵

Denique³⁴⁶ probitatis atque scientiae iugibus incrementis ad hoc pertingere meruit ut per sacerrimam vitam fieri pastor in populo mereretur.³⁴⁷ Nempe audiant populi omnes qui eius cupiunt nosse³⁴⁸ miracula. Quia in omnem terram sonus exiit conversationis eius³⁴⁹ et sanctitas luculenter emicuit.³⁵⁰ Erat enim

³²⁴ Sanguine] saguine Aug.

³²⁵ Nefarii] nefari Kr.

³²⁶ Sapore] sopore Aug.

³²⁷ Infamis] infavus Aug.

³²⁸ A clinis] acclinis Aug.

³²⁹ Attolleret] hic des. lectio III Kr.

³³⁰ Ac] at Vr² hic inc. lectio IV Kr.

³³¹ Ecclesiis] ecclesis Aug Vr².

³³² Regente] gerente Vr².

³³³ Ascenderat] hic des. lectio IV Kr, hic des. lectio II Vr².

³³⁴ Eodem] hic inc. lectio V Kr, hic inc. lectio III Vr².

³³⁵ Curriculo] circulo Kr.

³³⁶ Alias] om. Vr².

³³⁷ Florebat] hic des. lectio V Kr.

³³⁸ Sed] hic inc. lectio VI Kr.

³³⁹ Fugavit] fugat Aug.

³⁴⁰ Et...imaginavit] om. Aug hic des. lectio VI Kr.

³⁴¹ Fuit] hic inc. lectio VII Kr.

³⁴² Matris] matre Kr.

³⁴³ Assertionem] a sermone Aug.

³⁴⁴ Priusquam ... te] cf. Ier 1, 5.

³⁴⁵ Te] hic des. lectio VII Kr, hic des. lectio III Vr².

³⁴⁶ Denique] hic inc. lectio VIII Kr, hic inc. lectio IV Vr².

³⁴⁷ Mereretur] re in margine suppl. Aug.

³⁴⁸ Nosse] nosce Kr.

³⁴⁹ in...eius] cf. Ps 18, 5 in omnem terram exivit sonus eorum et in fines orbis terrae verba eorum.

³⁵⁰ Emicuit] hic desunt lectiones Kr.

sedens in monasterio in secretiori parte oppidi Veronensis continuis ieiuniis et orationibus crebris a Domino petens ut sibi dignaretur aditum mellifluae³⁵¹ praedicationis in populos aperire. Igitur ad convertendas in amore³⁵² Christi animas hominum die noctuque deditus erat. Revera quondam sanctus ei spiritus³⁵³ purarum illuminator mentium doctor assistebat,³⁵⁴ sicut ipsa veritas loquitur dicens: „Non enim vos estis qui loquimini sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.“³⁵⁵ Ita sane affabilis erat in sermone et in³⁵⁶ mansuetudine seu in habitu mitis ut iure Deus in ipso esse crederetur ab omnibus venientibus ad se. Ita alacer et splendifico nitore³⁵⁷ facundiae vividus ut mox ad eum properantes relicti idolis et pravitate³⁵⁸ gentilitatis exempti Domino crederent Iesu Christo.³⁵⁹ Per idem³⁶⁰ tempus iuxta urbem Veronam egrediens idem vir a monasterio dum³⁶¹ in Athesi fluvio piscationis exercitio fungeretur, erectis sursum oculis vidit ex adverso³⁶² quendam hominem in plastro sedentem bubus subiunctis per praeceps in amnem dimergi.³⁶³ Tanta³⁶⁴ quippe miserabilis velocitate³⁶⁵ ferebatur ut palam cunctis cernentibus daretur intelligi hoc diaboli arte fuisse peractum.³⁶⁶ Sanctus itaque vir dum intentis luminibus hoc a longe prospiceret cognovit lymphaticam viri ruinam factum diaboli esse. Interea vir Dei elevata sursum manu fecit sanctae crucis signum, frequenti vice et dixit: „Revertere retro Sathana ne perimas hominem quem Deus creavit.“ Quot videlicet signum ut³⁶⁷ diabolus aspexit velut fumus vento raptus evanuit et clamoribus nimis ac stridore horribili, quasi de alta rupe praecipitans ait: „Etsi non hic³⁶⁸ permittis animas hominum mea obsidione lucrari, tamen³⁶⁹ paratus sum in patrias notas circumquaque sitas ad tuum perneciter abire impedimentum.“³⁷⁰ Sanctus³⁷¹ autem

³⁵¹ Mellifluae] mellifluae *Aug* mellifere *Vr*².

³⁵² Amore] amorem *Vr*².

³⁵³ Sanctus...spiritus] spiritus ei sanctus *Vr*².

³⁵⁴ Assistebat] existebat *Vr*².

³⁵⁵ Non...vobis] *cf.* Mt 10, 20.

³⁵⁶ In] *om.* *Aug.*

³⁵⁷ Nitore] sermone *Aug.*

³⁵⁸ Pravitate] pravitates *Aug.*

³⁵⁹ Christo] *hic des. lectio IV Vr*².

³⁶⁰ Per idem] *hic inc. lectio V Vr*².

³⁶¹ Dum] *ut Aug.*

³⁶² Adverso] averso *Aug.*

³⁶³ Suum] alleluia *add. VrCiv*¹.

³⁶⁴ Tanta] *hic inc. lectio VI Vr*².

³⁶⁵ Miserabilis velocitate] velocitate miserabilis *Aug.*

³⁶⁶ hoc...peractum] *om.* *Aug.*

³⁶⁷ Ut] *om.* *Aug.*

³⁶⁸ Non hic] hic me non *Aug.*

³⁶⁹ Tamen] tum *Aug.*

³⁷⁰ Impedimentum] *hic des. lectio VI Vr*².

³⁷¹ Sanctus] *hic inc. lectio VII Vr*².

Dei³⁷² Zeno dixit: „Non te permittit Deus³⁷³ dire³⁷⁴ aliquid agere adversus servum suum.“ His ita transactis cum detestabili ululatu et clamore discessit. Festinans itaque daemon ingressus est concite palatium caesaris Gallieni arreptamque filiam eius,³⁷⁵ quae tunc temporis unica parentibus erat, coepit crudeliter vexare. Miserabilis ergo pater simulque tota domus regia in tristitiam versa cruciatu et maerore³⁷⁶ ingenti affligebantur. Eo quod tam acriter puella suffocaretur. Quae dum crudeli vexatione corriperebatur, coepit per os infantulae regis filiae daemon clamare dicens: „Non egrediar a corpore isto nisi Zeno venerit episcopus, tunc per ipsius imperium coactus migrabo.“ Mox itaque ut hoc regi innotuit Gallieno³⁷⁷ missis apparitoribus sollicita intentione coepit investigare sic ubi sanctum potuisset invenire³⁷⁸ virum.³⁷⁹ Ex³⁸⁰ iussu autem regis milites velocius³⁸¹ ad virum Dei gressibus pergunt. Ille vero sedebat super lapidem qui in proximo erat monasterii et artis apostolicae³⁸² baiulans instrumenta³⁸³ ex more piscabatur in flumine. Venientes ergo milites quoniam³⁸⁴ ignotus eis erat³⁸⁵ coeperunt sollicitate sanctum Dei sacerdotem interrogare dicentes: „Quis es tu, homo Dei? Indica nobis si vidisti Zenonem episcopum quem nos ex iussu regis perquirimus.“ At ille respondit: „Ad quod missi estis dicite. Ego enim quamvis tantillus servus tamen Christi Zeno vocor.“ Igitur conferentes ad invicem milites dicebant inter se: „Quid multa colloquimur? Indicemus istum pro quare³⁸⁶ destinati sumus ad virum.“ Tunc patenter intimantes beato sacerdoti dixerunt: „Rogat te rex venire ad se quia vult faciem tuam videre.“ Quibus Zeno respondit: „Quid meam rex vult humilitatem cernere qui omnium Christianorum manifestis indiciis inimicus esse non desinit?“ At illi respondentes dixerunt: „Obsecrat enim te rex ut filiam ipsius, quae immani atrocitate a daemonio vexatur,³⁸⁷ sanitati restituas quia unica illi est.“ Ille vero dixit eis: „Dominus Iesus Christus³⁸⁸ omnipotens est. Ite“, inquit, „ecce ego paulatim subsequor vos. Oportet enim ut mirabilia Dei luce clarius omnibus manifestentur.“ Mox ex piscatura quam ceperat legatis regis Gallieni tres sumere iussit. Dum illi numero contempto unum plus piscem raperent et quattuor in ferventis aquae dolium mitterent. Tribus datis decoctis ad epulas quartus

³⁷² Dei] *om. Aug.*

³⁷³ Deus] Dominus *Aug.*

³⁷⁴ Dire] *om. Aug.*

³⁷⁵ Eius] *om. Vr².*

³⁷⁶ cruciatu et maerore] *cf. Cic. Verr. 2,5,123.*

³⁷⁷ Innotuit Gallieno] Gallieno innotuit *Vr².*

³⁷⁸ Potuisset invenire] potuit investigare *Aug.*

³⁷⁹ Virum] *hic des. lectio VII Vr².*

³⁸⁰ Ex] *hic inc. lectio VIII Vr².*

³⁸¹ Velocius] velocibus *Vr².*

³⁸² Artis apostolicae] arte apostolicis *Aug.*

³⁸³ Baiulans instrumenta] instrumenta baiulans *Vr².*

³⁸⁴ Quoniam] quam *Aug.*

³⁸⁵ Erat] esset *Aug.*

³⁸⁶ Istum pro quare] pro quare istum *Vr².*

³⁸⁷ Vexatur] *ut add. Aug.*

³⁸⁸ Christus] *om. Vr².*

raptus crudus et velut illaesus in vase natabat³⁸⁹ quasi commonens³⁹⁰ ut illicitum redderent et licitos comederent. Illi rubore perfusi vitium rapinae sentientes obesse naturae iniuste acceptum sancto piscatori piscem³⁹¹ reddunt. Vir autem Dei et piscem eis concessit et culpam indulsit. Hoc visum, fidem videntibus³⁹² adhibuit ut si Romam pergeret natam Domini sui a daemone liberaret. Quo facto milites viam³⁹³ qua venerant remeaverunt.³⁹⁴ Exsurgens vero beatus sacerdos ne diutius absconderetur civitas supra montem Domini posita,³⁹⁵ fecit orationem perrexitque³⁹⁶ ad palatium ubi cruciabatur³⁹⁷ et lamentabiliter affligebatur pro sua filia rex. Sanctus quoque Dei episcopus dum celeriter iter ageret ante eos³⁹⁸ pervenit quam hi qui missi fuerant milites. Ingrediente siquidem Christi sacerdote palatium et facto crucis signo coepit confestim³⁹⁹ per os infantulae daemon clamare dicens: „Ecce tu, Zeno, venisti ad expellendum me et ego propter pavorem tuae⁴⁰⁰ sanctitatis hic⁴⁰¹ stare non possum.“ His quidem auditis tenens sacerdos manum puellae dixit: „In nomine Domini nostri⁴⁰² Iesu Christi praecipio tibi, exi ab ea daemon.“ At ille publica voce coepit et horribile clamare dicens:⁴⁰³ „Etsi hinc a te fuero expulsus eo Veronam, ibi⁴⁰⁴ invenies me et mea zizania sanctum populum, quem lucrari conaris, ludificabit.“⁴⁰⁵ Christi namque sacerdos sanam mox ab omni daemoniace incursionis ludificatione restituit filiam regis. Protinus autem ut rex Gallienus vidit hoc factum attonitus admiratione coronam regalem quam capite gestabat sancto sacerdoti obtulit dicens: „Tam salutifero medico qui sanam unicam meam filiam⁴⁰⁶ restituit nullis muneribus aliis placere⁴⁰⁷ possum nisi meam coronam offeram.“⁴⁰⁸ Cumque hoc gestum multitudo vidisset populi quae ad palatium convenerat,⁴⁰⁹ a tenebris infidelitatis et errore conversa gentili crediderunt unanimiter in Dominum nostrum Iesum Christum.⁴¹⁰ Obsecrantes

³⁸⁹ Natabat] nataverat (ta *suprascr.*) *Aug.*

³⁹⁰ Quasi commonens] *om. Aug.*

³⁹¹ Piscem] *om. Aug.*

³⁹² Videntibus] videndo *Aug.*

³⁹³ Viam] via *Vr².*

³⁹⁴ Remeaverunt] remearunt *Aug Vr².*

³⁹⁵ absconderetur...posita] *cf. Mt 5, 14.*

³⁹⁶ Perrexitque] que *suprascr. Aug.*

³⁹⁷ Cruciabatur] cruciebatur *Vr².*

³⁹⁸ Eos] eo *Vr².*

³⁹⁹ Confestim] *om. Aug.*

⁴⁰⁰ Pavorem tue] tue pavorem *Vr².*

⁴⁰¹ Hic] *om. Aug.*

⁴⁰² Nostri] *om. Vr².*

⁴⁰³ At...dicens] At ille publica cepit et horribile voce clamare dicens *Vr².*

⁴⁰⁴ Ibi] ibique *Vr².*

⁴⁰⁵ Et...ludificabit] Et meae zizaniae semen populum, quem lucrari conaris, ludificabo *Aug.*

⁴⁰⁶ Sanam...filiam] sanam unicam filiam meam *Vr².*

⁴⁰⁷ Placere] placare *Aug.*

⁴⁰⁸ Coronam offeram] offero coronam *Vr².*

⁴⁰⁹ Convenerat] convenerant *Aug.*

⁴¹⁰ Dominum...Christum] Iesum Christum Dominum nostrum *Vr².*

sacerdotem Christi ut docerentur viam salutis et baptismum mererentur⁴¹¹ in remissionem percipere peccatorum. At ubi sacerdos coronam a rege accepit⁴¹² statim in partes divisam distribuit pauperibus dicens: „Si Dominus operatur excelsa ipsi perpetuae laudes referantur⁴¹³ et gloria.“⁴¹⁴

Eodem⁴¹⁵ die sanctissimi Zenonis episcopi qui inter procillas persecutionis Veronensem urbem mirabiliter rexit. His itaque gestis petiit beatus Zeno ut ei licentiam tribueretur omnia idola destruendi et basilicas in Christi nomine fabricandi cuius almificis precibus adquevit rex in omnibus affatim quae ipse poposcerat. Nempe talibus et his similibus incedebat opinatus virtutibus ut compleretur in eo quod Dominus apostolis ait: „Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones et omnem virtutem inimici.“⁴¹⁶ Post haec igitur ingressus sacerdos sanctus Zeno in civitatem Veronam intrepidus praedicabat in Christi nomine verbum et instanter agebat ut funditus idola destruerentur et in honore Domini ecclesiae aedificarentur. Denique cum haec agerentur multitudo populi paganorum saeviens incessanter moliebatur ut impedimentum Christi famulus pateretur. Sed vigilante in servis suis Christo vincebatur mendacium quod pura et rectissima fides ab infidelium cordibus ambigebat. Mox multitudo profana magis ad argumentum ridiculi quam ad propositum alicuius proficui cadaver eiectum in flumine ante viri Dei faciem obtulit dicens: „Si hoc ad invocationem Dei tui animaveris nostram deferentes et⁴¹⁷ quam praedicas doctrinam imitabimur.“ Vir Dei pro missione gavisus pro vita ex animis Christum precatur. Sed quo oratio ascendit illinc impetratio descendit quae quaerentibus hominem restituit vociferantem: „Verus Deus est quem iste praedicat.“ Illi duplici capti animo tum fidele promissionis tum spectaculo visionis clamarunt: „Credamus, credamus et idola fallacia dimittamus.“⁴¹⁸ Sic falsa deserentes veritati adhaerentes Christo crediderunt.

His equidem ita patratis sacrosancta agebat antistes pro populi intercessione salutaria. Seu⁴¹⁹ ab ineunte aetate in Christi amore solitus erat atque ibidem urbanam invitationem baptismatis populo peregit huic etiam de gravitate patientiae alteras annexit quas, quia breves et utiles sunt, non dubitamus inserere: „Eia quid statis fratres? Vestram quos per fidem genitalis unda concipit per sacramentam iam parturit ad desiderata quantocius⁴²⁰ festinate. Ecce vox infantium et dulcis vagitus auditur, ecce parturientis uno de ventre clarissima

⁴¹¹ Mererentur] merentur *Aug.*

⁴¹² A...accepit] acceperit a rege *Vr*².

⁴¹³ cf. *AH* 19, Nr. 323, S. 184-185 De sancto Luca (basiert ebenso aus *Vr*⁵).

⁴¹⁴ OMELIA DE CONFESSORIBUS PONTIFICIS CUM EVANGELIO Nemo accendit lucernam *add. Kr* OMELIA Vos estis sal terre *add. Aug.*

⁴¹⁵ DEPOSITIO SANCTI ZENONIS EPISCOPI ET CONFESSORIS Residuum de vita beati Zenonis episcopi et confessori *add. Aug* DEPOSITIO ZENONIS *add. Kr.*

⁴¹⁶ Ecce...inimici] cf. *Lc* 10, 19.

⁴¹⁷ et] om. *Aug.*

⁴¹⁸ Dimittamus] dmittamus *Aug.*

⁴¹⁹ Seu] ceu *Aug.*

⁴²⁰ Quantocius] quantocius *Aug.*

turba procedit. Nova res ut in re spirituali unusquisque nascatur. Ultro currite ad matrem quae tunc non laborat cum parit. Intrate, intrate ergo felices omnes simul subito futuri lactantes. Vetus homo vester feliciter quod condemnatur et sacri gurgitis unda sepelitur ut absolvatur et sepulcri nido vivificatur resurrectionis iura degustat. O magna providentia Dei nostri, o bone matris caritas pura quae unam nativitatem, unum lac, unum stipendium, unam⁴²¹ spiritus sancti praestat omnibus dignitatem. Quam speciosum est, fratres, ut quem cupidum semper horrueris stupeas passim in pauperes et egenos sua bona universa fundentem. Postremo quem noveris idolatriae fanum gaudeas Dei templum. Itaque beatus est semper qui meminit quod renatus est, beatius qui non meminerit esse quod fuit antequam renatus sit; beatissimus qui infantiam suam propectu temporis non mutaverit.“

Praeterea sic de patientia sic disputat: „Etsi beata diversis vita virtutibus quaeritur cuius cupidine flagrans humanitas per momenta suspirat. Tamen omnes uno eodemque consensu quasi quendam patientiae deferuntur in portum sine qua nec audiri nec concipi nec disci quidquam poterit nec doceri nam profecto sola est ad quam prorsus⁴²² res omnis spectet. Dubium quippe eum non sit spes, fidem, iustitiam, humilitatem, castitatem, probitatem, concordiam, caritatem, omnes artes omnesque virtutes ipsa quoque elementa constare non posse sine eius eruditione vel freno. Est enim patientia matura semper, humilis, cauta, prudens, provida, omni necessitate contenta, quamvis turbationum tempestate tranquilla, serenitatem suam nobilis turbulentare non novit. Paenitentiam nescit, altercatio quid sit ignorat, omnes aut devitat autem portat⁴²³ iniurias. Incertum est utrum impassibilis indicetur cum aliquid passa quasi nihil passa sit invenitur. Postremo impossibile est, fratres, eius estimare virtutem cuius vinci victoria est. Non illam loco vis ulla detorquet non labor, non fames, non nuditas, non persecutio, non metus, non periculum, non mors, non tormenta, semper immobilis manet. Sed o quam vellem te si possim rerum omnium regina patientia magis moribus concelebrare morte ipsa graviora, non potestas, non ambitio, non felicitas semper immobilis stat. Scio enim quia libentius in tuis moribus, tuis fundamentis tuisque consiliis quam in alienis nudisque sermonibus conquiescis neque tantam in multiplicandis virtutibus laudem ponis quanta in finiendis. Tu virginitati praestas ne flos eius ullo morbo ullo tempore deflorescat. Tu variarum semper in tempestatum crebris turbinibus constitute fidissimus viduitatis es portus. Tu sanctissimo coniugali iugo rudi cervice binos subeuntes innisum laboris vel amoris aequalem retinaculis blandis quasi quidam peritis auriga componis. Tu servituti unica ac fortissima consolatio, saepe libertatem paris. Tu paupertati praestas ut habebat totum sui contenta cum sustinet totum. Tu prophetas provexisti, tu Christo apostolos glutinasti, tu cottidiana martyrum

⁴²¹ Unam] una *Aug.*

⁴²² Prorsus] prossus *Aug.*

⁴²³ Portat] *legi nequit Aug.*

et mater es et corona. Tu murus fidei, fructus spei, amica caritatis. Tu specialiter omnem populum divinasque virtutes quasi crines effusos in unius verticis nodum, honorem decoremque conducis. Felix est qui semper te habuerit in se.“ Sic sanctus Zeno episcopus de doctrina baptismatis et patientiae finierat.

Ad huiusmodi et altia vestigia virtutum instigabat populi adquisitum; cuius lingua⁴²⁴ velut fons indeficiens per exercitia divini dogmatis effluebat et omnem contagionem priusquam adolesceret expurgabat. Et parum credebatur esse actum cum aliquid superesset agendum. Neque amor saecularis genitoris tantum aestuat in agenda facultate parvulorum dum timet ne penuria fatigentur, quantum Zeno vir paterni pectoris circa filios adoptionis flagrabat, ne inopia verbi divini tabescerent. Quos luculenta oratione et affabili affectione importune et opportune saginabat et non parvum [ardorem] amoris eis impectorabat. Unde patrem et natos tantae dilectionis foedus coniunxerat ut fere ambiguum esset an [pater] illos, an illi patrem plus diligerent. Sed diabolus doctrinae felicitate torquebatur quae non exiguis ecclesiam opibus ditabat, praestigiator insatiabilis mille formas nocendi accipit et explorat velut latro non modo infirmos et titubantes, verum etiam viros excellentes et robustos ut accepta occasione latrocinium exercent. Nam a quo dolos suos contineat, qui ipsum Dominum tripliciter temptare praesumpsit. Hic artifex fraudulentus idolatriae magistros eorumque discipulos multis argumentis contra sancti Zenonis tyrones adhuc rudes infestabat. At Deus qui dedit illis se nosse auxit et posse ut ante signum miraculorum Zenonem sequentes gloriosam victoriam triumphantis hostibus reportarent. Ipse vero sanctus accepta palma non proiecit arma neque suos proicere permisit sed esse paratissimos ad resistendum eisdem hostibus persuasit nec nudis verbis sed factorum exemplis illos exagitabat. Nam vigilando, orando, ieiunando, elemosinando miraculis coruscando magnum robur constantiae illis inculcavit et ut certatim fortiores essent in residua pugna indulcavit. Et iustus Zeno ut palma in domo Dei florebat et sua plantatio in eadem aula et in atriis domus Dei vehementer crescebat⁴²⁵.

Sed tempus instabat ut legitimi certaminis coronam acciperet et animam ex corruptione exutam incorruptioni redderet. Quod virum Dei plenum non latuit. Mox gregem multo labore et sudore quaesitum quo iacebat vocari praecepit quibus inspectis⁴²⁶ ait: „Filii carissimi diutius vobiscum esse malletm sed Dominus ergastulum animae pulsat et quam dedit ad se vocat. Nunc vestrae fidei, spei et caritati ecclesiam Dei commendo, quam ille non quovis pretio sed proprio sanguine quaesivit ut eam doctrinae lumine illustretis et exemplorum fultu roborescitis. Vigilate in fide, viriliter agite, confortamini in Domino et omnia vestra in caritate fiant. Scitis, qui legitime certaverit, coronabitur. Hic certate, hic pugnate, hic contra vitiorum aciem dimiccate ut coronam non tabentibus floribus aut lauro fluitura textam capiat. Sed gemmis perenniter fulgentibus et

⁴²⁴ Lingua] ligwa Aug.

⁴²⁵ ut palma...crescebat] cf. Ps 91, 13–14 *iustus ut palma florebit, ut cedrus Libani multiplicabitur, plantati in domo Domini in atriis Dei nostri florebut.*

⁴²⁶ Inspectis] inspecis Aug.

auro numquam perituro Dei digito fabricatam possideatis⁴²⁷.“ Post multiplices et elegantes sermones mysterium tali aptum negotio sumpsit et osculum singulis – velut iturus Ierusalem – dedit. Post haec signavit eos et benedixit. Mox sanctam animam creatori suo reddidit.

Pridie idus Aprilis quod omnem populum quasi unum hominem congregat. Videntes senes et iuvenes atque infantulos et alterum sexum eiusdem aetatis circa corpus redolens velut omni genere odoris aspersum ingentem clamorem facere ac sicut omnium patres et matres eo momento morentur plorare: „Cui nos reliquisti pater? Quis maestos consolabitur? Quis aegros tam celeriter medicabitur? Quis egenis tantum dederit? Quis famelicos tam bene satiaverit? Si optio nobis daretur tuam vitam nostra morte commerceremur!“ Haec vota animi omnis aetas fundebat et pro amore eius boni pastoris eiulabat. Cui dignas exequias persolverunt sepelientes non longe ab urbe Verona ubi deo feliciter sacrificare consueverat. Multiplices et varie mirabilium species repente circa tumulum eius apparuerunt.

Sed ex Gallieni genere religiosi viri memores consanguineae daemonio liberatae, eo loco, ubi tanta margarita quieverat, templum construxerunt. A quo quamplures non venientes redierunt, in quo non videntes viderunt, cuius beneficia nonnulli aegroti ad huc et olim senserunt. Sed die natalicii sui aqua fluminis intemperie acria intumuit et circumquaque superficiem terrae subito operuit. Hoc enim primo mane factum est cum frequens multitudo inerat quantam vix ecclesiae sinus acceperat. Ecce Athesis undique voragine basilica obsidebatur et usque ad fenestras illius impetus infremuit atque aditum ecclesiae clausit et stetit ac si illud elementum liquidum in solidum parietem fuisset immutatum. Quod ut viderunt prius exanimati sunt confortati⁴²⁸ sed inclusi mirabili obsidione iam plus famis quam fluminis periculum formidabant. Illi laborantes siti primo diluvii timore deinde densitatis calore. Venientes ad ianuam sitis habuere praesidium quod estimaverunt esse exitium. Hauriri ut aqua poterat sed diffuere ut aqua non poterat. Stans autem ante ianuam ad ostendendum sancti meritum et aqua erat ad adiutorium et quasi aqua non erat ad invadendum locum. Mox constituti inter spem et metum maerorem et gaudium stantes quia iacentes non valebant rogabant ut qui aquam qui compescuit ne ingrederetur idem cogeret ut ad alveum suum regrederetur. Statim Athesis, velut hostis persequeretur, aufugit et obsidionem timidus⁴²⁹ deseruit. Tunc divino mysterio attentius et religiosius acto omnes in via, aqua venerant hilares redierunt, sed aliqua pars muri civitatis ea coruscatione dirupta fuit et quae per apertam ianuam intrare non valuit firmissima propugnacula diminuit. Haec fama longe diffusa Gregorii calamum movit et Petro suo dialogice edidit et multi prius insolventes et renitentes effecti sunt religionis milites.

⁴²⁷ Possideatis] possidereatis *Aug.*

⁴²⁸ Confortati] conforati *Aug.*

⁴²⁹ Timidus] tumulus *Aug.*

Nunc⁴³⁰ necessarium nobis videtur translationis⁴³¹ beati Zenonis seriem notificare, quia in gestione huius negotii, quaedam⁴³² memoratu digna claruerunt. Quae translatio acta est cum⁴³³ Rotaldus vir attributis personae praestantissimus pastorem curam Veronae gerebat et Pippinus rex Karoli filius, quem Adrianus papa baptizavit, regnum Italicum regebat. Rex vero Veronam regali situ praeditam plus ceteris urbibus diligebat et cum episcopo sibi dilecto frequens colloquium habebat, qui dum quadam die pariter sancti Zenonis aedem ingrederentur et tam de auditis quam de visis mirabilibus huius loquerentur rationabiliter et digne proposuerunt ut magnum thesaurum humiliter⁴³⁴ quam oporteret positum decentius et sublimius locarent et ecclesiae angustiam⁴³⁵ dilatarent. Aedificantes ecclesiam antrum opacum columnis subnixum et lapidibus pavimentatum⁴³⁶ construxerunt. Ubi eminentem aggerem ex politis marmoribus ediderunt quem sacrosancti⁴³⁷ tumulum corporis⁴³⁸ devoverunt. Deinde rex cum praesule congregatis sacerdotibus et aliis sacris ordinibus in quibus respectu⁴³⁹ bonitatis speraverant per multimodas orationes sanctum prius demulcentes ne illis motus irasceret cum ingenti timore cubiculum aperuerunt. Qui adeo perterrefacti ut nullus tanti collegii tangere ossa praesumeret. Nam divinum quiddam⁴⁴⁰ et valde timendum videbatur inde exalare quod horrorem inspiraverat et omnes circumstantes exanimaverat. Mox claudentes sepulcrum abierunt. Cumque⁴⁴¹ rex et pontifex quid acturi essent ambigerent ex multis quas ventilabant coniecturis haec⁴⁴² placuit, ut per quadraginta dies ter in ebdomada⁴⁴³ omnis ordo utriusque sexus saecularis et ecclesiasticus cum ipso rege et episcopo ad specum sanctum reverenter ac sollemniter convenirent et Dei ac⁴⁴⁴ confessoris clementiam uno voto efflagitarent ut cui tam reverenda motio conveniret⁴⁴⁵ instillaret.

⁴³⁰ TRANSLATIO SANCTI ZENONIS EPISCOPI CONFESSORIS Ipso die apud Veronam translatio sancti Zenonis episcopi et confessoris *add. Aug* IN TRANSLATIONE SANCTI ZENONIS EPISCOPI ET CONFESSORIS Omnia dicuntur sicut in festo in mense december praeter VIII lectiones et excepto oratione *add. Kr.*

⁴³¹ Translationis] translatio *Aug.*

⁴³² Quaedam] omnia *Aug.*

⁴³³ Cum] tum *Aug.*

⁴³⁴ Humiliter] *legi nequit Aug.*

⁴³⁵ Angustiam] angustam *corr. ex angustiam Aug.*

⁴³⁶ Pavimentatum] pavimentum *Aug.*

⁴³⁷ Sacrosancti] sacrosanctum *Kr.*

⁴³⁸ Corporis] corpori *Kr.*

⁴³⁹ Respectu] respectum *Aug.*

⁴⁴⁰ Quiddam] quidam *Kr.*

⁴⁴¹ Cumque] cum *Aug.*

⁴⁴² Haec] hoc *Aug.*

⁴⁴³ Ebdomada] ebdomoda *Kr.*

⁴⁴⁴ Ac] atque *Kr.*

⁴⁴⁵ Conveniret] convenirent *Kr.*

Dum⁴⁴⁶ haec diligenti cura agerentur fama cuiusdam solitarii viri herbusculis et aqua paucoque pane pasti regi innotuit quod dum alacriter audivit episcopum vocavit celeriter. Elegerunt nuntios industrios⁴⁴⁷ et providos, quibus hanc curam committerent. Qui venientes ad lacum qui Benacus dicitur ad remoti viri latibulum in eminenti specula situm angusto et periculoso calle aspirarunt.⁴⁴⁸ Intuentes⁴⁴⁹ autem virum Benignum nomine et discipulum eius qui Carus vocabatur, gavisii sunt gaudio magno. Audita legatione regis et episcopi ait legatis: „Revertimini in pace resalutantes⁴⁵⁰ dominos vestros, carissime. Ego non parum tripudio quod ad illam sollemnitatem vocor et post paululum vos subsequor.“⁴⁵¹ Mox⁴⁵² aediculam oraculi ingressus auxilium divinum imploravit, deinde ad itineris exercitium⁴⁵³ se expedit. Cum autem non longe a cellula progredieretur ecce merula alis coepit strepere, voce zinzulare et saepissime callem transvolitare et quasi sinistrum omen significare, ut virum Dei ab incepto revocaret.⁴⁵⁴ Sed⁴⁵⁵ vir ille, non ignorans hoc esse apparatus daemonis, merulam adiuravit ut nullum motum faceret donec ipse rediret. Ibi merula stetit immobilis velut esset insensibilis. Cum autem appropinquaret et rex cum episcopo et honestis viris illi obviiaret honorifice susceptus, quid rex vellet audivit. Tunc ait: „Cum vota vestra a iusto proposito pendeant⁴⁵⁶ Deum invenietis placabilem et successum bone petitionis ferentem.“⁴⁵⁷ Tunc ipsi cum electis aditum introeuntes lapidem removerunt. Nullus orationibus parcebat et eorum qui intus aderant et qui prae foribus manserant, sed eremita quamvis suis meritis et omnium adiutus precibus tamen tremebundus intravit et ossa beatissima baiolavit atque in mundissimo locello tale usui praeparato singula ordinabiliter posuit. Tanta vis odoris flagraverat ut nemo illorum tam suavem ante persenserat. Tunc rex sua et suorum instigatione permotus reliquiarum aliquid postulavit quod episcopus fieri denegavit at rex magis ac magis insistere et magna munera promittere tandem praesul non paucis neque parvis precibus victus acquievit. Integritate membrorum servata, nervorum et cineris ac vestimentorum particulas tribuit. Alia autem firmiter circumsepta annuloque sigillata condidit. Ad vocem psallentium Athesis litus resonuit intonuere campestria et ipsam aulam omnipotentis credimus esse gavisam. Dum circa ecclesiam gestaretur ut fieri solet praedicta praeconia resultabant. Multi languores corpora diu obsessa reliquerant. Ingens laetitia orta est die illa cuius similem nullus illius temporis viderat quia omnigenum curationum genera brevi

⁴⁴⁶ Dum] *hic inc. lectio V Kr.*

⁴⁴⁷ Industrios] *industros Kr.*

⁴⁴⁸ Aspirarunt] *hic des. lectio V Kr.*

⁴⁴⁹ Intuentes] *hic inc. lectio VI Kr.*

⁴⁵⁰ Resalutantes] *resultantes Kr.*

⁴⁵¹ Subsequor] *hic des. lectio VI Kr.*

⁴⁵² Mox] *hic inc. lectio VII Kr.*

⁴⁵³ Ad...exercitium] *ad exercitium itineris Kr.*

⁴⁵⁴ Revocaret] *hic des. lectio VII Kr.*

⁴⁵⁵ Sed] *hic inc. lectio VIII Kr.*

⁴⁵⁶ Pendeant] *pendent Aug.*

⁴⁵⁷ Ferentem] *hic desunt lectiones Kr.*

acta sunt tempore et prolixior facta processio fuit pro visione signorum. Sed rex et episcopus atque rupis incola pavidus sancta membra introduxerunt et in parato mausuleo⁴⁵⁸ posuerunt.

Postquam pontifex reverenter missam celebrat, rex dote nobili Dei sponsam ditavit: Dedit ei proprietario iure monasterium sancti Petri qui Mauriatica dicitur cum omnibus possessionibus inibi pertinentibus; ecclesiam quoque sancti Andreae apostoli quae Incavi⁴⁵⁹ nuncupatur cum familiis, montibus et silvis, pratis et vineis, arvis et sationalibus⁴⁶⁰ et cunctis appendicibus, nec non et ecclesiam sancti Zenonis, quae iuxta lacum posita erat cum omnibus redditibus subiecit, Silvam quoque Mantico⁴⁶¹ tradidit. Vasorum argenteorum et aureorum anaglypha plurima, evangelium gemmarum atque margaritarum compositura et speciosa auri celatura editum donavit et alia quibus regalis dignitas effluebat. Cuius exempli sequaces nostri imperatores praefatum locum dilexerunt ac sua munera obtulerunt. Rotaldus praesul dives possessionum suis omnibus ecclesiam hereditavit nam et nobilium plurimi magnas portiones suarum facultatum certatim adhibuerunt. Unde antequam sol occumberet illa ecclesia ditissima facta est.

At vir Dei, avidus redeundi ad heremum, iter suum accelerabat. Hic dum domicilio appropinquaret vidit merulam in praecisa rupe iacentem, quam ratus quiescere et suum adventum praestolari accessit ut excitaret et eundi licentiam daret at illa iam exspiraverat. Vir bonus compatiens ei dixit: „Haec avicula daemonis instructu deliquit et quia irrationabilis erat ignoranter offendit. Venia, non morte digna fuit.“ Unde aerea imago merulea fusuli artefacta ibi huc usque dependet.

Videntes rex et pontifex virtutes Zenonis increbrescere et res eius velut amnis liquefacta nive crescere ut tutores et fidi procuratores summa ope nitebantur, ne locus fortunatus copia fieret macilentus orationis inopia. Ergo pari voto ut gemelli fratres monasterium olim actum augere sanxerunt. Erat illis communis cura probate vitae monachos ibi habitantes ad meliora provehere sicut artifex coronam acturus praestantes gemmas ac margaritas exornat, quibus opus ceptum perficiat. Non multo post Deo clavum gubernante seniores illos cum abbate eadem institutio et moralis gravitas tales exhibuit, quibus gubernaculum coenobiale regule mirifice servaretur et formula atque speculum sequacibus essent et ut boni patres bonos heredes efficerent. Iocundatur rex, iocundatur episcopus pululantis segetis uberem fructum spectantes. Urbs et suburbana communiter huiusmodi contubernio gaudebant. Unde plures fallacis saeculi umbratilem auram vitantes ut couterini tantorum virorum fierent satagebant, quos non penuria id facere cogeabat sed esuries et sitis sanctae conversationis inhiantes non minimas opes Zenoni ferentes monasticum habitum induerunt. Hoc modo locus

⁴⁵⁸ Mausuleo] manseolo *Aug.*

⁴⁵⁹ Incavi] Nycavi *Aug.*

⁴⁶⁰ Sationalibus] sationabilibus *Aug.*

⁴⁶¹ Mantico] Mantyci *Aug.*

ille fortunatior et religiosior factus sub cuiusque Caesaris alis protectus est. Sed beatissimus confessor vires a Domino datas quam sepe excitans, multa memoratu, digna perficiens ex longinquis regionibus plures vocaverat; alios religione motos, alios aegritudinis necessitate coactos. Sed pretereamus omnia suorum per hoc opusculum diseramus aliqua.⁴⁶²

Quendam Tridentinum daemon ingressus, corporis et animi sibi vires vendicavit; nam nullum membrorum officium suum exercebat, cuius spumosum os non hominem sonabat et apertis oculis non videbat: ad quos cum hostis saeviens evolabat, sanguineos reddebat et horribiles. Occulta hominum fatebatur et multa, quae humanitas non erant, operebatur: erat omnibus mirabile spectaculum. Quem dum presbyter, ut moris est, adiuvavit, daemon eunuchum illum appellavit, quod vitium nondum notum erat circumstantibus. Tunc ille turpitudine inlati improperii erubuit et exivit. Ecce quidam diaconus daemonem adivit, et quasi ad ultionem presbyteri eum gravius adiuravit. Hunc daemon quasi notissimus agnovit et ex nomine vocavit et, ridiculus proditor, plura, quae levita commiserat, indicavit: unde aliquot sibi conscii non audebant accedere. Sic daemon quasi victoriosus sua ludibria excitabat. Mox quidam Zeno praepositus monasterii, quem ob religionis et sapientiae meritum Salomonem agnominabant, non ferens daemonis superbiam, dolens prodicionis contumeliam, plus etiam invasi plasmatis iniuriam, aram sancti Zenonis amplexus, visceribus commotus, lacrimis irrigatus, orationem fudit, ne daemoniaca insultatio impunita transiret. Protinus daemon vim orationis persensit, et vas diu iniuratum invitus reliquit. Homo ille ingentes et illustres Deo ac sancto Zenoni gratias referens, damnosum hospitem fugatum esse gaudebat.

Praeterea Wilielmus, aridus et contractus, qui sicut quadrupes pronus manibus terram calcaverat, postquam praeconia multiplicis curaturae audivit, lectica illuc se vehere rogavit. Dum appropinquaret vestibulo templi, alienis susceptus ulnis humi depositus est. Pectus pugnis tundebat, vocem singultibus implebat, deterius dignus se esse dicebat. Tunc luminaria fecit accendere, et curvus ut bestia, quia rectus non valebat, genibus et palmis adversum altare coepit repere. Protinus divina virtus et ossa et nervos eius ingressa, artecticum morbum tetigit. Ille velut exanimis in terram corruit et diutius quasi sine spiritu iacuit ut iam crederetur mortuus. Repente consolidata sunt lineamenta corporis et flexurae et bases nodique omnes restituti. Confestim erigitur et ad aram cito proficiscitur. Fit consursus popularis, fit laus ac iubilatio spiritalis. Deo refertur gloria et omnipotentia, et inclito Zenoni clementia et magnificentia.

Cum fama virtutis nuntia circumquaque abiret, undique turba non minima maturabat, ceu greges ad agrum compascuum ubertatis plenum solent. Duo viri, unus erat Ioannes, alter erat Calvus, huc devecti, paralytici iacebant, socii itineris, socii passionis et curationis, quos diutina mora iam notos pluribus commendabat. Hi assidui ianuas ecclesiae observabant et sancti Zenonis nunc communibus, nunc

⁴⁶² OMELIA Ego sum vitis vera *add.* Aug EVANGELIUM Ego sum vitis vera *Kr.*

alternis precibus auxilium implorabant. Illos dum nox et somnum opprimeret, pariter viderunt senem aspectus pulcherrimi, coloris vividi, quem canities instar nivis illustrabat, ex interioris templi aditu exeuntem virgamque in manu ferentem quam erexit, ambosque pulsavit et ait: „Satis diu in his cubiculis iacuistis; surgite et Deum salvatorem laudate.“ Mox abiit. Evigilantes mutua narratione quod viderant invicem conferebant. Confestim se sanitari redditos consenserunt. Protinus velociter surgentes, grandisonis laudibus Deo iubilarunt; qui timentes, si cito redirent, ne Deus illis ingratitude imputaret, diebus aliquot remanserunt, et quod illis evenerat fideliter notificabant.

Nec quoddam memorabile praeteribimus, quod Alberto Cenedensi contigit. Hunc dum feroces caperent hostes, daemon non capturae contenti gloria, nec aliis satiati flagitiis contra ius et fas inlatis, ignito ferro lumina combusserunt. Orbatus luce sedebat in tenebris repentinae privationis querulus, importunus nocte dieque Deum iudicem plorando implorabat. Dum consuetudo mali iam verecundiam minueret, a latebris prodire coepit, alieno ductus regimine, et non parvo tempore suum sequebatur ducem. Iam erat gravis atque odibilis suis, ut saepe Deum rogaret, ut sibi infelicem vitam truncaret. Cui repente fuit cordi ad sancti Zenonis praesidium festinare, tunc a cognatis et amicis subsidium itineris exiebat. At illi eum amentem vocabant, et ei pro tali petitione insultabant. Omissis reliquis, praeivum suum, olim sibi pedagogum, misericorditer rogavit ut suis coeptis annueret. Mox ille paruit et quod herus suus vellet, se acturum spopondit. Incipit iter hilaris, sed alii ex suis, humaniter agentes, secum profecti sunt. Ductus est ad antrum, in quo prius Zeno quievit. Stratus humi flebilibus modis invocatur ad quem venerat, ut consuetae medicinae iuvamen praeberet. Cum: „Miserere!“ frequenter iteraret, inopinate circumstantes vidit. Repente se videre clamavit. Cumque qui secum venerant non crederent, alter alterum praesentabat, et quis esset et quid indueret explorabat. Dum index inquisitorum esset, omnes coeperunt plaudere et Deum et fidelem eius Zenonem laudare. Hoc audientes tortores illius, ducti poenitentia, eum audacter aggressi sunt, ut pro eius amore illis daret veniam, a quo et ipse consecutus est misericordiam. Ille impiger pepercit culpam nullamque recepit multam. Abbatem sancti Zenonis adiit, et loricam sancti Benedicti induit, ibique per quatuor lustra fideliter militavit.

Neque te silebo, Wezilla, daemone capta adhuc puella, quo sub teneris membris modo latente, modo fuerente facta es iuvenula. Haec parentibus debuerat esse solatium, sed erat illis inconsolabile spectaculum: quos daemon saepe fefellerat, se exiturum iurans, si ad illius aut illius sancti duceretur aram. Sic multo tempore spem illorum luserat et eorum studiosam curam fatigaverat. Sed ea tempestate, qua Sanguis Christi Mantuae inventus esse ferebatur, dum illuc a parentibus duceretur, digressionem ad Zenonis aedem fecerunt. Dum ingrederetur, daemon atrocius solito puellam concutiebat, velut eurus arbusculam et, ut erat terminus rogatum, magnus illuc populus psallendo praecedebat. Qui cum cerneret caput rotare, capillos volitare, manus et brachia vibrare, pedes saltare plures viros in

una muliercula tenenda laborare, palmis erectis in aera omnes uno ore „Auxiliare Deus!“ clamarunt. Nullus tantae multitudinis huiusmodi studii abstinencebat: videres alios pronos orare, alios misericorditer plorare, alios sacerdotes ad officium instigare, qua commotione omnis regia intonuit. Confestim fortior armatus venit et a domo propria abusivum eliminavit. O daemon, cum quanto dolore et quam magno clamore et quam sulphureo foetore lapsus es! Stetit in medio populi puella, pallida, perterrita, tremula, fatigata. Vix fari poterat, quae dudum omnes voce superbat; pedibus et omnibus membris vacillabat, quae dudum fortes viros fatigabat. Aberat ille qui vexavit et vires ingentes inspiravit. O quam magna laus et gloria et quanta ibi edita sunt praeconia!

Cum ille iniquus spiritus abiret, circumiens quem devoret, videt monachum manentem iuxta celsam turrin quae tunc aedificabatur, super quem de eminenti pinna lapidem devolvit et in vertice graviter vulneravit. Inde quasi mortuus a fratribus est sublatus et hoc habetur memoriale quod tam patens vulnus non fuit exitiale. Protinus velut sagitta praecipitavit se in mensam cuiusdam indigenae et quidquid erat in ea eminens, velut nimbosus turbo, dispersit. Deinde citius dicto irruit in plaustrum onustum spinis, quod nec ullum animal movebat, nec venti ulla visa erat. Tum perversus auriga huc rotabat, illuc exagitabat, ac si feroces tauri et indomiti iuncti iugo forent. His actis ludibriis illico impulit gubernatorem navis trasvehentis lapides ad spectabile aedificium sancti Zenonis, ratus et hominem in flumine demergere, et navim naufragare. At ille infra puppim ruit et navis sine iactura portum tenuit. Eodem momento ab Athesi ad amnem, qui Flubius dicitur, se intulit, aratoribus prope amoenam ripam meridianibus; ubi dum pacifice sua tractarent nihilque rixarum apud illos esset, Satan illorum praecordia titillare coepit, unde quidam illorum insolenter locuti et arroganter, socios et familiares amicos ad contumeliam verba exagitarunt. Extemplo hostiliter animati, baculis graviter conflixerunt et, si militaria arma praesto forent, mutua strage perirent. Sed forte sacerdotes ibi aderant, qui mediastini atrociter saucios dirimerunt. In se reversi, alter alterius vulnera adhuc stillantia, quae ipsi fecerant, lavabant, et ex vestibus ligatures praecedentes, cum caritate et lacrimis plagas vinciebant. Deinde clam magis quam palam artifex dirus nocuit, qui magis dolis et technis quam viribus confidit. Protinus sacerdotes apertis indiciis Satan inter filios Dei venisse cognoverunt.

Lesungen der Zenoliturgie aus Cividale

Basiert auf den Handschriften: Cividale MAN XXI (*Civ*²), Cividale MAN XII (*Civ*¹), Cividale MAN XVI (*Civ*³)

Incipit vita sancti Zenonis confessoris⁴⁶³

*Civ*² *Civ*¹

*Civ*³

In diebus Gallieni imperatoris in provincia Italia in civitate Verona beati Zenonis acta claruerunt. Sic enim est humana mentis ad investigandas sanctorum vitas tanquam quis sitiens ardore solis adustus concupiscat fontium fluentia, aut quis desiderantissimus nuntium audire cupiat vel etiam quis deliciarum epulis enutritus in quondam longiquo itinere positus ad solitam pervenire sui ventris satietatem cupiat. Ita et ego tanti virtutes quam vis ad omnia, quae egit vel in conversatione vel etiam in miraculis, explere non valeo. Attamen vel quod attingere pro parte possum enarrare non desisto. Et ne quis ille lector deroget aut audiens legentem desidioso animo detrahat cum scriptum sit „Qui retribuunt michi mala pro bonis, detrahunt michi.“⁴⁶⁴ Et quia ipse Dominus dixit bona operantibus „Priusquam te formarem in utero novi te et antequam exires de ventre sanctificavi te.“⁴⁶⁵

Igitur Zenon⁴⁶⁶ a cunabulis benedictus et⁴⁶⁷ a ventre sanctificatus erat et ad hoc pertingere meruit ut vita sancta⁴⁶⁸ pastor in populo esse mereretur et ideo quia

⁴⁶³ Incipit...confessoris] Legenda sancti Zenonis episcopi confessoris *Civ*¹ Vita sancti Zenonis episcopi et confessoris veronensis *in marg. paginae manu saec. XV Civ*³.

⁴⁶⁴ qui...michi] *cf.* Ps. 37, 21: Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi: quoniam sequebar bonitatem.

⁴⁶⁵ priusquam...te] *cf.* Ier 1, 5.

⁴⁶⁶ Igitur Zenon] ille *Civ*³.

⁴⁶⁷ et] *om. Civ*¹ *Civ*².

⁴⁶⁸ vita sancta] per vitam sanctam *Civ*³.

in omnem terram exiit⁴⁶⁹ sonus conversationis eius et sanctitas emicuit audiant populi eius qui⁴⁷⁰ cupiunt miracula. Erat enim sedens in monasterio in secretiori parte in opido veronensi⁴⁷¹ continuis ieiuniis et crebris orationibus a Domino petens, ut sibi dignaretur aditum praedicationis in populo aperire. Denique ad convertendas in Christi amore⁴⁷² animas hominum de die in diem deditus erat.⁴⁷³ Revera quia in ipso spiritus sanctus doctor erat sicut⁴⁷⁴ ipsa veritas per se loquitur dicens „Non enim estis vos qui loquimini“⁴⁷⁵ et reliqua⁴⁷⁶ et ut⁴⁷⁷ illud „Ego sum pastor bonus“⁴⁷⁸ et cetera.⁴⁷⁹ Ita ergo in sermone⁴⁸⁰ affabilis erat⁴⁸¹ et in habitu mitis ut Deus in ipso a quibus poterat videri collaudaretur at omnibus parentibus et venientibus ad se.⁴⁸² Ita alacer erat⁴⁸³ ut mox relictis idolis Domino Ihesu Christo crederent. T[u autem...]⁴⁸⁴

II Eodem vero tempore⁴⁸⁵ cum iuxta eandem⁴⁸⁶ civitatem Veronam, quae in propinquo erat itinere, egrediente eodem viro⁴⁸⁷ Dei⁴⁸⁸ a monasterio in fluvio Atesi piscationem dum ageret, erectis sursum oculis,⁴⁸⁹ vidit de contra quendam hominem in plaustro⁴⁹⁰ bobus subiecto⁴⁹¹ mergi in flumine. Tanta enim velocitate ferebatur, ut omnibus demonstraretur diaboli arte fuisse gestum.⁴⁹² Et quidem cum sanctus Dei vidisset⁴⁹³ hoc factum diaboli esse, elevata sursum manu,⁴⁹⁴ fecit⁴⁹⁵ crucis signum⁴⁹⁶ frequenti vice⁴⁹⁷ dicens: „Revertere retro, Satanas, ne perdas animam, quam⁴⁹⁸ Deus creavit.“ Quod signum diabolus ut vidit, evanuit velut fumus ita ut

⁴⁶⁹ exiit] exivit *Civ*³.

⁴⁷⁰ eius qui] qui eius *Civ*¹ *Civ*³.

⁴⁷¹ in oppido veronensi] oppidi veronensis *Civ*³.

⁴⁷² amore] amorem *Civ*³.

⁴⁷³ erat] *om.* *Civ*³.

⁴⁷⁴ sicut] in *add.* *Civ*³.

⁴⁷⁵ non...loquimini] cf. Mt 10, 20.

⁴⁷⁶ et reliqua] sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis *Civ*³.

⁴⁷⁷ ut] *om.* *Civ*¹.

⁴⁷⁸ ego...bonus] cf. Io 10, 14.

⁴⁷⁹ cetera] animam meam pono pro ovibus meis *Civ*³.

⁴⁸⁰ sermone] sermonibus *Civ*³.

⁴⁸¹ erat] et in mansuetudine *add.* *Civ*³.

⁴⁸² a quibus...ad se] conlaudaretur ab hominibus venientibus ad se et *Civ*³.

⁴⁸³ erat] *om.* *Civ*³.

⁴⁸⁴ T[u autem]...] *om.* *Civ*¹ *Civ*³.

⁴⁸⁵ Eodem vero tempore] per idem vero tempus *Civ*³.

⁴⁸⁶ eandem] *om.* *Civ*³.

⁴⁸⁷ egrediente eodem viro] egrediens idem vir *Civ*³.

⁴⁸⁸ Dei] *om.* *Civ*³.

⁴⁸⁹ sursum oculis] oculis sursum *Civ*³.

⁴⁹⁰ in plaustro] plaustro sedentem *Civ*³.

⁴⁹¹ subiecto] subiunctis *Civ*³.

⁴⁹² fuisse gestum] gestum fuisse *Civ*¹.

⁴⁹³ cum...vidisset] sanctus vir elevans oculos dum vidisset cognovit *Civ*³.

⁴⁹⁴ elevata manu] levataque sursum manu *Civ*³.

⁴⁹⁵ fecit] sancte *add.* *Civ*³.

⁴⁹⁶ crucis signum] signum crucis *Civ*¹.

⁴⁹⁷ frequenti vice] frequenter *Civ*¹.

⁴⁹⁸ perdas...creavit] perimas hominem quem Deus creavit *Civ*³.

cum⁴⁹⁹ clamoribus ac stridore nefando quasi de alta rupe inrumperet⁵⁰⁰ dicens: „Et siquidem nunc me non permittis⁵⁰¹ animas⁵⁰² hominum lucrari, tamen⁵⁰³ paratus sum ire⁵⁰⁴ in patrias mihi⁵⁰⁵ notas quae circumquaque⁵⁰⁶ sunt⁵⁰⁷ ad impedimentum tuum.“ Tunc sanctus Dei Zenon ait: „Non te permittet⁵⁰⁸ Dominus agere⁵⁰⁹ adversus servum suum tamen conare quae⁵¹⁰ vis.“ T[u autem...]⁵¹¹

III His ita actis, cum ululatu⁵¹² et clamore discessit et⁵¹³ festinans daemon ingressus⁵¹⁴ palatium Gallieni, comprehensa⁵¹⁵ filia⁵¹⁶ eius, quae viro tunc in tempore erat tradenda et⁵¹⁷ parentibus unica erat, coepit crudeliter eam⁵¹⁸ vexare. Tunc miserabilis pater simulque tota regia domus⁵¹⁹ in tristitiam versa cruciatu affligebatur eo quod sic crudeliter suffocaretur.⁵²⁰ Quae dum crudeli et continua⁵²¹ vexatione arrepta esset, coepit per os infantulae regis filiae daemon clamare dicens: „Non egrediar de⁵²² corpore isto, nisi Zenon⁵²³ episcopus venerit et eam salvam reddat⁵²⁴ ac per ipsius imperium egrediar.“ Mox vero ut hoc⁵²⁵ rex Gallienus audivit missis apparitoribus ad perquirendum sanctum virum coepit sollicite ei demandare.⁵²⁶ Tunc ex⁵²⁷ iussu regis milites pergunt ad virum Dei. Ille enim sedebat super lapidem, qui proximus monasterio⁵²⁸ erat et piscabatur in flumine. Venientes vero milites, quia inscii illius erant,⁵²⁹ coeperunt sollicite interrogare sanctum Dei sacerdotem dicentes: „Quis es tu, homo Dei? Indica

⁴⁹⁹ cum] *om. Civ*³.

⁵⁰⁰ inrumperet] irrumperet *Civ*¹ irruperit *Civ*³.

⁵⁰¹ me non permittis] permittis me non hic *Civ*³.

⁵⁰² animas] peccatorum *add. Civ*³.

⁵⁰³ tamen] tum *Civ*¹.

⁵⁰⁴ ire] *om. Civ*³.

⁵⁰⁵ mihi] *om. Civ*³.

⁵⁰⁶ circumquaque] circa quaque *Civ*³.

⁵⁰⁷ sunt] ire *add. Civ*³.

⁵⁰⁸ permittet] permittit *Civ*³.

⁵⁰⁹ agere] aliquid *Civ*³.

⁵¹⁰ conare quae] certa quod *Civ*³.

⁵¹¹ T[u autem...] *om. Civ*¹ *Civ*³.

⁵¹² ululato] *exp. et suprascr. alia manus* ullulatu *Civ*³.

⁵¹³ et] *om. Civ*³.

⁵¹⁴ ingressus] est demun *add. Civ*³.

⁵¹⁵ comprehensa] comprehensaque *Civ*³.

⁵¹⁶ filia] filiam *Civ*³.

⁵¹⁷ viro...et] *om. Civ*³.

⁵¹⁸ eam] *om. Civ*³.

⁵¹⁹ regia domus] domus regia *Civ*³.

⁵²⁰ suffocaretur] et versaretur *add. Civ*³.

⁵²¹ et continua] *om. Civ*³.

⁵²² de] a *Civ*³.

⁵²³ Zenon] Zeno *Civ*³.

⁵²⁴ et reddat] *om. Civ*³.

⁵²⁵ hoc] *om. Civ*³.

⁵²⁶ ei demandare] investigare *Civ*³.

⁵²⁷ ex] *sub macula Civ*².

⁵²⁸ qui proximus monasterio] qui in proximo monasterii *Civ*³.

⁵²⁹ inscii illius erant] inscius illis erat *Civ*³.

nobis si vidisti Zenonem episcopum, quem nos ex iussu regis perquirimus.“ At ille respondit eis⁵³⁰ dicens: „Quamvis plura sint nomina in monasterio⁵³¹ de nomine isto quod vos inquiritis,⁵³² tamen cur⁵³³ missi estis dicite. Ego enim quamvis tantillus servus tamen Christi sum Zenon.“⁵³⁴ Tunc vero conferentes milites ad invicem dicebant:⁵³⁵ „Quid multa colloquimur? Indicemus pro quo⁵³⁶ missi sumus ad virum istum.“ Respondentes vero dixerunt: „Rogat te rex et te vult videre.“ Respondit Zenon:⁵³⁷ „Quid meam vult humilitatem⁵³⁸ rex, qui omnium christianorum inimicus esse non desistit?“ At illi dixerunt: „Ita enim rogat rex, ut filiam ipsius, quae a daemonio vexatur, sanam reddas, quia unica illi est.“ Ille vero dixit eis: „Dominus Ihesus Christus omnipotens est. Ite“ inquit, „en⁵³⁹ ego subsequar⁵⁴⁰ vos, quia Dei mirabilia oportet, ut omnibus manifestentur.“ Quo dicto abierunt milites.⁵⁴¹ Postea⁵⁴² vero exurgens sanctus sacerdos fecit orationem et perrexit⁵⁴³ ubi cruciabatur rex⁵⁴⁴ et affligebatur pro sua filia.⁵⁴⁵ Qui sanctus Dei episcopus dum iter ageret ante pervenit, quam hi⁵⁴⁶ qui missi fuerant milites. T[u autem...]⁵⁴⁷

III Facto vero crucis signo ingrediente sacerdote palatium coepit mox per os infantulae daemon clamare dicens: „Ecce tu, Zenon⁵⁴⁸, ad hoc⁵⁴⁹ venisti ad expellendum me et ego stare⁵⁵⁰ propter tuam sanctitatem non possum.“ Quo dicto tenens sacerdos manum puellae⁵⁵¹ dixit: „In nomine⁵⁵² Ihesu Christi⁵⁵³ exi⁵⁵⁴

⁵³⁰ eis] *om. Civ*³.

⁵³¹ monasterio] nostro *add. Civ*³.

⁵³² inquiritis] dicitis *Civ*³.

⁵³³ cur] ad quod *Civ*³.

⁵³⁴ Zenon] Zeno vocor *Civ*³.

⁵³⁵ dicebant] intra se *add. Civ*³.

⁵³⁶ quo] quare *Civ*³.

⁵³⁷ Zenon] Zeno *Civ*³.

⁵³⁸ humilitatem] li *suprascr. Civ*¹ videre *add. Civ*³.

⁵³⁹ en] ecce *Civ*³.

⁵⁴⁰ subsequar] subsequor *Civ*³.

⁵⁴¹ abierunt milites] milites abierunt *Civ*³.

⁵⁴² Postea] et *Civ*³.

⁵⁴³ perrexit] ad palacium *add. Civ*³.

⁵⁴⁴ rex] *om. Civ*³.

⁵⁴⁵ filia] rex *add. Civ*³.

⁵⁴⁶ hi] hii *Civ*¹ *Civ*³.

⁵⁴⁷ T[u autem]...] *om. Civ*¹ *Civ*³.

⁵⁴⁸ Zenon] Zeno *Civ*³.

⁵⁴⁹ ad hoc] *om. Civ*³.

⁵⁵⁰ stare propter tuam sanctitatem non possum] propter tuam sanctitatem stare non possum *Civ*³.

⁵⁵¹ tenens sacerdos manum puellae] tenens manum puellae sacerdos *Civ*³.

⁵⁵² nomine] domini *add. Civ*³.

⁵⁵³ christi] preacipio tibi] *add. Civ*³.

⁵⁵⁴ exi] ab ea *add. Civ*³.

daemon.“ At ille⁵⁵⁵ respondit dicens publica voce⁵⁵⁶: „Etsi hinc⁵⁵⁷ a⁵⁵⁸ te⁵⁵⁹ expulsus fuero, ecce⁵⁶⁰ Veronam veniens⁵⁶¹ invenies me et eos qui presentes sunt impii⁵⁶² stantes in platea et expectantes te.“ Sanam vero reddens⁵⁶³ ⁵⁶⁴ restituit regi⁵⁶⁵ filiam. Quod vero factum ut vidit rex Gallienus admiratione comprehensus coronam regalem, quam in suo⁵⁶⁶ capite habebat,⁵⁶⁷ sancto sacerdoti obtulit dicens: „Tali medico qui sanam unicam filiam⁵⁶⁸ meam restituit nullis⁵⁶⁹ muneribus placere possum, nisi ut tota voluntate ipsam quam habeo coronam offeram ei.“⁵⁷⁰ Quod factum dum gereretur audens⁵⁷¹⁵⁷² multitudo populi qui⁵⁷³ ad palatium convenerant⁵⁷⁴ ab errore conversi gentili crediderunt in Christum Ihesum Dominum nostrum petentes sacerdotem Christi ut docerentur⁵⁷⁵ viam salutis et⁵⁷⁶ baptismum⁵⁷⁷ in⁵⁷⁸ remissionem perciperent peccatorum et idola destruerentur et in Christi nomine construerentur basilicae.⁵⁷⁹

⁵⁵⁵ ille] illa *Civ*³.

⁵⁵⁶ respondit dicens publica voce] publica voce cepit clamare *Civ*³.

⁵⁵⁷ hinc] huic *Civ*³.

⁵⁵⁸ a] ad *scr. sed exp. d* *Civ*³.

⁵⁵⁹ a te] ait *Civ*¹.

⁵⁶⁰ ecce] eo *Civ*³.

⁵⁶¹ veniens] cum veneris illuc invenies me *Civ*³.

⁵⁶² qui presentes sunt impii] in quibus habitem *Civ*³.

⁵⁶³ reddens] *om. Civ*¹.

⁵⁶⁴ sanam ...reddens] Christi itaque sacerdos sanam *Civ*³.

⁵⁶⁵ regi] regis *Civ*³.

⁵⁶⁶ in suo] *om. Civ*³.

⁵⁶⁷ habebat] gestabat *Civ*³.

⁵⁶⁸ filiam] *suprascr. m. Civ*².

⁵⁶⁹ nullis] aliis *add. Civ*³.

⁵⁷⁰ ut tota voluntate ipsam quam habeo coronam offeram ei] ei ipsam quam habeo coronam meam offeram *Civ*³.

⁵⁷¹ audens] audiens *Civ*¹.

⁵⁷² Quod factum dum gereretur audens] Quod factum videns *Civ*³.

⁵⁷³ qui] que *Civ*³.

⁵⁷⁴ convenerant] convenerunt *Civ*¹ convenerat *Civ*³.

⁵⁷⁵ docerentur] doceret eos *Civ*³.

⁵⁷⁶ et] ut *Civ*³.

⁵⁷⁷ baptismum] penitentie *add. Civ*³.

⁵⁷⁸ et] in *Civ*³.

⁵⁷⁹ et idola...basilice] *om. Civ*³.

Rumor etiam populi pagani super
eum saeviens ut impedimentum
pateretur insultabat sed
vigilans in servis suis Christus
vincebat mendacia quia puram
fidem tenebat in corde.
T[u autem...] ⁵⁸⁰

At ubi sacerdos accepit
coronam a rege statim distribuit
pauperibus dicens:
„Si Dominus operatur excelsa ipsi
referatur et gloria.“ His ita gestis
petiit beatus Zeno ut ei licentia
tribueretur omnia ydola destruendi
et in Christi nomine ecclesias
fabricandi. Cuius precibus acquievit
rex in omnibus quae ille poposcerat.
Post hec ingressus sacerdos civitatem
Veronam intrepidus praedicabat in
Christi nomine verum ut diaboli
ydola destruerentur et in Christi
nomine construerentur ecclesiae.
Quo facto multitudo populi
paganorum saeviens incessanter
agebat, ut impedimentum Christi
famulus pateretur sed vigilante in
suis servis Christo vincebatur ⁵⁸¹
mendacium, quod pura fides
ab infidelium corde abgebat.

V Perfectis igitur his ⁵⁸² revertens ad monasterium agebat ⁵⁸³ salutaria pro populi
intercessione quod ab ineunte aetate in Christi amore ⁵⁸⁴ sollicitus fuerat. ⁵⁸⁵ Qui
dum hoc iuxta Dei adiutorium ageret Dei voluntati quando placuit non post
longum tempus ⁵⁸⁶ receptus est in pace. ⁵⁸⁷ Ob hoc ⁵⁸⁸ quia in miraculis omni
populo claruit in honorem ⁵⁸⁹ Dei et ⁵⁹⁰ ipsius sancti sacerdotis quidam ex genere
Gallieni fecit sancto nomini ipsius basilicam iuxta fluvium, quae ⁵⁹¹ etiam nunc
eminet ⁵⁹² ubi nunc sanctum ipsius corpus requiescit qui etiam venerabilis locus in

⁵⁸⁰ T[u autem]...] *om. Civ¹.*

⁵⁸¹ vincebatur] *d add. sed exp. manus¹.*

⁵⁸² his] *hiis Civ¹.*

⁵⁸³ agebat] *augebat Civ³.*

⁵⁸⁴ amore] *agere add. Civ³.*

⁵⁸⁵ fuerat] *erat Civ³.*

⁵⁸⁶ iuxta...tempus] *instante ageret Dei voluntati quando placuit non multo post Civ³.*

⁵⁸⁷ est in pace] *in pace est Civ³.*

⁵⁸⁸ ob hoc] *et Civ³.*

⁵⁸⁹ honorem] *honore Civ³.*

⁵⁹⁰ et] *in add. Civ³.*

⁵⁹¹ quae] *qui Civ².*

⁵⁹² iuxta fluvium...eminet] *haud procul a fluvio Civ³.*

nomine Ihesu Christi⁵⁹³ miraculis coruscat. Post vero aliquod tempus⁵⁹⁴ dum die sancti natalicii ipsius devote populus una cum clero vel sacerdotibus ad missarum sollemnia cumvenissent fluvius ipse⁵⁹⁵ ubi super ripam⁵⁹⁶ reconditum esse dinoscitur⁵⁹⁷ corpus subito tanta inundatione crevit,⁵⁹⁸ ut aqua fluminis usque ad fenestras vel tectum excrevisset.⁵⁹⁹

Civ² Civ¹

Quod etiam factum videns populus admiratione comprehensus qui illic ad honorem Dei sancti sacerdotis convenerant fame sitique se perire clamabant
T[u autem...]⁶⁰⁰
VI Et cum tanta inundatione aquae velut murus circumquaque basilicae erectus esset intro aqua minime ingrediebatur. Tantum enim virtus orationis ipsius apud Deum obtinere poterat, ut quamvis aqua in speciem muri erecta esset, ingredi locum venerabilem non auderet.

Civ³

Cuius ecclesiae dum essent ianuae apertae aqua in eam minime intravit. Sicque stans aqua ecclesiae ianuam clausit ac si illud elementum liquidum in soliditatem parietis fuisset inmutatum. Quod etiam factum videns populus admiratione comprehensus, qui illic ad honorem Dei et sancti sacerdotis convenerat, „Fame sitique super me“ acclamabat. Cum ergo essent multi interius inventi et aquarum multitudine ecclesia omnis circumdata esset et ipsi unquam⁶⁰¹ possint partem egredi non haberent ibique, se siti et fame deficere formidarent ad ecclesiae ianuam veniebant et ad bibendum hauriebant aquam quae, ut praedixi, usque ad fenestras excreverat et tamen intra ecclesiam nullo modo difflebat. Hauriri itaque ut aqua poterat, sed diffluere ut aqua non poterat, stans autem ante ianuam ad ostendendum cunctis meritum confessoris. Et aqua erat ad adiutorium et quasi non erat ad invadendum locum.

⁵⁹³ in nomine Ihesu Christi] in Christi nomine *Civ³*.

⁵⁹⁴ tempus] apud eadem urbem veronensem *add. Civ³*.

⁵⁹⁵ ipse] Athesis *Civ³*.

⁵⁹⁶ ripam] eius *add. Civ³*.

⁵⁹⁷ dinoscitur] dignoscitur *Civ¹*.

⁵⁹⁸ crevit] excrevit *Civ³*.

⁵⁹⁹ excrevisset] ascenderet *Civ³*.

⁶⁰⁰ T[u autem]...] *om. Civ¹*.

⁶⁰¹ ipsi unquam] ipsum inquam *scr. Civ³*.

Et dum tanta esset inundatio, ut
velut murus circum ianuas ecclesiae
erectus esset, intus aqua minime
ingrediebatur. Quanta enim putamus
virtus orationis ipsius apud Deum
optinere poterat cum et aqua in
specie muri erecta erat et ingredi
locum venerabilem non audebat.

Unde adcrevit veneratio et timor in⁶⁰² Christi sacerdotem, ut etiam, si fides
exigat, infirmi curentur, daemoniaci veniant et liberentur, etsi quis ex vera
fide⁶⁰³ sanctum nomen eius⁶⁰⁴ invocaverit⁶⁰⁵ sine dubio eius petitio⁶⁰⁶ adnuitur.
Multi etenim⁶⁰⁷ de longinquis⁶⁰⁸ regionibus venientes obsessaque infirmitatum
corpora habentes^{609, 610} ad eius sanctum⁶¹¹ sepulchrum iacentes per ipsius sancti
sacerdotis⁶¹² intercessionem ad propria cum sanitate et gaudio revertuntur.

Civ² Civ¹

Ecce de multis eius miraculis ego
inutilis coronatus notarius quod
compertum tenui in parvo conclusi
ne legentibus vel audientibus
fastidium generarem quod tamen
fulget agitur in veronensi⁶¹³ urbe
migrante ipso ad Dominum

Civ³

prestante Domino nostro
Ihesu Christo

cui est honor et gloria in saecula saeculorum amen.

⁶⁰² in] circa *Civ³*.

⁶⁰³ fide] inde *Civ³*.

⁶⁰⁴ nomen eius] eius nomen *Civ³*.

⁶⁰⁵ invocaverit] invocaverunt *Civ³*.

⁶⁰⁶ petitio] petitioni *Civ¹ Civ³*.

⁶⁰⁷ etenim] enim *Civ³*.

⁶⁰⁸ longinquis] longinquis *scr. sed u exp. Civ³*.

⁶⁰⁹ obsessaque... habentes] obsessi infirmitate corpore *ex corpora corr. corpore et suprascr. e altera manus Civ³*.

⁶¹⁰ habentes] et *add. Civ³*.

⁶¹¹ sanctum] *om. Civ³*.

⁶¹² sancti sacerdotis] *om. Civ³*.

⁶¹³ veronensi] veronense *Civ²*.

Lesungen der Zenoliturgie in Bad Reichenhall

Basiert auf den Handschriften: München BSB Clm 23143 (*Mü¹*), München BSB Clm 24882 (*Mü²*)

Historia in depositione sancti Zenonis

I Tempore venerabilis Zenonis archiepiscopi mediolanensis⁶¹⁴ ecclesiae erat vir generosus praepotens et dives valde⁶¹⁵ stipatusque multa familia et omni honestate saeculari⁶¹⁶ in civitate Verona, qui usitatori nobilitatis divitiarum et virtutum titulo vulgari dictus est magnus Zeno Veronensis et ille devotarum orationum frequentia una cum coniuge sua preclarissima filium a Deo heredem ut Anna Elchie⁶¹⁷ Samuelem impetraverunt. Quo concepto et nato ab utero matris est sanctificatus et in cunabulis a Deo benedictus. Et hunc beatissimum puerum Zenonem pro salute fidelium suorum, ne eis inimici praevaleret iniquitas aut ulla imminetium peccatorum seu periculorum vastitas elegit dignum pastorem et pium patronum atque de gentium potissimum tutorem. Tu [autem...]⁶¹⁸

II Hunc itaque infantulum ipse antiquus serpens diabolus humani generis inimicus a materno sinu in puerperio in principio suae nativitatis rapere et asportare una cum cunabulis et etiam auferre praesumpsit. Sed divina eum protegente gratia futurum Dei famulum dignum salutis nostrae intercessorem nullo modo laedere potuit. Sed Mediolanum⁶¹⁹ et ibidem intra septa ecclesiae cathedralis iuxta aulam archiepiscopalem vagientem infantem loco in abdito in cunabulis exsulem expositum reliquit. Haec autem sua cunabula metallis⁶²⁰ et lapidibus praetiosioris erant intexta et subtili⁶²¹ opere fabricata a patris magnificentia titulo⁶²² marginibus et fastiis insculpta tali: Hic est filius⁶²³ magni Zenonis incolae nobilis Veronensis.⁶²⁴ T[u autem...]⁶²⁵

III Porro ipse diabolus se ipsum fraudulenter mille artifex simulans filium a Deo datum et a patre petitem pro eodem nuper nato puero et, ut supra dictum est, alienato vice sinui materno ingessit cunabulis, ut praemittitur pariter, et infantulo asportatis. Ille autem deceptor vorago et insatiabilis cruenta bestia et non homo, sed diabolus maternis uberibus pariter et nutricum plurimarum lactis alimonia nec studiosissima contrectatione seu custodia nec uberrima provisione contentus, sed frequenter eiulans, fremens, mordens ac stridens ac naturae suae

⁶¹⁴ Mediolanensis] *sub macula Mü²*.

⁶¹⁵ Valde] *sub macula Mü²*.

⁶¹⁶ Saeculari] *sub macula Mü²*.

⁶¹⁷ Elchie] sic Mü¹ Mü².

⁶¹⁸ Tu autem...] *om. Mü²*.

⁶¹⁹ Mediolanum] *vexit suprascr. Mü²*.

⁶²⁰ Cunabula metallis] *sub macula Mü²*.

⁶²¹ Intexta et subtili] *sub macula Mü²*.

⁶²² Magnificentia titulo] *sub macula Mü²*.

⁶²³ Hic est filius] *sub macula Mü²*.

⁶²⁴ Veronensis] *sub macula Mü²*.

⁶²⁵ Tu autem...] *om. Mü²*.

diabolicae impetu inquietus totius regionis copiam lactis in infantium pariter per temporum momenta carnes caprarum, vaccarum et omnium caeterorum brutorum universas tamquam, qui initiaverunt Beelphegor et comederunt sacrificia mortuorum⁶²⁶ mirando appetitu immoderatissime devorabat. Itaque ut generosi parentes divites maestissime facti aggravati et depauperati in rerum suorum facultate deficere vicissim coeperunt. T[u autem...]⁶²⁷

IV Et in hoc eventu spiritu tribulationis et maeroris inenarrabilium gemituum patientia divinam consolationem praestolantes venditis sigillatim omnium rerum suarum facultatibus civitatibus villarum et praediorum universorum et impensis atque consumptis auro et argento pro ipsius⁶²⁸ fere educatione, qui nec mori potuit nec vivendo profecit, sed deformior specie crudelior more tortuosior habitudine est insolentior detestabili, mansuetudine tam aetate quam saevitia peior crevit, pessimus permansit. Ad tantam irrecuperabilem egestatem et inopiam praemissa deceptoris⁶²⁹ inaudita voracitate devenerunt, ut etiam in opprobrium et disputationem⁶³⁰ et contemptum consanguineis sicuti beatus Iob uxori et amicis aut Tobias de operibus pietatis et sepultura mortuorum inciderunt. Ac tandem in omnis plebis abiectionem, ut in rure vili tugurio urgerentur lamentabiliter egere et mendicando pro se et deceptore educando comportare necessaria. Tu [autem...]

V Ambulans autem⁶³¹ venerabilis pater Zeno archiepiscopus praefatus secundum consuetudinem suae laudabilis devotionis oraturus⁶³² pro populi salute et omni fidelium animarum requie et luce perpetua iuxta locum et in loco dedicato, quo beatus infans a diabolo in cunis erat relictus vagientis ipsius pueri balatum audivit, qui tanta⁶³³ voce⁶³⁴ rimatur et deprehendit humanam et locum exploret animosius accessit puerum vagientem⁶³⁵ elegantem in⁶³⁶ insolito loco expositum invenit et excepit sculptura⁶³⁷ quoque cunabulorum pretiosorum quis puer sit sufficienter edoceret⁶³⁸ gaudet et sub sua cura⁶³⁹ sollicitate, ut Samaritanus vulneratum semivivum relictum stabulario. [Tu autem...]

⁶²⁶ initiaverunt...mortuorum] cf. Ps 105, 28 et initiati sunt Beelphegor et comederunt sacrificia mortuorum.

⁶²⁷ Tu autem...] om. Mü².

⁶²⁸ Ipsius] pessime *suppl. in marg.* Mü².

⁶²⁹ Deceptoris] praeceptoris Mü².

⁶³⁰ Et disputationem] om Mü².

⁶³¹ Ambulans autem] *super rasuram* Mü¹.

⁶³² Oraturus] *sub macula* Mü².

⁶³³ Tanta] tante Mü¹.

⁶³⁴ Voce] vocem Mü².

⁶³⁵ Vagientem] om. Mü¹.

⁶³⁶ In] *suprascr.* Mü².

⁶³⁷ Sculptura] l *suprascr.* Mü¹.

⁶³⁸ Edoceret] edocet Mü².

⁶³⁹ Cura] om. Mü¹.

VI Sic ille nutrici puerum studiose lactandum favendum⁶⁴⁰ commisit et educandum.⁶⁴¹ Tandem⁶⁴² litterarum studio abilem applicuit ita ut perficiens trivio et quadrivio pariter nigromantiae peritia super omnes docentes se in studio quatuor annorum tempore pluribus suis consortibus praeferebatur, inter quos talem se tum exhibuit, ut ab omnibus amaretur. Reversus⁶⁴³ itaque a studio laetus a venerabili praesule Zenone⁶⁴⁴ archiepiscopo suscipitur et quia sapientia et scientia⁶⁴⁵ pariter consiliorum maturitate morum atque virtutum⁶⁴⁶ disciplina, fide, constantia et omni discretione in agendis⁶⁴⁷ pollebat praeclarus valde curiae archiepiscopi praeficitur⁶⁴⁸ dispensator. Medio itaque⁶⁴⁹ tempore contigit beatum adolescentem cum pueris nobilibus Veronam⁶⁵⁰ terrae qui⁶⁵¹ curiae et⁶⁵² disciplinae ipsius archiepiscopi clientuli⁶⁵³ bonis moribus et virtutibus imbuendi fuerunt commissi lusibus et iocis curiosior immorari. T[u autem...]⁶⁵⁴

3.4 Rekonstruktionen

3.4.1 Rekonstruktion 1: Das Zeno-Offizium am Veroneser Dom ab dem Ende des 10. Jahrhunderts

Die folgende tabellarische Darstellung macht das Offizium für Zeno nicht nur als Konvolut von Texten, sondern auch als aufgeführtes Ganzes nachvollziehbar. Hierfür werden in der linken Spalte neben den Texten die Struktur des Stundengebetes durch die Benennung der Gebetszeiten (Vesper, Matutin, Laudes und so weiter) und die Elemente des Ritus (wie Versikel, Antiphonen, Responsorien) aufgelistet. In der mittleren Spalte werden diejenigen textlichen Bausteine abgedruckt, die nicht veränderlich sind. Einige wurden tagtäglich bei der Feier des Stundengebetes rezitiert, andere, wie zum Beispiel die Psalmen, wurden dem jeweiligen Fest angepasst. Da es sich hierbei um biblische und daher feststehende Texte handelt, werden diese auch in der mittleren Spalte abgedruckt. Der Text der Elemente in dieser mittleren Spalte wird beim ersten Vorkommen ganz abge-

⁶⁴⁰ Favendum] fovendum Mü².

⁶⁴¹ educandum] *hic des. lectio V* Mü².

⁶⁴² Tandem] *hic inc. lectio VI* Mü².

⁶⁴³ Reversus] *sub macula* Mü².

⁶⁴⁴ Venerabilis...Zenone] *sub macula* Mü².

⁶⁴⁵ Sapientia et scientia] *sub macula* Mü².

⁶⁴⁶ Virtutum] *sub macula* Mü².

⁶⁴⁷ In agendis] *sub macula* Mü².

⁶⁴⁸ Praeficitur] *sub macula* Mü².

⁶⁴⁹ Itaque] *a suprascr.* Mü¹.

⁶⁵⁰ Veronam] Varonum Mü¹.

⁶⁵¹ Qui] *sub macula* Mü².

⁶⁵² Et] *om. Mü¹ suprascr.* Mü².

⁶⁵³ Clientuli] cleenculi Mü¹.

⁶⁵⁴ EVANGELIUM QUARE IN FESTO SANCTI NICOLAI Mü¹ EVANGELIUM DE CONFESSORE ET PONTIFICE Mü².

druckt, bei allen weiteren aus Platzgründen nur durch Incipit angegeben. In der rechten Spalte befinden sich die Texte, die spezifisch auf Zeno zugeschnitten sind. Diese wurden entweder für das Zeno-Offizium neu verfasst oder aus Offizien für andere Heilige, aber auch aus dem Commune entnommen und mit Bezug auf Zeno – zum Beispiel durch Namensnennung – angepasst.

Für diese Rekonstruktion wurden, wie oben erwähnt, unterschiedliche liturgische Handschriften konsultiert: zum einen der Veroneser Liber ordinarius oder *Carpsum*, die Handschrift Verona BC XCIV(89). Dieser gibt im Großen und Ganzen, wie oben schon gezeigt wurde, die Liturgie des Veroneser Doms des späten 10. und 11. Jahrhunderts wieder, auch wenn er erst gegen Mitte des 11. Jahrhunderts verfasst wurde. Hier ist der Text jedoch nur unvollständig überliefert: Der Liber ordinarius gibt, wie für diese Textgattung üblich, nur die Incipits der Gesänge wieder. Deswegen wurde die Handschrift Verona BC XCVIII(92), ein Antiphonar des frühen 11. Jahrhunderts, hinzugezogen, die ein vollständiges Zeno-Offizium bietet. Auf diesen zwei Handschriften basiert nicht nur die Rekonstruktion der Texte von Antiphonen, Responsorien und Versikeln, sondern auch die der Psalmenreihe der Matutin für das Zenofest, da diese im *Carpsum* und im Antiphonar explizit angegeben wird. Der Text der Psalmen wurde gemäß der Vulgata ergänzt.

Für die Lesungen wurde der Text von BHL 9007 abgedruckt, und zwar in seiner frühesten Textfassung, die in den Handschriften aus Novara (Novara BC II und Novara BC LXIII) überliefert ist. Der Text wird in der Rekonstruktion nach den Angaben von Novara BC LXIII gegliedert, da er hier vollständig überliefert ist und darüber hinaus mit einem weiteren hagiographischen Lektionar (Paris BN Lat. 9739) nahezu perfekt übereinstimmt, das sicherlich aus Verona stammt, wie die Tatsache belegt, dass neben den Lesungen für das Zenofest auch die Lesungen für das Fest der Märtyrer Firmus und Rusticus auf 82r–88r überliefert sind. Bemerkenswert ist in diesem Zusammenhang die Tatsache, dass in Verona auch der Prolog für die Lesung der Matutin vorgesehen war, und zwar als erste Lesung der ersten Nokturn. Dies umso mehr, weil der Prolog keine Informationen über das Leben des Heiligen enthält, sondern die Arbeitsweise des Autors thematisiert.⁶⁵⁵ Die Verteilung des Lesestoffs beginnt mit dem Prolog. Anschließend ist der ganze Vitatext auf die neun Lesungen verteilt.⁶⁵⁶ Nach dem Prolog sind bis einschließlich Lesung 5 und Responsorium 5 die Leseabschnitte thematisch an das darauffolgende Responsorium angepasst. Ab der Lesung 6 ergibt sich eine kleine Verschiebung, so dass die Lesungen im Verhältnis zu den Responsorien einen Schritt voran sind und Episoden des Lebens Zenos erzählen, die nicht im unmittelbar folgenden Responsorium besungen werden. So wird zum Beispiel

⁶⁵⁵ Vgl. Snijders: Celebrating with Dignity, S. 123.

⁶⁵⁶ Damit handelt der Redaktor und Gestalter des Zeno-Offiziums in Linie mit der üblichen Praxis: Eine Untersuchung von hochmittelalterlichen hagiographischen Lektionaren und liturgischen Vitensammlungen aus benediktinischen Klöstern des flandrischen und nordfranzösischen Raums zeigte, dass in den meisten Handschriften die Heiligenviten auf identische Weise wie in Verona als Lesungen aufbereitet wurden. Vgl. ebd., S. 121.

der zweite Teil der Teufelsvertreibung und der Rettung des Bauern gegen Ende der Lesung 5 erzählt, besungen wird sie erst im Responsorium 6, während Responsorium 5 noch beim ersten Teil der Geschichte verweilt. Ebenso wird die Rettung der Tochter des Gallienus in Lesung 7 gehört, aber sie wird erst im Responsorium 8 besungen. Vom Tod von Zeno und dem Bau einer Basilika, in der er bestattet wurde, wird in den Lesungen erzählt, er wird aber in keinem Responsorium der *Historia* im kanonischen *Cursus* erwähnt. Dieses vielfältige Abrufen von Themen und Formulierungen zwischen Lesungen und Responsorien erzeugt einen wichtigen Resonanzeffekt in der Performanz des Offiziums, der hier durch die Rekonstruktion nachvollziehbar wird.

Basiert auf den Handschriften: Verona BC XCIV(89), Verona BC XCVIII(92), Novara BC LXIII

GEBETSZEITEN UND ELEMENTE DES RITUS	FESTSTEHENDE BESTANDTEILE	INDIVIDUELLE BESTANDTEILE
FESTANLASS		DEPOSITIO/NATALE SANCTI ZENONIS EPISCOPI
I VESPER		
Eröffnungsversikel	V. <i>Deus in adiutorium meum intende</i> R. <i>Domine ad adiuuandum me festina</i> <i>Gloria patri et filio et spiritui sancto, sicut erat in</i> <i>principio et nunc et semper et in saecula saeculorum.</i> <i>Amen</i> <i>alleluia</i> ⁶⁵⁷ / <i>Laus tibi Domine rex aeternae gloriae</i>	
5 Antiphone – 5 Psalmen		[nicht überliefert, wahrscheinlich aus dem Commune sanctorum]
Kurzlesung + Responsorium		[nicht überliefert, wahrscheinlich aus dem Commune sanctorum]
Hymnus		[nicht überliefert, wahrscheinlich aus dem Commune sanctorum]
Versikel		[nicht überliefert, wahrscheinlich aus dem Commune sanctorum]

⁶⁵⁷ Das Alleluia wird während der Fastenzeit zwischen Septuagesima und Ostern nicht gesungen. Es wird in dieser Zeit im Eröffnungsteil des Offiziums durch *Laus tibi Domine* ersetzt. Vgl. Harper: The Forms and Orders, S. 78.

M-A1			Dum Zeno pontificatus honore valde polleret, meritis non paucis existentibus, Gallieni caesaris filiam a ruinosa peste Dei virtute sanavit.
Magnificat (Lc 1, 46-55)		<i>Magnificat anima mea Dominum, et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo. Quia respexit humilitatem ancillae suae. Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna, qui potens est, et sanctum nomen eius. Et misericordia eius a progenie in progenies timentibus eum. Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui. Deposuit potentes de sede et exaltavit humiles. Esurientes implevit bonis et divites dimisit inanes. Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiae suae. Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham et semini eius in saecula.</i>	
Kyrie		<i>Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison.</i>	
Pater noster		<i>Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum; adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. V. Et ne nos inducas in tentationem; R. Sed libera nos a malo. [Quia tuum est regnum et potentia et gloria in saecula saeculorum] Amen.</i>	
Preces			[nicht überliefert]

<i>Oratio</i>	<i>Oremus...Amen</i>	[nicht überliefert]
Entlassung: Segnung und Antwort	V. <i>Dominum vobiscum</i> R. <i>Et cum spiritu tuo</i> V. <i>Benedicamus Domino</i> R. <i>Deo gratias</i>	
MATUTIN		
Eröffnung	V. <i>Domine labia mea...</i> R. <i>Et os meum...</i> V. <i>Deus in adiutorium...</i> R. <i>Domine ad adiuvandum</i> <i>Gloria patri...in saecula saeculorum. Amen.</i> <i>Alleluia</i> (von Septuagesima bis Osterwoche: <i>Laus tibi</i> <i>Domine</i>)	
I		Regem confessorum adoremus, qui caelestis regni meritum et gloriam contulit sancto suo Zenoni.
Psalm 94	<i>Venite, exsultemus Domino; iubilemus Deo salutari</i> <i>nostro; praecurpemus faciem eius in confessione, et in</i> <i>psalmis iubilemus ei quoniam Deus magnus Dominus, et</i> <i>rex magnus super omnes deos; quia in manu eius sunt</i> <i>omnes fines terrae, et altitudines montium ipsius sunt;</i> <i>quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud, et siccam</i> <i>manus eius formaverunt. Venite, adoremus, et</i> <i>procidamus, et ploremus ante Dominum qui fecit nos,</i> <i>quia ipse est Dominus Deus noster, et nos populus</i> <i>pascuae eius, et oves manus eius. Hodie si vocem eius</i> <i>audieritis, nolite obdurare corda vestra sicut in</i> <i>irritatione, secundum diem temptationis in deserto, ubi</i> <i>tentaverunt me patres vestri, probaverunt me, et viderunt</i> <i>opera mea. Quadraginta annis offensus fui generationi</i> <i>illi; et dixi: Semper hi errant corde. Et isti non</i>	

	<i>cognoverunt vias meas: ut iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam.</i>	
Hymnus		[nicht überliefert]
I. NOKTURN		
A1		Ab utero matris fuit sanctificatus beatus Zeno et a cunabulis benedictus.
Psalm	[Ps. 1] <i>Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiae non sedit, sed in lege Domini voluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte. Et erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo et folium eius non defluet; et omnia quaecumque faciet prosperabuntur. Non sic impii, non sic; sed tamquam pulvis quem projicit ventus a facie terrae. Ideo non resurgent impii in iudicio, neque peccatores in concilio iustorum, quoniam novit Dominus viam iustorum; et iter impiorum peribit.</i>	
A2		Probitatis et scientiae iugibus incrementis ad hoc pertingere meruit ut per sacerrimam vitam pastor in populis efficeretur.
Psalm	[Ps. 2] <i>Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terrae, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum eius. Dirumpamus vincula eorum et projiciamus a nobis iugum ipsorum. Qui habitat in caelis irridebit eos, et</i>	

	<i>Dominus subsannabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion, montem sanctum eius, praedicans praeceptum eius. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu; ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae. Reges eos in virga ferrea, et tamquam vas figuli confringes eos. Et nunc, reges, intelligite; erudimini, qui iudicatis terram. Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, nequando irascatur. Dominus, et pereatis de via iusta. Cum exarserit in brevi ira eius, beati omnes qui confidunt in eo.</i>	
A3		Continuis ieiuniis et orationibus crebris a Domino petebat ut sibi aditum praedicationis in populos aperiret.
Psalm	[Ps. 3] <i>Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? Multi insurgunt adversum me; multi dicunt animae meae: Non est salus ipsi in Deo eius. Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea, et exaltans caput meum. Voce mea ad Dominum clamavi; et exaudivit me de monte sancto suo. Ego dormivi, et soporatus sum; et exsurrexi, quia Dominus suscepit me. Non timebo millia populi circumdantis me. Exsurge, Domine; salvum me fac, Deus meus. Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa; dentes peccatorum contrivisti. Domini est salus; et super populum tuum benedictio tua.</i>	

Versikel		Voce mea ad Dominum clamavi, et exaudivit me de monte sancto suo.
Responsio		[nicht überliefert]
<i>Pater noster</i>		
Absolution		[nicht überliefert]
Segnung		[nicht überliefert]
L1		Olim peritissimorum disciplinabilis mos extitit viro- rum indagatione diligenti sanctorum vitas exquirere earumque seriem stili officio sollicitate ac rationabiliter memoriae posteritati assignare, quatenus ob suae studium doctrinae ipsorum in orbe imitatione potirentur et eorum quandoque consortio in perhennis vitae gloria fruerentur. Sic etenim instat sapientis mens ad investigandas sanctorum vitas, tamquam si aliquis sitiens ardore solis adustus, avide fontium concupiscat fluentia, vel etiam si quis desideratissimum ex remota regione audire ambiat nuntium, aut certe si quilibet deliciarum dapibus enutritus, in quodam longinquo itinere positus esuriens, ad solitam sui cupiat ventris pervenire satietatem.
R1		Hic est sacer antistes Zeno quem gemina virtute Dominus sanctitatis et sapientiae decoravit, cuius praeclara fulserunt in mundum miracula et in celis

		adeptus est angelorum commercia alleluia V Iste est qui ante Deum magna virtutes operatus est et omnis terra doctrina eius repleta est. Et in celis adeptus est angelorum commercia.
Segnung		[nicht überliefert]
L2		Nos itaque licet eis, qui talia conscripsere, simus scientia impares, et penitus ad exprimenda, quae gestimus inefficaces, quoniam rei materiam verborum compositio non aequiperat, ea tamen, quae de beati Zenonis virtutibus vel scriptis vel faminibus ediscere valuimus disseramus. In diebus imperatoris Gallieni, qui per successiones caesarum vigesimus septimus in eorum est catalogo subrogatus, quo etiam tempore, Dionisius vir reverentissimus a beato Petro apostolo vigesimus tertius Romanae praesidebat ecclesiae, in provincia Italia in civitate Verona beati Zenonis acta claruerunt. Cuius viri virtutes ad liquidum, quas in conversatione vel in miraculis peregit, explicare non sufficientes, aliquas tamen iuxta quod attingere possumus, enarrare veridica ratione conamur.
R2		Ab utero sanctificatus beatus Zeno et a cunabulis benedictus, ad hoc pertingere meruit ut pastor in populis per sacramentam vitam efficeretur alleluia.

		V In omnem terram sonus exiit conversationis eius et sanctitas luculenter emicuit. Per sacramentum vitam efficeretur.
Segnung		[nicht überliefert]
L3		Fuit quippe a matris utero sanctificatus, et a cunabulis benedictus, ut assertionem divinam in eo repeti videretur, quod Hieremiae dictum est: „Priusquam te formarem in utero, novi te et antequam exires de ventre sanctificavi te.“ Denique probitatis atque scientiae iugibus incrementis ad hoc pertingere meruit, ut per sacramentum vitam fieri pastor in populo mereretur. Nempe audiant populi omnes, qui eius cupiunt nosse miracula, quia in omnem terram sonus exiit conversationis eius et sanctitas luculenter emicuit. Erat enim sedens in monasterio in secretiori parte oppidi Veronensis, continuis ieiuniis et orationibus crebris a Domino petens, ut sibi dignaretur aditum melliferae praedicationis in populos aperire. Igitur ad convertendas in amorem Christi animas hominum die noctuque deditus erat. Revera quoniam sanctus ei spiritus purarum illuminator mentium doctor existeret, sicut ipsa veritas loquitur dicens: „Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis.“
R3		In secretiori parte oratorii continuis ieiuniis et crebris orationibus a Domino petebat ut sibi

			dignaretur aditum praedicationis in populos aperiret alleluia alleluia. V Ad convertendas in amore Christi animas hominum die noctuque deditus erat. Ut sibi dignaretur aditum praedicationis in populos aperire.
II. NOKTURN			
A4			Affabilis ita erat in sermonibus et in habitu mitis ut Deus in ipso conlaudaretur ab omnibus venientibus ad se.
Psalm		[Ps. 4] <i>Cum invocarem exaudivit me Deus, iustitiae meae in tribulatione dilatasti, mihi miserere mei et exaudi orationem meam. Filii hominum usquequo gravi corde ut quid diligitis vanitatem et quaeritis mendacium. diapsalma et scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum. Dominus exaudiet me cum clamavero ad eum. Irascimini et nolite peccare quae dicitis in cordibus vestris in cubilibus vestris compungimini. Sacrificate sacrificium iustitiae et sperate in Domino multi dicunt quis ostendet nobis bona. Signatum est super nos lumen vultus tui domine dedisti laetitiam in corde meo. A fructu frumenti et vini et olei sui multiplicati sunt. In pace in id ipsum dormiam et requiescam. Quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me.</i>	
A5			Dum exercitio piscationis fungeretur in fluvio vidit quendam hominem in plaustro sedentem per preces in amnem dimergi.

Psalm	[Ps. 5] <i>Verba mea auribus percipe, Domine, intellege clamorem meum. Intende voci orationis meae rex meus et Deus meus, quoniam ad te orabo; Domine mane exaudies vocem meam. Mane adstabo tibi et videbo quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Neque habitabit iuxta te malignus neque permanebunt iniusti ante oculos tuos. Odisti omnes qui operantur iniquitatem perdes omnes; qui loquuntur mendacium, virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus ego autem in multitudine misericordiae tuae. Introibo in domum tuam adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. Domine deduc me in iustitia tua propter inimicos meos dirige in conspectu meo viam tuam. Quoniam non est in ore eorum veritas cor eorum vanum est. Sepulchrum patens est guttur eorum linguis suis dolose agebant iudica illos Deus. Decidunt a cogitationibus suis secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos quoniam irritaverunt te Domine. Et laetentur omnes qui sperant in te, in aeternum exultabunt et habitabis in eis. Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum quoniam tu benedices iusto. Domine ut scuto bonae voluntatis coronasti nos.</i>	
A6		Vir Dei, elevata sursum manu, fecit signum crucis dicens: „Revertere retro Sathanas, ne perimas hominem quem Deus creavit.“
Psalm	[Ps. 8] <i>Domine Dominus noster quam admirabile est nomen tuum in universa terra! Quoniam elevata est magnificentia tua super caelos. Ex ore infantium et</i>	

	<i>lactantium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem. Quoniam videbo caelos tuos; opera digitorum tuorum, lunam et stellas quae tu fundasti. Quid est homo quod memor es eius? aut filius hominis quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum et constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oves et boves universas, insuper et pecora campi, volucres caeli et pisces maris qui perambulant semitas maris. Domine Dominus noster quam admirabile est nomen tuum in universa terra!</i>	
Versikel		Posuisti, Domine, super caput eius coronam de lapide pretioso.
Responsio		[nicht überliefert]
<i>Pater noster</i>	<i>Pater noster, qui es in caelis...</i>	
Absolution		[nicht überliefert]
Segnung		[nicht überliefert]
L4		Ita sane affabilis erat in sermone, et in mansuetudine, seu in habitu mitis, ut iure Deus in ipso collaudaretur ab omnibus venientibus ad se, ita alacer et splendifico nitore facundiae vividus, ut mox ad eum properantes relictis idolis et pravitate gentilitatis exempti Domino crederent Iesu Christo. Per idem tempus iuxta urbem Veronam, dum egrediens idem vir a monasterio in Atesi fluvio

		piscationis exercitio fungeretur erectis sursum oculis vidit ex adverso quendam hominem in plastro sedentem bobus subiunctis per praeceps in amnem dimergi. Tanta quippe miserabilis velocitate ferebatur, ut palam cunctis cernentibus daretur intellegi, hoc diaboli arte fuisse peractum. Sanctus itaque vir, dum intentis luminibus hoc a longe prospiceret, cognovit limphaticam viri ruinam factum diaboli esse. Interea vir Dei elevata sursum manu fecit sanctae crucis signum frequenti vice et dixit: „Revertere retro Sathana, ne perimas hominem quem Deus creavit.“ Quod videlicet signum ut diabolus aspexit, velut fumus vento raptatus evanuit et clamoribus nimis ac stridore nefando, quasi de alta rupe cum impetu decideret ait: „Etsi non hic me permittis animas hominum mea obsessione lucrari, tamen paratus sum in patrias notas circumquaque sitas, ad tuum perniciter abire impedimentum.“
R4		Affabilis ita erat in sermonibus et mansuetudinem atque habitu mitis ut Deus in ipso conlaudaretur ab omnibus ad se venientibus. V Ita existeret alacer ut mox ad eum properarent relictis idolis Domino crederent Iesu Christo. Ut Deus in ipso conlaudaretur ab omnibus ad se venientibus.
Segnung		[nicht überliefert]

L5	Sanctus autem Dei Zeno dixit: „Non te permittit Dominus dire aliquid agere adversus servum suum.“ His ita peractis, cum detestabili ululatu et clamore discessit. Festinans itaque daemon ingressus est concite palatium caesaris Gallieni arreptamque filiam eius, quae tunc temporis unica parentibus erat, coepit crudeliter vexare. Miserabilis ergo pater, simulque tota domus regia in tristiam versa, cruciatur et maerore ingenti affligebantur, eo quod tam acriter puella suffocaretur. Quae dum crudeli vexatione corripitur, coepit per os infantulae regis filiae daemon clamare dicens: „Non egrediar a corpore isto, nisi Zeno venerit episcopus, ac per ipsius imperium coactus migrabo.“ Mox itaque ut hoc regi Gallieno innotuit, missis apertioribus sollicita intentione coepit investigare, sic ubi sanctum potuisset invenire virum. Ex iussu autem regis milites velocibus ad virum Dei gressibus pergunt. Ille vero sedebat super lapidem, qui in proximo erat monasterii, et artis apostolicae documenta proficiens, ex more piscabatur in flumine. Venientes ergo milites, quoniam ignotus eis erat, coeperunt sollicite sanctum Dei sacerdotem interrogare dicentes: „Quis es tu, homo Dei? Indica nobis, si vidisti Zenonem episcopum, quem nos ex iussu regis perquirimus.“ At ille repondit: „Ad quod missi estis edicite. Ego enim quamvis tantillus servus Christi, tamen Zeno vocor.“
----	---

R5		Dum in fluvio Athesis piscationis exercitio fungeretur, erectis sursum oculis, vidit quandam hominem in plaustro sedentem, bubus subiunctis, in amnem dimergi. V Tanta enim velocitate ferebatur ut cunctis ostenderetur antiqui hostis arte peractum. Vedit quendam hominem in plaustro sedentem, bubus subiunctis, in amnem dimergi.
Segnung		
L6		Igitur conferentes ad invicem milites dicebant inter se: „Quid multa colloquimur? Indicemus, pro qua re istum destinati sumus ad virum.“ Tunc patenter intimantes beato sacerdoti dixerunt: „Rogat te rex venire ad se, quia vult faciem tuam videre.“ Zeno respondit: „Quid meam rex vult humilitatem cernere, qui omnium Christianorum manifestis iudiciis inimicus esse non desinit?“ At illi respondentes dixerunt: „Obsecrat enim te rex, ut filiam ipsius, quae immani atrocitate a daemonio vexatur, sanitati restituas, quia unica illi est.“ Ille vero dixit eis: „Dominus Iesus Christus omnipotens est. Ite“, inquit, „ecce ego paulatim subsequor vos. Oportet enim ut mirabilia Dei luce clarius omnibus manifestentur.“ Quo dicto milites viam, qua venerant, repedarunt. Exurgens vero beatus sacerdos, ne diutius absconderetur civitas supra montem

		domus Domini posita, fecit orationem perrexitque ad palatium, ubi cruciabatur et lamentabiliter affligebatur pro sua filia rex. Sanctus quoque Dei episcopus Zeno, dum celeri peragratione iter ageret, ante eo pervenit, quam hi qui missi fuerant milites. Ingressiente siquidem Christi sacerdote palatium et facto crucis signo coepit confestim per os infantulae daemon clamare dicens: „Ecce tu, Zeno, venisti ad expellendum me et ego propter tuae pavorem sanctitatis hic stare non possum.“
R6		Elevata sursum manu beatus Zeno fecit sanctae crucis signum frequenti voce et dixit: „Revertere retro Sathanas, ne perimas hominem quem Deus creavit.“ Alleluia alleluia alleluia. V Quod signum ut vidit daemon evanuit velut fumus cum clamoribus ac stridore nefando. „Revertere retro Sathanas, ne perimas hominem quem Deus creavit.“
III. NOKTURN		
A7		Beatus Zeno dixit: „Non te permittit Dominus aliquid agere adversus servum suum.“
Psalm		[Ps. 14] Domine quis habitabit in tabernaculo tuo aut quis requiescet in monte sancto tuo? Qui ingreditur sine macula et operatur iustitiam: qui loquitur veritatem in corde suo; qui non egit dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum et obprobrium non accepit adversus

	<i>proximos suos. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus; timentes autem Dominum glorificat. Qui iurat proximo suo et non decipi; qui pecuniam suam non dedit ad usuram et munera super innocentes non accepit; qui facit haec non movebitur in aeternum.</i>	
A8		Miserabilis pater totaque domus regia maerore affligebatur eo quod acriter puella suffocaretur.
Psalm	<i>[Ps. 20] Domine in virtute tua laetabitur rex et super salutare tuum exultabit vehementer. Desiderium animae eius tribuisti ei et voluntate labiorum eius non fraudasti eum. Quoniam praevenisti eum in benedictionibus dulcedinis; posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso. Vitam petiit a te et tribuisti ei longitudinem dierum in saeculum et in saeculum saeculi. Magna gloria eius in salutare tuo; gloriam et magnum decorem impones super eum. Quoniam dabis eum benedictionem in saeculum saeculi; laetificabis eum in gaudio cum vultu tuo. Quoniam rex sperat in Domino et in misericordia Altissimi non commovebitur. Inveniat manus tua omnibus inimicis tuis, dextera tua inveniat omnes qui te oderunt. Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui: Dominus in ira sua conturbabit eos et devorabit eos ignis. Fructum eorum de terra perdes et semen eorum a filiis hominum, quoniam declinaverunt in te mala; cogitaverunt consilia quae non potuerunt stabilire; quoniam pones eos dorsum; in reliquis tuis</i>	

	<i>praeparabis vultum eorum. Exaltare Domine in virtute tua, cantabimus et psallemus virtutes tuas.</i>	
A9		Sacerdos Dei Zeno sedebat super lapidem et artis apostolicae documenta sequens piscabatur in flumine.
Psalm	[Ps. 23] <i>Domini est terra et plenitudo eius, orbis terrarum et universi qui habitant in eo. Quia ipse super maria fundavit eum et super flumina praeparavit eum. Quis ascendit in montem Domini aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus et mundo corde qui non accepit in vano animam suam nec turavit in dolo proximo suo. Hic accipiet benedictionem a Domino et misericordiam a Deo salvatore suo haec est generatio quaerentium eum quaerentium faciem Dei Iacob. Ad tollite portas principes vestras et elevamini portae aeternales et introibit rex gloriae. Quis est iste rex gloriae Domini fortis et potens Dominus potens in proelio. Ad tollite portas principes vestras et elevamini portae aeternales et introibit rex gloriae Quis est iste rex gloriae? Dominus virtutum ipse est rex gloriae.</i>	
Versikel		Amavit eum Dominus et ornavit eum, stolam gloriae induit eum, et ad portas paradisi coronavit eum.
Responsio		[nicht überliefert]
<i>Pater noster</i>	<i>Pater noster, qui es in caelis...</i>	
Absolution		[nicht überliefert]

Segnung		[nicht überliefert]
L7		His quidem auditis tenens sacerdos manum puellae dixit: „In nomine Domini nostri Iesu Christi praecipio tibi: „Exti ab ea, daemon!“ At ille publica coepit et horribili voce clamare dicens: „Etsi hinc a te expulsus fuero eo Veronam ibique inventas me et eos in quibus habitem stantes in platea expectantes te.“ Christi namque sacerdos sanam mox ab omni daemonicae incursionis ludificatione restituit filiam regis. Protinus autem ut rex Gallienus vidit hoc factum, attonitus admiratione coronam regalem, quam capite gestabat sancto sacerdoti obtulit dicens: „Tam salutifero medico qui sanam unicam filiam meam restituit, nullis muneribus aliis placere possum, nisi ipsam ei quam habeo meam offeram coronam.“ Cumque hoc gestum multitudo vidisset populi, quae ad palatium convenerat, a tenebris infidelitatis et errore conversa gentili, crediderunt unanimiter in Iesum Christum Dominum nostrum, obsecrantes sacerdotem Christi, ut docerentur viam salutis et baptismum mererentur in remissionem percipere delictorum.
R7		Festinans itaque daemon ingressus est palatium caesaris Gallieni et comprehensam eius unicam filiam coepit eam crudeliter vexare alleluia.

		V Miserabilis pater simulque tota domus eius cruciati et maerore affligebatur. Et comprehensam eius unicam filiam coepit eam crudeliter vexare.
L8		At ubi sacerdos coronam accepit a rege, statim in partes divisam distribuit pauperibus dicens: „Si Dominus operatur excelsa, ipsi perpetuae laudes referantur et gloria.“ His ita gestis, petiit beatissimus Zeno, ut ei licentia tribueretur omnia idola destruendi et basilicas in Christi nomine fabricandi. Cuius almificis precibus adquevit rex affatim in omnibus, quae ille poposcerat. Nempe talibus et his similibus incedebat opinatus virtutibus, ut compleretur in eo, quod Dominus apostolis ait: „Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones et omnem virtutem inimici.“ Post haec igitur ingressus sacerdos civitatem Veronam, intrepidus praedicabat in Christi nomine verbum et hoc instanter agebat, ut funditus idola destruerentur et in honorem Domini aedificarentur ecclesiae.
R8		Ingrediente Christi sacerdote palatium et facto crucis signo, mox coepit daemon clamare dicens: „Tu, Zeno, expellis me et ego propter tuam sanctitatem stare non possum. V Etsi hinc abiero eo Veronam ibique invenies me. Et ego propter tuam sanctitatem stare non possum.“

L9	Denique, dum haec agerentur, multitudo populi paganorum saeviens incessanter moliebatur, ut impedimentum Christi famulus pateretur. Sed vigilante in servis suis Christo vincebatur mendacium, quod pura et rectissima fides ab infidelium cordibus abigebat. His equidem ita patris sacrosancta agebat antistes pro populi intercessione salutaria, seu ab ineunte aetate in Christi amore solitus erat. Qui nimirum dum haec indesinenter ageret operante manu voluntatis Dei, cuius in omni vitae transeuntis tempore nutui oboedierat non multo post in pace receptus est. Porro quia in virtutibus exhibitae sanctitatis veluti fulgidissimum sidus omni populo claruit, in honore Dei et ipsius sancti sacerdotis quidam ex genere Gallieni fecit reverendo eius nomini basilicam, haud procul a fluvio, ubi longo tempore corpus ipsius requievit. Qui etiam venerabilis locus in recta ineffabilis ac beatae Trinitatis confessione signis et miraculis coruscat. LECTIO SANCTI GREGORII DE MIRABILIBUS BEATI ZENONIS EPISCOPI Quando apud Romanam urbem alveum suum Tiberis egressus est, tantumque crescens, ut unda eius super muros urbis influeret atque in ea maximas regiones occuparet apud Veronensem urbem fluvius Athesis excrescens ad beati Zenonis martyris atque pontificis ecclesiam venit. Cuius ecclesiae, dum
----	---

		essent ianuae apertae, aqua in eam minime intravit. Quae paulisper crescens usque ad fenestras ecclesiae, quae erant tectis proximae, pervenit. Siquidem stans aqua ecclesiae ianuam clausit ac si illud elementum liquidum in soliditatem parietis fuisset immutatum cumque essent multi interius inventi, sed aquarum multitudo ecclesia omni circumdata, qua possent egredi non haberent ibique siti ac fame deficere formidarent, ad ecclesiae ianuam veniebant. Ad bibendum hauriebant aquam, quae – ut praedixi – usque ad fenestras excreverat et tamen intra ecclesiam nullo modo defluebat. Hauriri itaque ut aqua poterat, sed defluere ut aqua non poterat. Stans autem ante ianuam ad ostendendum cunctis meritum martyris et aqua erat ad adiutorium et quasi aqua non erat ad invadendum locum.
R9		Sancte Zeno Christi confessor, audi rogantes servulos et impetratam tu celitus defer indulgentiam. V O sancte Zeno, sidus aureum Domini gratia servorum gemitus solita suscipe clementia. Et impetrata, tu celitus defer indulgentiam.⁶⁵⁸
<i>Te Deum</i> / R9 ⁶⁵⁹	<i>Te Deum laudamus. Te Dominum confitemur. Te aeternum patrem omnis terra veneratur. Tibi omnes Angeli, tibi caeli et universae potestates: Tibi cherubim et</i>	

⁶⁵⁸ *Sancte Zeno* REQUIRATUR IN SANCTI MARTINI Verona BC XCVIII(92) (CAO 7580).

⁶⁵⁹ Während der Adventszeit und von Septuagesima bis Ostern wurde das Responsorium 9 wiederholt.

	<i>seraphim incessabili voce proclamant: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth. Pleni sunt caeli et terra maiestatis gloriae tuae. Te gloriosus Apostolorum chorus. Te prophetarum laudabilis numerus. Te martyrum candidatus laudat exercitus. Te per orbem terrarum sancta confitetur Ecclesia. Patrem immensae maiestatis. Venerandum tuum verum, et unicum Filium. Sanctum quoque Paraclitum Spiritum. Tu Rex gloriae, Christe. Tu Patris sempiternus es Filius. Tu ad liberandum suscepturus hominem, non horruisti Virginis uterum. Tu devicto mortis aculeo, aperuisti credentibus regna caelorum. Tu ad dexteram Dei sedes, in gloria Patris. Index crederis esse venturus. Te ergo quaesumus, tuis famulis subveni, quos pretioso sanguine redemisti. Aeterna fac cum sanctis tuis in gloria numerari. Salvum fac populum tuum Domine, et benedic haereditati tuae. Et rege eos, et extolle illos usque in aeternum. Per singulos dies, benedicimus te. Et laudamus nomen tuum in saeculum, et in saeculum saeculi. Dignare Domine, die isto sine peccato nos custodire. Miserere nostri, Domine, miserere nostri. Fiat misericordia tua Domine, super nos, quemadmodum speravimus in te. In te, Domine, speravi: non confundar in aeternum.</i>	
--	---	--

LAUDES			
Versikel			
Responsio			
Eröffnung		V. <i>Deus in adiutorium meum intende</i> R. <i>Domine ad adiuvandum me festina</i> <i>Gloria patri et filio et spiritui sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum.</i> Amen <i>alleluia / Laus tibi Domine rex aeternae gloriae</i>	
L-A1			Dominus Iesus Christus omnipotens est oportet enim ut mirabilia Dei omnibus manifestentur.
Psalm		[Ps. 92] <i>Dominus regnavit, decorem indutus est: indutus est Dominus fortitudinem, et praecinxit se. Etenim firmavit orbem terrae, qui non commovebitur. Parata sedes tua ex tunc; a saeculo tu es. Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina vocem suam, elevaverunt flumina fluctus suos, a vocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris; mirabilis in altis Dominus. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis; domum tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudinem dierum.</i>	
L-A2			Exurgens beatus sacerdos fecit orationem perrexitque ad palatium ubi affligebatur pro sua filia rex.
Psalm		[nicht überliefert]	

L-A3		Ingrescente Christi confessore palatio facto crucis signo per os puellae daemon clamavit dicens: „Tu, Zeno, venisti ad expellendum me et propter tuam sanctitatem stare non possum.“
Psalm	<i>[Ps. 62-66] Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo. Sitivit in te anima mea; quam multipliciter tibi caro mea! In terra deserta, et invia, et inaquosa, sic in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam et gloriam tuam. Quoniam melior est misericordia tua super vitas, labia mea laudabunt te. Sic benedicam te in vita mea; et in nomine tuo levabo manus meas. Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea, et labiis exultationis laudabit os meum. Si memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te. Quia fuisti adiutor meus, et in velamento alarum tuarum exsultabo. Adhæsit anima mea post te; me suscepit dextera tua. Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam: introibunt in inferiora terre; tradentur in manus gladii; partes vulpium erunt. Rex vero letabitur in Deo; laudabuntur omnes qui jurant in eo, quia obstructum est os loquentium iniqua.</i>	
L-A4		Tenens beatus Zeno manum puellae dicens: „In nomine Domini mei Iesu Christi precipio tibi exi ab ea daemon.“
Altrestamentarisches Canticum		[nicht überliefert]

L-A5		Christi namque sacerdos ab omni daemonicae incursionis ludificatione sanam restituit filiam regis.
Psaln	[Ps. 148-150]	
Kurzlesung + Deo gratias		
Hymnus		[nicht überliefert]
Versikel		Super caput eius Dominus... ⁶⁶⁰
B-A		Acceptam beatus Zeno coronam a rege distribuit pauperibus dicens: „Si Dominus operatur excelsa ipsi perpetuae laudes referantur et gloria alleluia.“
<i>Benedictus</i> (Lc 1, 68-79)	<i>Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebis suae et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum, qui a saeculo sunt, prophetarum eius, salutem ex inimicis nostris, et de manu omnium, qui oderunt nos; ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, et memorari testamenti sui sancti. Ius iurandum, quod iuravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis, ut sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi in sanctitate et iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris. Et tu, puer, propheta altissimi vocaberis: praeibis enim ante faciem Domini parare vias eius, ad dandam scientiam salutis plebi eius, in</i>	

⁶⁶⁰ Elegite Verona BC XCVIII(92).

	<i>remissionem peccatorum eorum, per viscera misericordiae Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto, illuminare his, qui in tenebris et in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.</i>	
Kollekt		[nicht überliefert]
<i>Benedicamus Domino...</i>		
PRIM		
TERZ		
MESSE		
SEXT		
NON		
II. VESPER		
Eröffnungsversikel	V. <i>Deus in adiutorium...</i> Gloria Patri... Alleluia...	
5 Antiphone – 5 Psalmen		[nicht überliefert]
Kurzlesung + Responsorium		[nicht überliefert]
Hymnus		[nicht überliefert]
Versikel		[nicht überliefert]

M-A2			Sancte confessor Zeno, pastor Domini gregis, te deprecamur: intercede pro nobis ut mereamur tecum esse in caelis, alleluia alleluia alleluia. ⁶⁶¹
Magnificat (Lc 1,46-55)		<i>Magnificat anima mea Dominum...</i>	
<i>Kyrie</i>		<i>Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison.</i>	
<i>Pater noster</i>		<i>Pater noster, qui es in caelis...</i>	
<i>Preces</i>			[nicht überliefert]
<i>Oratio</i>		<i>Oremus...Amen</i>	[nicht überliefert]
Entlassung: Segnung und Antwort		<i>V. Dominum vobiscum R. Et cum spiritu tuo</i> <i>V. Benedicamus Domino R. Deo gratias</i>	

⁶⁶¹ CAO 4709.

3.4.2 Rekonstruktion 2: Das Zeno-Offizium in der zweiten Hälfte des 12. Jahrhunderts im Kloster San Zeno Maggiore

Bei der Rekonstruktion der liturgischen Feiern für Zeno, die ab der zweiten Hälfte des 12. Jahrhunderts in San Zeno Maggiore abgehalten wurden, ergibt sich die besondere Schwierigkeit, dass, wie bereits erwähnt, die Überlieferung erst im Spätmittelalter einsetzt. Als zeitgenössisches Zeugnis für die Anfänge des monastischen Offiziums kann lediglich ein hagiographischer Lektionar Verona BC XCVI(90*) aus dem späten 12. Jahrhundert gelten. Allerdings konnte im Rahmen einer philologischen Analyse der Entstehungskontext dieser Texte nachvollzogen werden und, daran anknüpfend, eine belastbare Rekonstruktion geleistet werden.

Die handschriftlichen Zeugen belegen, dass Zeno in San Zeno Maggiore drei Mal im Jahr gefeiert wurde: an seinem Todestag (Fest der Depositio am 12. April), am Tag der Überführung seiner Reliquien (Fest der Translatio am 21. Mai) und am Jahrestag seiner Bischofsweihe (Fest der Ordinatio am 8. Dezember). Die Quellen geben auch einheitlich darüber Auskunft, dass bei allen Festen die gleiche Zeno-Historia und Hymne verwendet und lediglich die Inhalte der Lesungen verändert wurden. Diesen liegt der Text von BHL 9010–11 zugrunde, der je nach Anlass des Festes angepasst wurde. Dementsprechend finden sich in der Rekonstruktion anstatt einer einzigen Spalte im Fall der Lesungen drei Spalten, bezeichnet mit IN DEPOSITIONE, IN TRANSLATIONE und IN ORDINATIONE, in denen jeweils die Lesungen abgedruckt worden sind.

Nun zu den einzelnen Handschriften, die das Material für meine Rekonstruktion liefern. Die Antiphonen- und Psalmenreihen für die beiden Vespere, Matutin und Laudes sind dem Antiphonar Verona BCi 739 I entnommen. Dieser Codex gibt, ähnlich wie ein Brevier, durch Incipits über weitere Elemente der Feier Auskunft, nämlich Kurzlesungen und dazugehörige Responsorien, Versikel und Hymnen. Die Rekonstruktion folgt in diesen Fällen den Angaben dieser Handschrift, da es sich um einen Codex für den Gebrauch im Chor handelt. Für die Hymnen wurden die Handschriften Verona BCi 745 und Yale BeineckeL 744 herangezogen, die identisch sind und jeweils gleichzeitig von jeweils einer Hälfte des Chores eingesehen wurden. Die Angaben dieser Hymnare stimmen mit den im Antiphonar 739 I angegebenen Incipits der Hymnen überein.

Die Texte der Lesungen wurden dem Lektionar Verona BC CXVI(90*) entnommen. Marginalnotizen einer hochmittelalterlichen Hand teilen den hier überlieferten Text von BHL 9010–9011 nicht nur in Lesungen, sondern verteilen ihn auch auf die unterschiedlichen Zenofeste. Beim Translationsfest wurde der Text der *Translatio* (BHL 9011) – beginnend mit *Nunc necessarium* (siehe Edition, S. 185) – gelesen, wie die Randnotiz auf S. 281 „In translatione sancti Zenonis episcopi“ belegt. Eine weitere Marginalnotiz verdeutlicht, dass am Todestag Zenos mit den Lesungen mitten im Text von BHL 9010 begonnen wurde. Auf S. 278 dieser Handschrift notiert die gleiche Hand „In deposicione sancti Zenonis“.

Auch die Einteilung der Leseabschnitte ist aus dieser Handschrift nachzuvollziehen, leider aber unvollständig. Es sind nur noch die Marginalia im ersten Teil des Textes zu lesen. Hier lassen sich acht Sektionen identifizieren. Das ist üblich, da anlässlich eines Heiligenfestes die ersten acht Leseabschnitte aus der Heiligenvita entnommen wurden, während die übrigen vier Lesungen der dritten Nokturn traditionell aus einer Predigt stammten. So wurden meistens Abschnitte der Kirchenväter vorgelesen, die die Evangeliumslesung der Messe am selben Tag kommentierten.⁶⁶² Dazu gibt das hagiographische Lektionar aus dem 12. Jahrhundert keinen Hinweis, es liefert den kompletten Text der Vita (BHL 9010–9011). Eine Untersuchung der spätmittelalterlichen Breviere (Augsburg StStadtB 2° 204 und Kremsmünster SB CC60) erbrachte aber Einsicht in die Gepflogenheiten der Abtei: Für das Fest der Ordinatio gibt Kremsmünster SB CC60 an, man solle zu einer Passage aus dem Lukasevangelium (Luc 11, 33) die Homilie aus dem Commune eines Bekenner und Bischofs lesen, nämlich aus Bedas Auslegung des Lukasevangeliums.⁶⁶³ Für das Translationsfest findet sich hier auch der Hinweis, dass zur dritten Nokturn aus dem Evangelium von Johannes, Kapitel 15 *Ego sum vitis vera* zu lesen sei.⁶⁶⁴ Eine Angabe über die zu lesende Homilie findet man an dieser Stelle nicht. Diese Passage aus dem Johannesevangelium wurde zusammen mit ihrer Auslegung durch Augustinus (Predigt LXXX⁶⁶⁵) aber bereits im Homiliar von Paulus Diaconus für das Commune eines Apostels vorgesehen. Da das Brevier des Zenoklosters Kremsmünster SB CC60 ebenso bezüglich des Ordinationsfestes mit den Angaben von Paulus Diaconus übereinstimmt,⁶⁶⁶ ist daher wahrscheinlich, dass auch in San Zeno Maggiore im 12. Jahrhundert diese traditionelle Kombination (Johannesevangelium *Ego sum vitis vera* + Augustinus' Auslegung) gewählt wurde. Diese habe ich entsprechend vervollständigt. Für die Lesungen der dritten Nokturn des Festes am 12. April (Depositio) sind leider keine Angaben zu finden.

⁶⁶² Harper, *The Forms and Orders* ebd., S. 87. Zu den homiletischen Lesungen der dritten Nokturn siehe auch: Nils H. Petersen: *Theological Construction in the Offices in Honour of St Knud Lavard*, in: *Plain song and Medieval Music* 23, 2014, S. 71–96, hier: S. 75–90.

⁶⁶³ Beda venerabilis: In *Lucae evangelium expositio* 120, S. 239–240.

⁶⁶⁴ Auch Augsburg StStadtB 2° 204 gibt den gleichen Hinweis.

⁶⁶⁵ Augustinus: In *Iohannis evangelium tractatus* CXXIV, hrsg. von Radbodus Willems (*Corpus Christianorum. Series Latina* 36), Turnhout 1954, S. 527–528.

⁶⁶⁶ Auch Paulus Diaconus sieht für das Fest eines Bekenner die Lesungen aus dem Lukasevangelium und die Auslegung von Beda vor, vgl. Paulus Diaconus: *Homiliarius*, hrsg. von Jacques P. Migne (*Patrologia Latina* 95), Paris 1851, 1560.

Basiert auf den Handschriften: Verona BC CXVI(90*) (*Vr2*), Verona BCi 739 I (*VrCiv1*), Verona BCi 745 (*VrCiv2*), Yale BeineckeL 744 (Y), Kremsmünster SB CC60 (*Kr*)

GEBETSZEITEN UND ELEMENTE DES RITUS	FESTSTEHENDE BESTANDTEILE	
FESTANLASS		IN DEPOSITIONE/TRANSLATIONE/ORDINATIONE SANCTI ZENONIS EPISCOPI
I. VESPER		
Eröffnungsversikeln	V. <i>Deus in adiutorium meum intende</i> R. <i>Domine ad adiuvandum me festina</i> <i>Gloria patri...</i> <i>Alleluia</i>	
A1		Dominus Iesus Christus omnipotens est oportet enim ut mirabilia Dei omnibus manifestentur.
Psalm	[Ps. 109] <i>Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuae emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum. Tecum principium in die virtutis tuae in splendoribus sanctorum; ex utero, ante luciferum, genui te. Iuravit</i>	

	<i>Dominus, et non poenitebit eum: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Dominus a dextris tuis; confregit in die irae suae reges. Iudicabit in nationibus; implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum, de torrente in via bibet; propterea exaltabit caput.</i>	
A2		Exurgens beatus sacerdos fecit orationem perrexitque ad palatium ubi affligebatur pro sua filia rex.
Psalm	[Ps. 110] <i>Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, in consilio iustorum, et congregatione. Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius. Confessio et magnificentia opus eius; et iustitia eius manet in saeculum saeculi. Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors et miserator Dominus. Escam dedit timentibus se; memor erit in saeculum testamenti sui. Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo, ut det illis haereditatem gentium. Opera manuum eius veritas et iudicium; fidelia omnia mandata</i>	

	<i>eius, confirmata in saeculum saeculi, facta in veritate et aequitate. Redemptionem misit populo suo; mandavit in aeternum testamentum suum. Sanctum et terribile nomen eius. Initium sapientiae timor Domini; intellectus bonus omnibus facientibus eum, laudatio eius manet in saeculum saeculi.</i>	
A3		Ingrediente Christi confessore palatium facto crucis signo per os puellae daemon clamavit dicens: „Tu, Zeno, venisti ad expellendum me et propter tuam sanctitatem stare non possum.“
Psalm	<i>[Ps. 111] Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis. Potens in terra erit semen eius; generatio rectorum benedicetur. Gloria et divitiae in domo eius, et iustitia eius manet in saeculum saeculi. Exortum est in tenebris lumen rectis, misericors, et miserator, et iustus. Lucundus homo qui miseretur et commodat, disponet Sermones suos in iudicio; quia in aeternum non commovebitur. In memoria aeterna erit iustus; ab auditione mala non timebit. Paratum cor eius</i>	

	<i>sperare in Domino, confirmatum est cor eius; non commovebitur donec despiciat inimicos suos.</i> <i>Dispersit, dedit pauperibus; iustitia eius manet in saeculum saeculi; cornu eius exaltabitur in gloria.</i> <i>Peccator videbit, et irascetur, dentibus suis fremet et tabescet; desiderium peccatorum peribit.</i>	
A4		Tenens beatus Zeno manum puellae dixit: „In nomine Domini mei Iesu Christi praecipio tibi exi ab ea daemon.“
Psalm	[Ps. 112] <i>Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini. Sit nomen Domini benedictum ex hoc nunc et usque in saeculum. A solis ortu usque ad occasum laudabile nomen Domini. Excelsus super omnes gentes Dominus, et super caelos gloria eius. Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, et humilia respicit in caelo et in terra? Suscitans a terra inopem, et de stercore erigens pauperem: ut colloset eum cum principibus, cum principibus populi sui. Qui</i>	

	<i>habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum laetantem.</i>	
Kurzlesung + Deo gratias	[Ecclesiasticus 31, 8-11] <i>Beatus vir qui inventus est sine macula, et qui post aurum non abiit, nec speravit in thesauris pecuniae; ideo stabilita sunt bona illius in Domino.</i>	
Responsorium		Summe Dei praesul beate Zeno tuam catervam protege namque credimus tuis laudibus nos semper esse salvandos alleluia. V Qui filiam Gallieni caesaris a daemonio liberasti tuis laudibus instantem conserva plebem. Namque... V Gloria patri et filio et spiritui sancto. Salvam...
Hymnus		Effulget orbis speculum Zeno praesul mirificus, cuius festa solemnia anni nobis fert orbita. Qui Christi fide fervidus hoc praesens spernens saeculum flore virtutum praeditus caeli possedit praemium. Hic onus carnis baiulans plura fecit miracula, ut floret lux clarissima caecas fugavit tenebras.

		Nempe piscans in flumine vidit plaustro praecipitem cum bubus suis rusticum ad amnis ima mergere. Quod hostis hoc nequissimus patrasset cernens vir pius preces fudit ad Dominum eius poscens auxilium. Subvenit Christi gratia, quae se credentes munerat ac liberavit hominem reddens saluti pristinae.
Versikel + <i>responsio</i>		Ora pro nobis beatus Zeno + Ut digni efficiatur...
M-A1		Clementissime Christi confessor Domini beatissime Zeno te suppliciter petimus ne nos derelinquas sed apud Dominum pius semper pro nobis intercessor existas quo te opitulante ad gaudia aeterna vitae pervenire mereamur.
Magnificat (Lc 1, 46-55)	<i>Magnificat anima mea Dominum; et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo. Quia respexit humilitatem ancillae suae: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes, quia fecit mihi magna qui potens est: et sanctum</i>	

	<i>nomen eius, et misericordia eius a progenie in progenies timentibus eum. Fecit potentiam in brachio sui. Deposuit superbos mente cordis sui. Exaltavit humiles. Esurientes implevit bonis: et divites dimisit inanes. Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiae suae: sicut locutus est ad patres nostros, Abraham et semini eius in saecula.</i>	
Kyrie	Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison.	
Pater noster	<i>Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum; adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.</i> V. Et ne nos inducas in tentationem; R. Sed libera nos a malo. [Quia tuum est regnum et potentia	

	<i>et gloria in saecula saeculorum]</i> <i>Amen.</i>	
Kollekt		[unbekannt]
		NOTA QUOD ULTIMA ORATIO NON DEBET CONCLUDI PER DOMINUM...SED ANTE PER DOMINUM DEBENT CANTORES INCIPERE RESPONSORUM SANCTE ZENO...ET FIT PROCESSIO SUBTUS AD ALTARE SANCTI ZENONIS SICUT CONTINETUR IN QUATERNIS DE PROCESSIONE. ⁶⁶⁷
Entlassung: Segnung und Antwort	<i>V. Benedicamus Domino R. Deo gratias</i>	
KOMPLET		[unbekannt]
MATUTIN		
Eröffnung	<i>V. Deus in adiutorium meum intende R. Domine ad adiuvandum me festina Gloria patri... (Alleluia) V. Domine labia mea aperies R. Et os meum adnuntiabit laudem tuam (3x)</i>	
Ps. 3	<i>Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? Multi insurgunt</i>	

⁶⁶⁷ Diese Angabe findet sich an dieser Stelle, nach dem Abschluss der ersten Vesper in *VtCiv*¹.

	<i>adversum me; multi dicunt animae meae: Non est salus ipsi in Deo eius. Tu autem Domine, susceptor meus es, gloria mea, et exaltans caput meum. Voce mea ad Dominum clamavi; et exaudivit me de monte sancto suo. Ego dormivi, et soporatus sum; et exsurrexi, quia Dominus suscepit me. Non timebo millia populi circumdantis me. Exsurge, Domine; saluum me fac, Deus meus. Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa; dentes peccatorum contrivisti. Domini est salus; et super populum tuum benedictio tua.</i>	
I		Aeternum trinumque Deum laudemus et unum qui sibi Zenonem transvexit in aethera sanctum.
Ps. 94	<i>Venite, exsultemus Domino; iubilemus Deo salutari nostro; praeoccupemus faciem eius in confessione, et in psalmis iubilemus ei: quoniam Deus magnus Dominus, et rex magnus super omnes deos; quia in manu eius sunt omnes fines terrae, et altitudines montium ipsius sunt; quoniam</i>	

	<i>ipsius est mare, et ipse fecit illud, et siccavit manus eius formaverunt. Venite, adoremus, et proclamamus, et ploremus ante Dominum qui fecit nos; quia ipse est Dominus Deus noster, et nos populus pascuae eius, et oves manus eius. Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra sicut in irritatione, secundum diem temptationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt me, et viderunt opera mea. Quadraginta annis offensus fui generationi illi; et dixi: Semper hi errant corde. Et isti non cognoverunt vias meas: ut iuravi in ira mea: Si introibunt in requiem meam.</i>	
Hymnus		Post haec curavit filiam, imperatoris unicam quam fecerat hospitium daemon tunc sibi pessimus.

		Athesis amnis alveus exrescens ultra solitum conscendit ad eximium ecclesiae fastigium. Confestim fulgent merita viri sancti dignissima, nam mansit aqua solida cum sit natura fluida. Precamur ergo supplices, Zeno praesul sanctissime, ut caeli nobis Dominum efficias propitium. Quo post abluta crimina fruamur eius gloria habituri felicia in aeternum solemnna. Praesta pater piissime...
I. NOKTURN		
A1		Ab utero matris fuit sanctificatus beatus Zeno et a cunabulis benedictus.
Psalm	[Ps. 1] <i>Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiae non sedit; sed</i>	

	<i>in lege Domini voluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte. Et erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo; et folium eius non defluet; et omnia quaecumque faciet prosperabuntur. Non sic impii, non sic; sed tamquam pulvis quem projicit ventus a facie terrae. Ideo non resurgent impii in iudicio, neque peccatores in concilio iustorum, quoniam novit Dominus viam iustorum; et iter impiorum peribit.</i>	
A2		Probitatis et scientiae iugibus incrementis ad hoc pertingere meruit ut per sacerrimam vitam pastor in populis efficeretur.
Psalm		[Ps. 2] <i>Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terrae, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum eius. Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis iugum ipsorum. Qui habitat in caelis iridebit eos, et Dominus subsannabit eos. Tunc loquetur ad</i>

	<i>eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion, montem sanctum eius, praedicans praeceptum eius. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu; ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae. Reges eos in virga ferrea, et tamquam vas figuli confringes eos. Et nunc, reges, intelligite; erudimini, qui iudicatis terram. Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, nequando irascatur Dominus, et pereatis de via iusta. Cum exarserit in brevi ira eius, beati omnes qui confidunt in eo.</i>	
A3		Continuis ieiuniis et orationibus crebris a Domino petebat ut sibi aditum praedicationis in populos aperire.
Psalm		[Ps. 4] <i>Cum invocarem exaudivit me Deus iustitiae meae, in tribulatione dilatasti mihi. Miserere mei, et exaudi orationem meam. Filii hominum, usquequo</i>

	<i>gravi corde? Ut quid diligitis vanitatem, et quaeritis mendacium? Et scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum; Dominus exaudiet me cum clamavero ad eum. Irascimini, et nolite peccare; quae dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini. Sacrificate sacrificium iustitiae, et sperate in Domino. Multi dicunt: Quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine: dedisti laetitia in corde meo. A fructu frumenti, vini, et olei sui, multiplicati sunt. In pace in idipsum dormiam, et requiescam; quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me.</i>	
A4		Affabilis ita erat in sermonibus et in habitu mitis ut Deus in ipso collaudaretur ab omnibus venientibus ad se.
Psalm		[Ps. 5] <i>Verba mea auribus percipe, Domine; intellige clamorem meum. Intende voci orationis meae, rex meus et Deus meus. Quoniam ad te orabo, Domine, mane exaudies</i>

	<i>vocem meam. Mane astabo tibi, et videbo quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Neque habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos. Odisti omnes qui operantur iniquitatem; perdes omnes qui loquuntur mendacium. Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus. Ego autem in multitudine misericordiae tuae introibo in domum tuam; adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. Domine, deduc me in iustitia tua: propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam. Quoniam non est in ore eorum veritas; cor eorum vanum est. Sepulchrum patens est guttur eorum; linguis suis dolose agebant, iudica illos, Deus. Decidant a cogitationibus suis; secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritaverunt te, Domine. Et laetentur omnes qui sperant in te; in aeternum exsultabunt, et habitabis in eis. Et gloriabuntur in te omnes qui</i>
--	---

	<i>diligunt nomen tuum, quoniam tu benedices iusto. Domine, ut scuto bonae voluntatis tuae coronasti nos.</i>	
A5		Cum exercitio piscationis fungeretur in flumine vidit quendam hominem in plaustris sedentem per praeceptum in amnem dimergi.
Psalm	[Ps. 8] Domine, Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra. Quoniam elevata est magnificentia tua super caelos. Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem. Quoniam videbo caelos tuos, opera digitorum tuorum, lunam et stellas quae tu fundasti. Quid est homo, quod memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis; gloria et honore coronasti eum; et constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oves et boves universas, insuper et pecora campi, volucres caeli, et pisces maris qui perambulant semitas maris. Domine, Dominus	

	<i>noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra.</i>	
A6		Vir Dei, elevata sursum manu, fecit signum crucis dicens: „Revertere retro Sathanas ne perimas hominem quem Deus creavit.“
Psaln	[Ps. 10] <i>In Domino confido;</i> <i>quomodo dicitis animae meae:</i> <i>Transmigre in montem sicut</i> <i>passer? Quoniam ecce peccatores</i> <i>intenderunt arcum; paraverunt</i> <i>sagittas suas in pharetra, ut</i> <i>sagittent in obscuro rectos corde;</i> <i>quoniam quae perfecti</i> <i>destruxerunt; iustus autem quid</i> <i>fecit? Dominus in templo sancto</i> <i>suo; Dominus in caelo sedes eius.</i> <i>Oculi eius in pauperem respiciunt,</i> <i>palpebrae eius interrogant filios</i> <i>hominum. Dominus interrogat</i> <i>iustum et impium; qui autem</i> <i>diligit iniquitatem, odit animam</i> <i>suam. Pluet super peccatores</i> <i>laqueos; ignis et sulphur, et spiritus</i> <i>procellarum, pars calicis eorum.</i> <i>Quoniam iustus Dominus, et</i> <i>iustitias dilexit: aequitatem vidit</i> <i>vultus eius.</i>	

Versikel + Responso	VERSICULI DE COMMUNE CONFESSORIS PONTIFICIS		
<i>Pater noster</i>			
Segnung			
	IN DEPOSITIONE	IN TRANSLATIONE	IN ORDINATIONE
L1	Neque tantam in multiplicandis virtutibus laudem ponis, quantam in fruendis. Tu virginitati praestas, ne flos eius ullo, morbo ullo tempore deflorescat; tu variarum semper in tempestatum crebris turbinibus constitutae fidissimus viduitatis es portus; tu sanctissimo coniugali iugo rudi cervice binos subeuntes, in nisum laboris, vel amoris aequalem retinaculis blandis, quasi quidam peritus auriga, componis; tu servituti unica ac fortissima consolatio saepe libertatem paris; tu paupertati praestas, ut	Nunc necessarium nobis videtur translationis beati Zenonis seriem notificare, quia in gestione huius negotii, queadam memoratu digna claruerunt. Quae translatio acta est cum Rotaldus vir attributis personae praestantissimus pastorem curam Veronae gerebat et Pippinus rex Karoli filius, quem Adrianus papa baptizavit, regnum Italicum regebat. Rex vero Veronam regali situ praeditam plus ceteris urbibus diligebat et cum episcopo sibi dilecto frequens colloquium	Eo tempore quo Valerianus cum filio Gallieno fascēs Romani imperii suscepit, prima fronte regiminis humanus et benignus existitit erga famulos Dei quia mitissima sors regnorum solet esse sub novo rege. Sed postquam vetustari coepit in regno depravatus est et a veritate deiectus per quendam doctorem pessimum magistrum et principem Aegyptiorum magorum, ut iustos et sanctos viros interire iuberet. Tamquam qui adversarentur magicis artibus quibus ipse sordebat.

		habeat totum sui contenta, cum substinet totum; tu propheta provexisti; tu Christo apostolos glutinasti; tu cottidiana martyrum et mater es et corona. Tu murus fidei, fructus spei, amica caritatis. Tu specialiter omnem populum divinasque virtutes, quasi crines effusos in unius verticis nodum, honorem, decoremque conducis. Felix est qui semper te habuerit in se.	habeat, qui dum quadam die pariter sancti Zenonis aedem ingrederentur et tam de auditis quam de visis mirabilibus huius loquerentur rationabiliter et digne proposuerunt ut magnum thesaurum humiliter quam oportet posuissent et sublimius locarent et ecclesiae angustiam dilatarent. Aedificantes igitur ecclesiam antrum opacum columnis subnixum et lapidibus pavimentatum construxerunt. Ubi eminentem aggerem ex politis marmoribus ediderunt quem sacrosancti tumulum corporis devoverunt.	
R1		Hic est sacer antistes Zeno quem gemina virtute Dominus sanctitatis et sapientiae decoravit, cuius praeclara fulserunt in mundo miracula et in caelis adeptus est angelorum consortia.		

		V Iste est qui ante Deum magnas virtutes operatus est et omnis terra doctrina eius repleta est. Cuius...		
		IN DEPOSITIONE	IN TRANSLATIONE	IN ORDINATIONE
L2		Sic sanctus Zeno episcopus de doctrina baptismatis et patientiae finierat. Ad huiusmodi et alia vestigia virtutum instigabat populum adquisitum; cuius lingua velut fons indeficiens per exercitia divini dogmatis effluebat, et omnem contagionem, priusquam adolesceret expurgabat, et parum credebatur esse actum cum aliquid superesset agendum. Neque amor saecularis genitoris tantum aestuat in augenda facultate parvulorum dum timet ne penuria fatigentur, quantum Zeno vir paterni pectoris circa filios adoptionis flagrabat, ne inopia verbi	Deinde rex cum praesule congregatis sacerdotibus et aliis sacris ordinibus in quibus respectu bonitatis speraverant per multimodas orationes sanctum prius demulcentes ne illis motus irasceret cum ingenti timore cubiculum aperuerunt. Qui adeo perterrefacti ut nullus tanti collegii tangere ossa praesumeret. Nam divinum quiddam et valde timendum videbatur inde exalare quod horrorem inspiraverat et omnes circumstantes exanimaverat. Mox claudentes sepulcrum abierunt. Cumque rex et pontifex quid acturi	Fuso per omnem Romani regni latitudinem sanctorum sanguine Valerianus illico nefarii auctor edicti. A Sapore rege Persarum captus imperator populi Romani ignominiosa servitute apud Persas consenuit, hoc infamis officii continua donec vixit damnatione sortitus ut ipse a clinis humi regem semper ascensurum equum non manu sed dorso attolleret. At Gallienus claro Dei iudicio territus et tam misero college permotus exemplo pacem ecclesis trepida satisfactione restituit, quo adhuc sepra romana

		divini tabescerent; quos luculenta oratione, et affabili affectione, importune et opportune saginabat et non parvum ardorem amoris eis impectorabat. Unde patrem et natos tantae dilectionis foedus coniunxerat ut fere ambiguum esset, an pater illos, an illi patrem plus diligere.	essent ambigerent ex multis quas ventilabant coniecturis haec placuit, ut per quadraginta dies ter in ebdomada omnis ordo utriusque sexus saecularis et ecclesiasticus cum ipso rege et episcopo. Ad specum sanctum reverenter ac sollemniter convenirent et Dei ac confessoris clementiam uno voto efflagitarent ut cui tam reverenda motio conveniret instillaret.	gerente Dyonisius vir reverentissimus apostolicae sedis apicem ascenderat.
R2		Ab utero sanctificatus beatus Zeno et a cunabulis benedictus ad hoc pertingere meruit ut pastor in populis per sacramentum vitam efficeretur. V In omnem terram sonus exit conversationis eius et sanctitas luculenter emicit. Ut pastor...		
		IN DEPOSITIONE	IN TRANSLATIONE	IN ORDINATIONE
L3		Sed diabolus doctrinae felicitate torquebatur, quae non exiguis ecclesiam opibus ditabat, et praestigiator insatiabilis mille formas	Dum haec diligenti cura agerentur fama cuiusdam solitarii viri herbusculis et aqua paucoque pane pasti regi innotuit quod dum alacriter	Eodem temporis curriculo Zeno egregius pastor ac praestantissimus tam opere quam sermone in urbe Verona fuit

		nocendi accipit, et explorat velut latro, non modo infirmos, et titubantes verum etiam viros excellentes et robustos, ut accepta occasione latrocinium exerceat. Nam a quo dolos suos contineat, qui ipsum Dominum tripliciter temptare praesumit. Hic artifex fraudolentus idololatriae magistros, eorumque discipulos multis argumentis contra sancti Zenonis tyrones adhuc rudes infestabat. At Deus, quid dedit illis se nosse, auxit et posse, ut ante signum miraculorum Zenonem sequentes, gloriosam victoriam triumphatis hostibus reportare.	audivit episcopum vocavit celeriter. Elegerunt nuntios industrios et providos, quibus hanc curam committerent. Qui venientes ad lacum qui Benacus dicitur ad remoti viri latibulum in eminenti specula situm angusto et periculoso calle aspirarunt. Intuentes autem virum Benignum nomine et discipulum eius qui Carus vocabatur, gavisii sunt gaudio magno. Audita legatione regis et episcopi ait legatis: „Revertimini in pace resalutantes dominos vestros carissime. Ego non parum tripudio quod ad illam sollemnitatem vocor et post paululum vos subsequor.“ Mox aediculam oraculi	intronizatus et populi magnitudine et aedificiorum altitudine et reliquis incrementis et ornamentis urbanis inter Italiae civitates florebat. Sed Veronensis fidei radicem hic orthodoxae fidei doctor firmavit et omnia deliramenta paganorum velut clara lux tenebras ab urbe sua fugavit et populum adhuc informem sigillo formae Dei imaginavit. Fuit quippe a matris utero sanctificatus et a cunabulis benedictus ut assertione divina in eo repeti videretur quod Hieremiae dictum est: „Priusquam te formarem in utero novi te et antequam exires de ventre sanctificavi te.“
--	--	--	---	--

				ingressus auxilium divinum imploravit, deinde ad itineris exercitium se expedit. Cum autem non longe a cellula progredetur ecce merula alis coepit strepere, voce zinzulare et saepissime callem transvolitare et quasi sinistrum omen significare. Ut virum Dei ab incepto revocaret.	
R3			In secretiori parte oratorii continuis ieiuniis et crebris orationibus a Domino petebat ut sibi dignaretur aditum praedicationis in populos aperire. V Ad convertendas in amore Christi animas hominum die noctuque deditus erat. Ut sibi...		
			IN DEPOSITIONE	IN TRANSLATIONE	IN ORDINATIONE
L4			Ipsa vero sanctus accepta palma non proiecit arma, neque suos proicere permisit, nec nudis verbis, sed factorum exemplis illos exagitant. Nam vigilando, orando, ieiunando, elemosinando, miraculis	Sed vir ille non ignorans hoc esse apparatus daemonis merulam adiuravit ut nullum motum faceret donec ipse rediret. Ibi merula stetit immobilis velut esset insensibilis. Cum autem appropinquaret et	Denique probitatis atque scientiae iugibus incrementis ad hoc pertingere meruit ut per sacerrimam vitam fieri pastor in populo mereretur. Nempe audiant populi omnes qui eius cupiunt nosse

		coruscando, magnum robur constantiae illis inculcavit, et ut certatim fortiores essent in residua pugna indulcavit. Iustus Zeno, ut palma in Dei domo florebat, et sua plantatio in eadem aula, et in atriis domus Dei vehementer crescebat. Sed tempus instabat, ut legitimi certaminis coronam acciperet, et animam corruptione exutam incorruptioni redderet.	rex cum episcopo et honestis viris illi obviaret honorifice susceptus, quid rex vellet audivit. Tunc ait: „Cum vota vestra a iusto proposito pendeant Deum invenietis placabilem et successum bone petitionis ferentem.“ Tunc ipsi cum electis aditum introeuntes lapidem removerunt. Nullus orationibus parcebat et eorum qui intus aderant et qui prae foribus manserant, sed eremita quamvis suis meritis et omnium adiutus precibus tamen tremebundus intravit et ossa beatissima baiolavit atque in mundissimo locello tale usui praeparato singula ordinabiliter posuit. Tanta vis odoris flagraverat ut nemo	miracula. Quia in omnem terram sonus exit conversationis eius et sanctitas luculenter emicuit. Erat enim sedens in monasterio in secretiori parte oppidi Veronensis continuis ieiuniis et orationibus crebris a Domino petens ut sibi dignaretur aditum mellifere praedicationis in populos aperire. Igitur ad convertendas in amorem Christi animas hominum die noctuque deditus erat. Revera quondam spiritus ei sanctus purarum illuminator mentium doctor existeret, sicut ipsa veritas loquitur dicens: „Non enim vos estis qui loquimini sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.“
--	--	---	--	--

				illorum tam suavem ante persenserat.	
R4			Iuxta Athesis fluvium iussit beatus confessor Zeno construi oratorium ubi post modum quievit in Domino alleluia. V Ibi que sepultus corpore et in caelo spiritus eius. Quievit... V Gloria patri...		
II. NOKTURN					
A7			Beatus Zeno dixit: „Non te permittit Dominus aliquid agere adversus servum suum.“		
Psalm			[Ps. 14] Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo? Qui ingreditur sine macula, et operatur iustitiam; qui loquitur veritatem in corde suo; qui non egit dolum in lingua sua; nec fecit proximo suo malum, et opprobrium non accepit adversus proximos suos. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus; timentes autem Dominum glorificat. Qui iurat proximo suo, et non decipit; qui pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera super innocentem non accepit. Qui facit haec non movebitur in aeternum.		

A8		Miserabilis pater totaque domus regia maerore affligebatur eo quod ⁶⁶⁸ acriter puella suffocaretur alleluia.
Psalm	[Ps. 20] Domine, in virtute tua laetabitur rex, et super salutare tuum exsultabit vehementer. Desiderium cordis eius tribuisti ei, et voluntate labiorum eius non fraudasti eum. Quoniam praevenisti eum in benedictionibus dulcedinis; posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso. Vitam petiit a te, et tribuisti ei longitudinem dierum in saeculum, et in saeculum saeculi. Magna est gloria eius in salutare tuo; gloriam et magnum decorem impones super eum. Quoniam dabis eum in benedictionem in saeculum saeculi; laetificabis eum in gaudio cum vultu tuo. Quoniam rex sperat in Domino; et in misericordia Altissimi non commovebitur. Inveniat manus tua omnibus inimicis tuis; dextera tua inveniat omnes qui te oderunt. Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus	

⁶⁶⁸ Quod] quo *VrCiv*¹.

	<i>tui: Dominus in ira sua conturbabit eos et devorabit eos ignis. Fructum eorum de terra perdes, et semen eorum a filiis hominum, quoniam declinaverunt in te mala; cogitaverunt consilia quae non potuerunt stabilire. Quoniam pones eos dorsum; in reliquiis tuis praeparabis vultum eorum. Exaltare, Domine, in virtute tua; cantabimus et psallemus virtutes tuas.</i>	
A9		Sacerdos Dei Zeno sedebat super lapidem et artis apostolicae documenta sequens piscabatur in flumine alleluia.
Psalm	[Ps. 23] <i>Domini est terra, et plenitudo eius; orbis terrarum, et universi qui habitant in eo. Quia ipse super maria fundavit eum, et super flumina praeparavit eum. Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus et mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec iuravit in dolo proximo suo. Hic accipiet benedictionem a Domino, et misericordiam a Deo</i>	

	<i>salutari suo. Haec est generatio quaerentium eum, quaerentium faciem Dei Iacob. Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portae aeternales, et introibit rex gloriae. Quis est iste rex gloriae? Dominus fortis et potens, Dominus potens in praelio. Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portae aeternales, et introibit rex gloriae. Quis est iste rex gloriae? Dominus virtutum ipse est rex gloriae.</i>	
A10		Beate Zeno praesul qui regis unicam salvasti filiam a daemonum potestate nos te rogantes et deprecantes libera alleluia.
Psalm	<i>[Ps. 63] Exaudi, Deus, orationem meam cum deprecor; a timore inimici eripe animam meam. Protexisti me a conventu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem. Quia exaceruerunt ut gladium linguas suas; intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum. Subito sagittabunt eum, et non timebunt; firmaverunt sibi sermonem</i>	

	<i>nequam. Narrauerunt ut absconderent laqueos; dixerunt: Quis videbit eos? Scrutati sunt iniquitates; defecerunt scrutantes scrutiny. Accedet homo ad cor altum; et exaltabitur Deus.</i> <i>Sagittae parvulorum factae sunt plagae eorum; et infirmatae sunt contra eos linguae eorum.</i> <i>Conturbati sunt omnes qui videbant eos; et timuit omnis homo. Et annuntiaverunt opera Dei; et facta eius intellexerunt.</i> <i>Laetabitur iustus in Domino, et sperabit in eo; et laudabuntur omnes recti corde.</i>	
A11		Coeptique beatus pontifex in Verona destruere omnia idola et fabricare Christi ecclesias alleluia.
Psalm	[Ps. 64] <i>Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Ierusalem. Exaudi orationem meam; ad te omnis caro veniet.</i> <i>Verba iniquorum praevaluerunt super nos, et impietatis nostris tu propitiaberis. Beatus quem elegisti et assumpsisti: inhabitabit in atriis tuis. Replemur in bonis</i>	

	<i>domus tuae; sanctum est templum tuum, mirabile in aequitate. Exaudi nos, Deus, salutaris noster, spes omnium finium terrae, et in mari longe. Praeparans montes in virtute tua, accinctus potentia; qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum eius. Turbabitur gentes, et timebunt qui habitant terminos a signis tuis; exitus matutini et vespere delectabis. Visitasti terram, et inebriasti eam; multiplicasti locupletare eam. Flumen Dei repletum est aquis; parasti cibum illorum; quoniam ita est praeparatio eius. Rivos eius inebria, multiplica genimina eius; in stillicidiis eius laetabitur germinans. Benedices coronae anni benignitatis tuae, et campi tui replebuntur ubertate. Pinguescent speciosa deserti, et exsultatione colles accingentur. Induti sunt arietes ovium, et valles abundabunt frumento; clamabunt, etenim hymnum dicent.</i>	
A12		Iuxta Athesis fluvium iussit beatus Zeno construi oratorium in quo quievit in Domino alleluia.

Psalm	[Ps. 91] <i>Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime. Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem; in decachordo, psalterio, cum cantico, in cithara. Quia delectasti me, Domine, in factura tua; et in operibus manuum tuarum exultabo. Quam magnificata sunt opera tua, Domine! Nimis profundae factae sunt cogitationes tuae. Vir insipiens non cognosceat, et stultus non intelliget haec. Cum exorti fuerint peccatores sicut foenum, et apparuerint omnes qui operantur iniquitatem, ut intereant in saeculum saeculi; tu autem Altissimus in aeternum, Domine. Quoniam ecce inimici tui, Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt; et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem. Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum, et senectus mea in misericordia uberi. Et despexit oculus meus inimicos meos, et in insurgentibus in me malignantibus</i>	
--------------	--	--

		vestrae fidei, spei, et caritati ecclesiam Dei commendo, quam ille non quovis pretio, sed proprio sanguine quaesivit, ut eam doctrinae lumine illustretis, et exemplorum fultu roboretis. Vigilate in fide, viriliter agite, confortamini in Domino, omnia vestra in caritate fiant. Scitis qui legitime certaverit, coronatur: hic certate, hic pugnate, hic contra vitiorum aciem dimiccate, ut coronam non tabentibus floribus, aut lauro fluitura textam capiat, sed gemmis perenniter fulgentibus, et auro nunquam perituro Dei digito fabricatam possideatis.“	Integritate membrorum servata nervorum et cineris ac vestimentorum particulas tribuit. Alia autem firmiter circumsepta annuloque sigillata condidit. Ad vocem psallentium Athesis litus resonuit intonuerunt campestria et ipsam aulam omnipotentis credimus esse gavisam. Dum circa ecclesiam gestaretur ut fieri solet praedicta praeconia resultabant. Multi languores corpora diu obsessa reliquerant. Ingens laetitia orta est die illa cuius similem nullus illius temporis viderat quia omnigenum curationum genera brevi acta sunt tempore et prolixior facta processio fuit pro visione signorum.	gentilitatis exempti Domino crederent Iesu Christo. Per idem tempus iuxta urbem Veronam egradiens idem vir a monasterio dum in Athesi fluvio piscationis exercitio fungeretur, erectis sursum oculis vidit ex adverso quendam hominem in plaustro sedentem bubus subiunctis per praeceps in amnem dimergi.
--	--	---	---	---

R5		Affabilis ita erat in sermonibus et mansuetudine atque habitu mitis ut Deus in ipso collaudaretur ab omnibus ad se venientibus. V Ita existebat alacer ut mox ad eum properantes relictis idolis Domino crederent Iesu Christo. Ut Deus...		
		IN DEPOSITIONE	IN TRANSLATIONE	IN ORDINATIONE
L6		Post multiplices, et elegantes sermones mysterium tali aptum negotio sumpsit, et osculum singulis – velut iturus Ierusalem – dedit. Post haec signavit eos, et benedixit. Mox sanctam animam creatori suo reddidit. Pridie idus Aprilis quod omnem populum quasi unum hominem congregavit. Videntes senes et iuvenes, atque infantulos, et alterum sexum eiusdem aetatis circa corpus redolens, velut omni genere odoris aspersum, ingentem clamorem facere, ac sicut omnium patres, et	Sed rex et episcopus atque rupis incola pavidi sancta membra introduxerunt et in parato mausuleo posuerunt. Postquam pontifex reverenter missam celebrat rex dote nobili Dei sponsam ditavit: Dedit ei proprietario iure monasterium sancti Petri qui Mauriatica dicitur cum omnibus possessionibus inibi pertinentibus; ecclesiam quoque sancti Andree apostoli quae Incavi nuncupatur cum familiis, montibus et silvis, pratis et vineis, arvis et sationalibus et cunctis	Tanta quippe miserabilis velocitate ferebatur ut palam cunctis cernentibus daretur intelligi. Sanctus itaque vir dum intentis luminibus hoc a longe prospiceret cognovit lymphaticam viri ruinam factum diaboli esse. Interea vir Dei elevata sursum manu fecit sanctae crucis signum, frequenti vice et dixit: „Revertere retro Sathana ne perimas hominem quem Deus creavit.“ Quot videlicet signum ut diabolus aspexit velut fumus vento raptus evanuit et clamoribus nimis ac stridore

		matres eo momento morentur, plorare: „Cui nos reliquisti pater? Quis maestos consolabitur? Quis aegros tam celeriter medicabit? Quis egenis tantum dederit? Quis famelicos tam bene satiaverit? Si optio nobis daretur, tuam vitam nostra morte commercaremur.“	appendicibus. Nec non Zenonis quae iuxta lacum posita erat cum omnibus redditibus subiecit. Silvam quoque Mantico tradidit. Vasorum argenteorum et aureorum anaglypha plurima, evangelium gemmarum atque margaritarum compositura et speciosa auri celatura editum donavit et alia quibus regalis dignitas effluebat. Cuius exempli sequaces nostri imperatores praefatum locum dilexerunt ac sua munera obtulerunt.	horribili, quasi de alta rupe praecipitans ait: „Etsi non hic permittis animas hominum mea obsidione lucrari, tamen paratus sum in patrias notas circumquaque sitas ad tuum perneciter abire impedimentum.“
R6		Dum in fluvio Athesis piscationis exercitio fungeretur erectis sursum oculis vidit quendam hominem in plauastro sedentem bubus subiunctis in amnem dimergi. V Tanta enim velocitate ferebatur ut cunctis ostenderetur antiqui hostis arte peractum. Erectis sursum...		

	IN DEPOSITIONE	IN TRANSLATIONE	IN ORDINATIONE
L7	Haec vota animi omnis aetas fundebat, et pro amore eius boni pastoris eiulabat, cui dignas exequias persolverunt, sepelientes non longe ab urbe, ubi Deo feliciter sacrificare consueverat. Multiplices et variae mirabilium species repente circa tumulum eius apparuerunt. Sed ex Galliensi genere religiosi viri, memores consanguinae a daemonio liberatae, eo loci, ubi tanta margarita quieverat, templum construxerunt, a quo quamplures non venientes redierunt, in quo non videntes viderunt, cuius beneficia nonnulli aegroti adhuc, et olim senserunt.	Rotaldus praesul dives possessionum suis omnibus ecclesiam hereditavit nam et nobilium plurimi magnas portiones suarum facultatum certatim adhibuerunt. Unde antequam sol occumberet illa ecclesia ditissima facta est. Ad vir Dei avidus redeundi ad heremum iter suum accelerabat. Hic dum domicilio appropinquaret vidit merulam in praecisa rupe iacentem, quam ratus quiescere et suum adventum praestolari accessit ut excitaret et eundi licentiam daret at illa iam exspiraverat. Vir bonus compatiens ei dixit: „Haec avicula daemonis instructu deliquit et quia	Sanctus autem Dei Zeno dixit: „Non te permittit Deus dire aliquid agere adversus servum suum.“ His ita transactis cum detestabili ululatu et clamore discessit. Festinans itaque daemon ingressus est concite palatium caesaris Galliensi arreptamque filiam eius, quae tunc temporis unica parentibus erat, coepit crudeliter vexare. Miserabilis ergo pater simulque tota domus regia in tristitiam versa cruciatus et maerore ingenti affligebantur. Eo quod tam acriter puella suffocaretur. Quae dum crudeli vexatione corriperebatur, coepit per os infantulae regis filiae daemon clamare dicens: „Non egrediar a corpore

			irrationabilis erat ignoranter offendit. Venia non morte digna fuit.“ Unde aerea imago merulae fusuli artefacta ibi huc usque dependet. Videntes rex et pontifex virtutes Zenonis increbrescere et res eius velut amnis liquefacta nive crescere ut tutores et fidi procuratores summa ope nitebantur ne locus fortunatus copia fieret macilentus orationis inopia.	isto nisi Zeno venerit episcopus, tunc per ipsius imperium coactus migrabo.“ Mox itaque ut hoc regi innotuit Gallieno innotuit missis apparitoribus sollicita intentione coepit investigare sic ubi sanctum potuisset invenire virum.
R7		Elevata sursum manu beatus Zeno fecit sanctae crucis signum frequenti vice et dixit: „Revertere retro Sathanas ne perimas hominem quem Deus creavit.“ V Quod signum ut vidit daemon evanuit velut fumus cum clamoribus ac stridore nefando. Revertere...		
		IN DEPOSITIONE	IN TRANSLATIONE	IN ORDINATIONE
L8		Sed die natalicii sui aqua fluminis intemperie acri intumuit, et circumquaque superficiem terrae subito operuit. Hoc enim primo	Ergo pari voto ut gemelli fratres monasterium olim actum augere sanxerunt. Erat illis communis cura probate vitae monachos ibi	Ex iussu autem regis milites velocibus ad virum Dei gressibus pergunt. Ille vero sedebat super lapidem qui in proximo erat monasterii

		mane fatum est, cum frequens multitudo inerat, quantum vix ecclesiae sinus acceperat: ecce undique Athesis voragine basilica obsidebatur et usque ad fenestras impetus illius infremuit, atque aditum ecclesiae clausit, et stetit, ac si illud elementum liquidum in solidum parietem fuisset immutatam: quod, ut viderunt, prius exanimati sunt, confortati; sed inclusi mirabili obsidione iam plus famis, quam fluminis periculum formidabant: illi laborantes siti, primo diluvii timore, deinde densitatis calore, venientes ad ianuam, sitis habuere praesidium, quod aestimaverant esse exitium. Hauriri ut aqua poterat, sed diffillere ut	habitantes ad meliora provehere sicut artifex coronam acturus praestantes gemmas ac margaritas exornat, quibus opus ceptum perficiat. Non multo post Deo clavum gubernante seniores illos cum abbate eadem institutio et moralis gravitas tales exhibuit, quibus gubernaculum coenobiale regule mirifice servaretur et formula atque speculum sequacibus essent et ut boni patres bonos heredes efficerent. Iocundatur rex, iocundatur episcopus pululantis segetis uberem fructum spectantes. Urbs et suburbana communiter huiusmodi contubernio gaudebant. Unde plures fallacis saeculi umbratilem	et artis apostolicae instrumenta baiulans ex more piscabatur in flumine. Venientes ergo milites quoniam ignotus eis erat coeperunt sollicite sanctum Dei sacerdotem interrogare dicentes: „Quis es tu, homo Dei? Indica nobis si vidisti Zenonem episcopum quem nos ex iussu regis perquirimus.“ At ille respondit: „Ad quod missi estis dicite. Ego enim quamvis tantillus servus tamen Christi Zeno vocor.“ Igitur conferentes ad invicem milites dicebant inter se: „Quid multa colloquimur? Indicemus pro quare istum destinati sumus ad virum.“ Tunc patenter intimantes beato sacerdoti dixerunt: „Rogat te rex venire ad se quia vult faciem tuam
--	--	--	---	---

		aqua non poterat. Stans autem ante ianuam, ad ostendendum sancti meritum, et aqua erat adiutorium, et quasi aqua non erat ad invadendum locum. Mox constituti inter spem, et metum, maerorem, et gaudium, stantes, quia iacentes non valebant, rogabant, ut qui aquam comescuit ne ingrederetur, idem cogeret ut ad alveum suum regrederetur: statim Athesis, velut hostis persequeretur, aufugit, et obsidionem timidus deseruit. Tunc divino mysterio attentius, et religiosius acto, omnes via, qua venerant, hilares redierunt. Sed aliqua pars muri civitatis ea coruscatione dirupta fuit, et quae per apertam	auram vitantes ut couterini tantorum virorum fierent satagebant, quos non penuria id facere cogebat sed esuries et sitis sanctae conversationis inhiantes non minimas opes Zenoni ferentes monasticum habitum induerunt. Hoc modo locus ille fortunatio et religiosior factus sub cuiusque Caesaris alis protectus est. Sed beatissimus confessor vires a Domino datas quam sepe excitans, multa memoratu, digna perficiens ex longinquis regionibus plures vocaverat; alios religione motos, alios aegritudinis necessitate coactos. Sed pretereamus omnia suorum per hoc opusculum diseramus aliqua.	videre.“ Quibus Zeno respondit: „Quid meam rex vult humilitatem cernere qui omnium Christianorum manifestis indiciiis inimicus esse non desinit?“ At illi respondentes dixerunt: „Obsecrat enim te rex ut filiam ipsius, quae immani atrocitate a daemonio vexatur, sanitati restituas quia unica illi est.“ Ille vero dixit eis: „Dominus Iesus omnipotens est. Ite“, inquit, „ecce ego paulatim subsequor vos. Oportet enim ut mirabilia Dei luce clarius omnibus manifestentur.“ Mox ex piscatura quam ceperat legatis regis Gallieni tres sumere iussit. Dum illi numero contempto unum plus pisces raperent et
--	--	---	---	--

		ianuam intrare non valuit, firmissima propugnacula diminuit. Haec fama longe diffusa, Gregorii calamum movit, et Petro suo dialogice edidit, et multi prius insolentes, et renitentes, effecti sunt religionis milites.		quattuor in ferventis aquae dolium mitterent. Tribus datis decoctis ad epulas quartus raptus crudus et velut illaesus in vase natabat quasi commonens ut illicitum redderet et licitos comederent. Illi rubore perfusi vitium rapinae sentientes obesse naturae iniuste acceptum sancto piscatori piscem reddunt. Vir autem Dei et piscem eis concessit et culpam indulsit. Hoc visum, fidem videntibus adhibuit ut si Romam pergeret natam Domini sui a daemone liberaret. Quo facto milites viam qua venerant remeaverunt. Exurgens vero beatus sacerdos ne diutius absconderetur civitas supra montem Domini posita, fecit orationem perrexitque ad
--	--	--	--	---

			palatium ubi cruciabatur et lamentabiliter affligebatur pro sua filia rex. Sanctus quoque Dei episcopus dum celeriter iter ageret ante eos pervenit quam hi qui missi fuerant milites. Ingressiente siquidem Christi sacerdote palatium et facto crucis signo coepit confestim per os infantulae daemon clamare dicens: „Ecce tu, Zeno, venisti ad expellendum me et ego propter pavorem tuae sanctitatis hic stare non possum.“ His quidem auditis tenens sacerdos manum puellae dixit: „In nomine Domini nostri Iesu Christi praecipio tibi exi ab ea daemon.“ At ille publica voce coepit et horribile clamare dicens: „Etsi hinc a te fuero expulsus eo Veronam, ibi
--	--	--	---

				invenies me et mea zizania sanctum populum, quem lucrari conaris, ludificabit. “ Christi namque sacerdos sanam mox ab omni daemoniacae incursionis ludificatione restituit filiam regis. Protinus autem ut rex Gallienus vidit hoc factum attonitus admiratione coronam regalem quam capite gestabat sancto sacerdoti obtulit dicens: „Tam salutifero medico qui sanam unicam meam filiam restituit nullis muneribus aliis placere possum nisi meam coronam offeram. “ Cumque hoc gestum multitudo vidisset populi quae ad palatium convenerat, a tenebris infidelitatis et errore conversa gentili crediderunt unanimiter
--	--	--	--	---

				in Dominum nostrum Iesum Christum. Obscrantes sacerdotem Christi ut docerentur viam salutis et baptismum mererentur in remissionem percipere peccatorum. At ubi sacerdos coronam a rege accepit statim in partes divisam distribuit pauperibus dicens: „Si Dominus operatur excelsa ipsi perpetuae laudes referantur et gloria.“
R 8			Beatissimus Christi confessor Zeno petiit a rege ut in urbe Verona destruerentur omnia manufacta idola et conderetur cum omni honore Iesu Christi catholica ecclesia. V Cumque sanasset filiam regis petiit a rege ut in urbe Verona. Destruerentur...	

III. NOKTURN		
A13	Iste est de sublimibus caelorum praepotentibus unus quem manus Domini consecravit matris in visceribus cuius nos precibus adiuvari supplices deposcimus.	
3 Cantica	[unbekannt]	
Versikel + Responsio	[unbekannt]	
<i>Pater noster</i>		
Segnung		
	IN DEPOSITIONE	IN ORDINATIONE
Vers aus dem Evangelium des Tages	[unbekannt]	In illo tempore dixit Iesus discipulis: „Ego sum vitis vera, et pater meus agricola est.“ ⁶⁶⁹
L9	[unbekannt]	OMELIA VENERABILIS BEDE LIX De se ipso Dominus haec loquitur ostendens etsi

⁶⁶⁹ Nach den Angaben des portablen Breviers der Abtei, Handschrift Kr: EVANGELIUM Ego sum vitis vera (Joh 15). Die gleiche Angabe findet sich in Aug.

⁶⁷⁰ Nach den Angaben des portablen Breviers der Abtei, Handschrift Kr: OMELIA DE CONFESSORIBUS PONTIFICIS CUM EVANGELIO Nemo accendit lucernam (Luk 11, 33).

			Dominus vitem, et discipulos suos palmites, secundum hoc dicit quod est caput ecclesiae, nosque membra eius, mediator Dei et hominum homo Christus Iesus. Unius quippe naturae sunt vitis et palmites; propter quod cum esset Deus, cuius naturae nos sumus, factus est homo, ut in illo esset vitis humana natura, cuius et nos homines palmites esse possemus.	supra dixerit nullum generationi nequam nisi signum Ionae dandum nequaquam tamen lucis suae claritatem fidelibus occultandam. Ipse quippe lucernam accendit qui testam humanae naturae flamma suae divinitatis implevit. Quam profecto lucernam nec credentibus abscondere nec modio supponere, hoc est sub mensura legis includere vel intra unius Iudaeae gentis terminos voluit cohibere.
R9		Festinans itaque daemon ingressus est palatium caesaris Gallieni et comprehensam eius unicam coepit eam crudeliter vexare. V Miserabilis pater totaque domus regia cruciatu et maerore affligebatur. Et comprehensam...		
		IN DEPOSITIONE	IN TRANSLATIONE	IN ORDINATIONE
L10		[unbekannt]	Quid ergo est: ego sum vitis vera? Numquid ut adderet vera, hoc ad eam	Sed supra candelabrum, inquit, ut qui ingrediuntur lumen

			vitem retulit, unde ista similitudo translata est? Sic enim dicitur vitis, per similitudinem, non per proprietatem, quemadmodum dicitur ovis, agnus, leo, petra, lapis angularis, et cetera huiusmodi, quae magis ipsa sunt vera, ex quibus ducuntur istae similitudines, non proprietates.	videant. Candelabrum ecclesiam dicit cui lucernam superposuit quia nostris in frontibus fidem suae incarnationis adfixit ut qui ecclesiam fideliter ingredi voluerint lumen veritatis palam queant intueri. Qua sententia Iudaeorum quoque proceres condemnat qui signa quaerentes exterius apertam lucis ianuam noluerint intrare credendo.
R10			Ingrediente Christi sacerdote palatium et facto crucis signo mox coepit daemon clamare dicens: „Tu, Zeno, expellis me et ego propter tuam sanctitatem stare non possum.“ V Etsi hinc abiero eo Veronam ibique invenies me. Et ego...	
			IN DEPOSITIONE	IN ORDINATIONE
L11		[unbekannt]	Sed cum dicit: ego sum vitis vera, ab illa se utique discernit cui dicitur: quomodo conversa es in amaritudinem, vitis	Denique praecipit ne opera tantummodo sed et cogitationes et ipsas etiam cordis intentiones mundare et castigare meminerint nam

			aliena? Nam quo pacto est vitis vera, quae exspectata est ut faceret uvam, fecit autem spinas? Ego sum, inquit, vitis vera. Et pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum; et omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat.	sequitur: lucerna corporis tui est oculus tuus. Corpus quippe dicit opera quae palam cunctis apparent oculum vero ipsam mentis intentionem qua operatur et de cuius merito eadem opera lucis an tenebrarum sint opera discernuntur sicut ipse consequenter exposuit dicens.
R11		Sacerdos Dei altissimi Zeno interveni pro delictis nostris in conspectu Domini. V Ut vitae presentis et futurae percipiamus consolationem. In conspectu...	IN DEPOSITIONE	IN ORDINATIONE
L12		[unbekannt]	Numquid unum sunt agricola et vitis? Secundum hoc ergo vitis Christus, secundum quod ait: Pater maior me est; secundum autem id quod ait: Ego et pater unum sumus, et ipse agricola est. Nec talis quales sunt, qui extrinsecus operando	Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosus erit. Si, inquit, pura rectaque intentione quae potes agere bona studueris, lucis profecto sunt opera quae facis, etiamsi coram

			exhibent ministerium; sed talis ut det etiam intrinsicum. Nam neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus.	hominibus imperfectioris aliquid habere videantur quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum his qui secundum propositum vocati sunt sancti.
R12			Sancte Zeno Christi confessor audi rogantes servulos et impetratam caelitus tu defer indulgentiam. V O sancte Zeno sidus aureum Domini gratia servorum gemitus solita suscipe clementia. Et impetratam...	
<i>Te Deum laudamus</i>	<i>Te Deum laudamus. Te Dominum confitemur. Te aeternum patrem omnis terra veneratur. Tibi omnes Angeli, tibi caeli et universae potestates: Tibi cherubim et seraphim incessabili voce proclamant: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth. Pleni sunt caeli et terra maiestatis gloriae tuae. Te gloriosus Apostolorum chorus. Te prophetarum laudabilis numerus. Te martyrum candidatus laudat exercitus. Te per orbem terrarum</i>			

	<i>sancta confitetur Ecclesia. Patrem immensae maiestatis. Venerandum tuum verum, et unicum Filium. Sanctum quoque Paraclitum Spiritum. Tu Rex gloriae, Christe. Tu Patris sempiternus es Filius. Tu ad liberandum suscepturus hominem, non horruisti Virginis uterum. Tu devicto mortis aculeo, aperuisti credentibus regna caelorum. Tu ad dexteram Dei sedes, in gloria Patris. Iudex crederis esse venturus. Te ergo quaesumus, tuis famulis subveni, quos pretioso sanguine redemisti. Aeterna fac cum sanctis tuis in gloria numerari. Salvum fac populum tuum Domine, et benedic haereditati tuae. Et rege eos, et extolle illos usque in aeternum. Per singulos dies, benedicimus te. Et laudamus nomen tuum in saeculum, et in saeculum saeculi. Dignare Domine, die isto sine peccato nos custodire. Miserere nostri, Domine, miserere nostri. Fiat misericordia tua Domine, super nos, quemadmodum</i>
--	--

	<i>speravimus in te. In te, Domine, speravi: non confundar in aeternum.</i>			
		IN DEPOSITIONE	IN TRANSLATIONE	IN ORDINATIONE
Evangelium des Tages			In illo tempore dixit Iesus discipulis: „Ego sum vitis vera, et pater meus agricola est.“ ⁶⁷¹	In illo tempore dixit Iesus discipulis: „Nemo lucernam accendit et in abscondito ponit, neque sub modio sed super candelabrum.“
<i>Te decet laus</i>	<i>Te decet laus, te decet hymnus; tibi gloria Deo Patri, et Filio, cum Sancto Spiritu in saecula saeculorum. Amen.</i>			
<i>Kyrie, Pater noster, Preces</i>				
Kollekt		[unbekannt]		

⁶⁷¹ Nach den Angaben des portablen Breviers der Abtei, Handschrift Kr: EVANGELIUM Ego sum vitis vera (Joh 15). Die gleiche Angabe findet sich in Aug.

LAUDES			
V. <i>Deus in adiutorium meum intende</i> R. <i>Domine ad adiuuandum me festina</i> <i>Gloria patri...</i> (Alleluia)			
L-A1			Dominus Iesus Christus omnipotens est, oportet enim ut mirabilia Dei omnibus manifestentur.
Psalm		[Ps. 92] <i>Dominus regnavit, decorem indutus est: indutus est Dominus fortitudinem, et praecinxit se. Etenim firmavit orbem terrae, qui non commovebitur. Parata sedes tua ex tunc; a saeculo tu es. Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina vocem suam, elevaverunt aquarum fluctus suos, a vocibus elationes maris; mirabilis in altis Dominus. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis; domum tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudinem dierum.</i>	

L-A2			Exurgens beatus sacerdos fecit orationem perrexitque ad palatium ubi affligebatur pro sua filia rex.
Psalm		[Ps. 99] <i>Iubilare Deo omnis terra; servite Domino in laetitia. Introite in conspectu eius in exultatione. Scitote quoniam Dominus ipse est Deus; ipse fecit nos, et non ipsi nos; populus eius, et oves pascuae eius. Introite portas eius in confessione, atria eius in hymnis; confitemini illi. Laudate nomen eius, quoniam suavis est Dominus; in aeternum misericordia eius, et usque in generationem et generationem veritas eius.</i>	
L-A3			Ingrédiente Christi confessore palatium facto crucis signo per os puellae daemon clamavit dicens: „Tu, Zeno, venisti ad expellendum me et propter tuam sanctitatem stare non possum.“
Psalm		[Ps. 62] <i>Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo. Sivit in te anima mea; quam multipliciter tibi caro mea! In terra deserta, et invia, et inaquosa, sic in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam et gloriam tuam. Quoniam melior est misericordia tua super vitas, labia mea laudabunt te. Sic</i>	

	<i>benedicam te in vita mea; et in nomine tuo levabo manus meas. Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea, et labiis exsultationis laudabit os meum. Si memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te. Quia fuisti adiutor meus, et in velamento alarum tuarum exsultabo. Adhaesit anima mea post te; me suscepit dextera tua. Ipsi vero in vanum quaesierunt animam meam: introibunt in inferiora terrae; tradentur in manus gladii; partes vulpium erunt. Rex vero laetabitur in Deo; laudabuntur omnes qui jurant in eo, quia obstructum est os loquentium iniqua</i> [Ps. 66] <i>Deus misereatur nostri, et benedicat nobis; illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri; ut cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum. Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes. Laetentur et exsultent gentes, quoniam iudicas</i>
--	--

	<i>populos in aequitate, et gentes in terra dirigs. Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes. Terra dedit fructum suum: benedicat nos Deus, Deus noster! Benedicat nos Deus, et metuant eum omnes fines terrae.</i>	
L-A4		Tenens beatus Zeno manum puellae dixit: „In nomine Domini mei Iesu Christi praecipio tibi exi ab ea daemon.“
Altrestamentarisches Canticum	[Dan 3, 56-88, 56] <i>Benedicite omnia opera Domini, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, angeli Domini, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, caeli, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, aquae omnes, quae super caelos sunt, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula.</i> <i>Benedicite, omnes virtutes Domini, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, sol et luna, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula.</i> <i>Benedicite, stellae caeli, Domino: laudate et superexaltate eum in</i>	

	<i>saecula. Benedicite, omnis imber et ros, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, omnes spiritus Dei, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, ignis et aestus, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, frigus et aestus, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, rores et pruina, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, gelu et frigus, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, glacies et nives, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, noctes et dies, Domino laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, lux et tenebrae, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, fulgura et nubes, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicat terra Dominum: laudet et superexaltet eum in saecula. Benedicite,</i>
--	--

	<i>montes et colles, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, universa germinantia in terra, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, fontes, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, maria et flumina, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite cete, et omnia quae moventur in aquis, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, omnes volucres caeli, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, omnes bestiae et pecora, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, filii hominum, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicat Israel Dominum: laudet et superexaltet eum in saecula. Benedicite, sacerdotes Domini, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, servi Domini, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, spiritus</i>
--	---

	<i>et animae iustorum, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, sancti et humiles corde, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula. Benedicite, Anania, Azaria, Misael, Domino: laudate et superexaltate eum in saecula: quia eruit nos de inferno, et salvos fecit de manu mortis: et liberavit nos de medio ardentis flammae, et de medio ignis eruit nos.</i>	
L-A5		Christi namque sacerdos ab omni daemoniacae incursionis ludificatione sanam restituit filiam regis.
Psalmen 148–150	[Ps. 148] <i>Laudate Dominum de caelis; laudate eum in excelsis. Laudate eum, omnes angeli eius; laudate eum, omnes virtutes eius. Laudate eum, sol et luna; laudate eum, omnes stellae et lumen. Laudate eum, caeli caelorum; et aquae omnes quae super caelos sunt, laudent nomen Domini. Quia ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt. Statuit ea in aeternum, et in saeculum saeculi; praeceptum posuit, et non</i>	

	<i>praeteribit. Laudate Dominum de terra, dracones et omnes abyssi; ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quae faciunt verbum eius; montes, et omnes colles; ligna fructifera, et omnes cedri; bestiae, et universa pecora; serpentes, et volucres pennatae; reges terrae et omnes populi, principes et omnes iudices terrae; iuvenes et virgines, senes cum iunioribus laudent nomen Domini, quia exaltatum est nomen eius solius. Confessio eius super caelum et terram; et exaltavit cornu populi sui. Hymnus omnibus sanctis eius; filiis Israel, populo appropinquanti sibi. [Ps. 149] Cantate Domino canticum novum; laus eius in ecclesia sanctorum. Laetetur Israel in eo qui fecit eum, et filii Sion exsulent in rege suo. Laudent nomen eius in choro, in tympano et psalterio psallant ei. Quia beneplacitum est Domino in populo suo, et exaltabit mansuetos in salutem. Exsultabunt sancti in gloria, laetabuntur in cubilibus</i>
--	--

	<i>suis. Exaltationes Dei in gutture eorum: et gladii ancipites in manibus eorum: ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis; ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in manicis ferreis; ut faciant in eis iudicium conscriptum: gloria haec est omnibus sanctis eius.</i> [Ps. 150] <i>Laudate Dominum in sanctis eius; laudate eum in firmamento virtutis eius. Laudate eum in virtutibus eius; laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius. Laudate eum in sono tubae; laudate eum in psalterio et cithara. Laudate eum in tympano et choro; laudate eum in chordis et organo. Laudate eum in cymbalis benesonantibus; laudate eum in cymbalis jubilationis. Omnis spiritus laudet Dominum! Alleluia</i>	
Kurzesung		Beatus vir...
Kurzes Responsorium		Posuisti, Domine, super caput eius coronam de lapide pretioso. Vitam petiit a te, tribuisti ei in saeculum saeculi.

Hymnus	Praeulīs sancti redeunt colenda festa Zenonis Dominum sequentis, qui diem nobis celebrem sacrauit fine beato. Magnus excelsus fuerat sacerdos praedicans gentes bene transmarinas inde Veronam hunc ad urbem Deus mittere curavit. Qua Deo multum populum lucratus instruit verbis solidavit actis in Deo tum patiēdo mortem vivit in aevum. Nunc in aeternis meritis corruscat clarus et mundo manifestus omni, qui Deo soli studuit placere corpore vivens. Pastor aeterno radians triumpho servulos audi tibi supplicantes, praemium iustis veniam deponce crimine lapsis.
--------	--

		Quo Dei magna miseratione ordinem caeli decimum replentes ipsius vultum videamus omni tempore saeculi amen.
Versikel + Antwortgesang		Ora pro nobis...
B-A		Acceptam beatus Zeno coronam a rege distribuit pauperibus dicens: „Si Dominus operatur excelsa ipsi perpetuae laudes referantur et gloria.“
Benedictus (Lc 1, 68–79)	<i>Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebi suae et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum eius, salutem ex inimicis nostris, et de manu omnium, qui oderunt nos; ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, et memorari testamenti sui sancti, ius iurandum, quod iuravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis, ut sine timore, de manu inimicorum liberati, serviamus illi in sanctitate et iustitia coram ipso omnibus diebus</i>	

	<i>nostris. Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis; praetibis enim ante faciem Domini parare vias eius, ad dandam scientiam salutis plebi eius in remissionem peccatorum eorum, per viscera misericordiae Dei nostri, in quibus visitabit nos oriens ex alto, illuminare bis, qui in tenebris et in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.</i>	
<i>Kyrie</i>		
<i>Pater noster</i>		
<i>Kollekt</i>		[unbekannt]
<i>Benedicamus Dominus</i>		
LAUDES		
PRIM/TERZ/MESSE/ SEXT/NON		[unbekannt], außer für die Antiphonen: es werden die Laudes-Antiphonen gesungen.
II VESPER		siehe I Vesper

